

Tukayeseli hukukun ışığı altında :

İKİNCİ MECLİSİN KANUNLARI GÖRÜŞME SÜRESİ VE BENZER SÜRELERLE KARŞILAŞTIRMA (*)

Doç. Dr. Muammer AKSOY

I. GİRİŞ

Yasama organının bir değil, iki Meclisten kurulu olmasının, teorik ve pratik bir çok faydaları vardır.

Kuvvetler ayrılığı esasının sağladığı bütün faydalar, «kuvvetler ayrılığının yasama organı içinde gerçekleşmesi» demek olan **çift meclis sistemi** için de bahis konusu olacaktır. Zaten bundan dolaydır ki, Anayasa Mahkemesine sahip olmıyan Anayasa sistemlerinde, İkinci Meclis, «Birinci Meclis karşısında bir fren görevini yerine getirmek» suretiyle, yasama organının Anayasa çerçevesi içinde kalmasını da sağlamıştır ve bugün de sağlamaktadır. Anayasa Mahkemeleri kurulduktan sonra dahi, «tecrübenin, itidalin, ihtisastan ve temkinliliğin mümessili olan» Senatolar, Anayasaya aykırı kanun çıkmamasını sağlayan müesseseler olarak yine de temayüz etmektedirler.

Kanun tasarılarını, heyecanların hâkim olduğu atılğan (ve meclisleri rey avcılığının etkisi altında inceleyebilen daha genç şahıslardan kurulu) bir Milletvekilleri Meclisinden başka, tecrübeli ve temkinli bir İkinci Meclisin yeni baştan soğukkanlılıkla incelemesi, yalnız Anayasaya uygunluk bakımından değil, genel olarak **ihtiyaçlara uygun olmayı sağlama** bakımından da büyük önem taşımaktadır. İkinci Meclisin lüzumunu savunanların bilhassa dayandıkları bu delil üzerinde uzun uzadıya durmak (1), yazımızın konusu

) Yazının fihristi sonundadır.

dışında kalır. Ancak şu kadarını belirtmek isteriz ki, **kanunları yeni baştan inceleme**, İkinci Meclisin başta gelen müsbet tarafını (ışıklı tarafını) teşkil ettiği gibi, aynı zamanda onun bir mahzurunu (gölgeli tarafını) da yaratmaktadır.

Bu mahzur, İkinci Meclisteki görüşmelerin haftalar ve aylarca uzaması ve hattâ kasdan uzatılabilmesidir. Bazan bir kanun tasarısını kabul etmek istemiyen İkinci Meclis, kamuoyunun göstereceği tepkiden çekinerek veya daha başka siyasal ve taktik hesaplarla, bunu açıkca reddetmeyip, Komisyonlarda aylarca ve yıllarca uyutmayı ve gelecek seçim devresine kadar durdurmayı tercih etmektedir (2). Bir tasarının başka bir seçim devresine kalması ise, seçim propagandaları sayesinde elde edilecek değişik bir çoğunluk sayesinde, onun reddedilmesine sebep olabilmektedir (3). İşte, bu kötüye kullanmayı önlemek için, bazı memleketlerde İkinci Meclisin kanun tasarılarını görüşme süresi sınırlanmıştır. Yani İkinci Meclis, Birinci Meclisin kabul ettiği kanun tasarılarını, belli bir süre içinde red veya kabul etmekle görevlidir. Ancak bu süre (sınırlama), - yukarıdaki sözlerimizden de anlaşılacağı üzere - sadece **tavan** bakımından bahis konusu olmaktadır. Yoksa **taban**

---

versitesi profesörlerinden ve İtalyan Parlâmentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı *Gaspare Ambrosini* şöyle demektedir:

«Anayasa, Tek Meclis fikrini reddederek Çift Meclis sistemini kabul etti. Bu, yalnız iki müzakere ile daha yerinde kararlar alınabilmesini sağlamak için değil, aynı zamanda bir Meclisin tek Meclis hükümeti sistemine müncer olabileceği korkusundan doğmuştur» (*G. Ambrosini, Yeni İtalyan Anayasasının Tahlili* (Tercüme eden *Akif Erginay*, Adalet Dergisi, yıl 45, sayı 9 (Eylül 1954) s. 1125).

- (2) İngiltere'de İşçi Hükümeti zamanında, çelik sanayiinin devletleştirilmesini öngören ve Avam Kamarasında kabul edilmiş olan kanunu seçimlere kadar bekleterek - yeni seçilecek Avam Kamarasında - reddettirmek için büyük gayret sarfetmiş olan Lordlar Kamarası, bu taktiğin pek meşhur bir örneğini vermiştir. Esasen Lordlar Kamarasının yetkilerini (kanunları bekletme süresini) azaltan 1949 senesi *Parliament Act*'ı da bu mücadelenin mahsulüdür. Bu hususta bkz.: *Reinhold Aris, Die verfassungsrechtliche Entwicklung in Grossbritannien* (Jahrbuch des Öffentlichen Rechts, Neue Folge Band 2, [1953]) s. 140-142.
- (3) Esasen birçok memleketin Millet Meclisleri İçtüzüklerinde, başka bir seçim devresine kalan kanun tasarıları düştüklerinden, Millet Meclisinin kabul ettiği fakat Senatonun henüz kabul etmediği bir tasarının başka bir seçim devresine kalması halinde düşüp düşmediği de, uzun tartışmalara sebep olan bir mesele teşkil etmektedir. Bu hususta Fransız hukukunda ve parlamento tatbikatında kendisini gösteren tartışma için bkz.: *A. Esmein, Eléments de Droit Constitutionnel français et comparé*, 1928, s. 450-456.

(aşağı had) bakımından bir sınırlama meselesi, ne hukuk literatüründe ve ne de tatbikatta ortaya çıkmamıştır: Demokratik anayasalara sahip olan memleketlerin anayasalarına ve hattâ parlâmentolarının içtüzüklerine bakarsak, İkinci Meclisin, Birinci Meclise kabul edilmiş kanun tasarılarını **belli bir süreden önce kabul edemeyeceğini** öngören bir hükme rastlamayız. Zira İkinci Meclisin kanunları «erken müzakere etmesinin mahzurlarını giderme» diye bir mesele mevcut değildir ki, bunu çözmek amacı ile hükümler konulmuş veya parlâmento teamülleri yaratılmış olsun.

Çözülmesi gerekli bir mesele olarak ortaya çıkan ihtiyaç, Meclislerden birinin (bilhassa İkinci Meclisin), diğer yasama Meclisinin kabul etmiş bulunduğu tasarının görüşülmesini geciktirmesi ve böylece kanunların kabulünü aksatmasıdır. Bu sebeple de, literatürde ve anayasalarda, sadece, İkinci Meclisin görüşmeleri en fazla ne kadar geciktirebileceği meselesi ele alınmış ve düzenlenmiştir.

II. MESELENİN MEMLEKETİMİZDE ORTAYA ÇIKIŞI

Yeni Anayasamızın şu veya bu hükmünün yorumlanması ile ilgili tartışmalar, Anayasamızın yürürlüğe girmesiyle birlikte, gerek yasama organlarında, gerek basında kendisini göstermiştir. Bir ihtilâlden sonra normal devreye biran önce geçebilme çabası içinle olağanüstü sür'atle hazırlanan bir Anayasanın, formül ve ifadeler bakımından bile ideal olmasını istemek, gerçeklere hiç de uygun düşmiyen bir talep teşkil ederdi. (4).

1. Yasama Meclislerinde

Yeni Anayasamızın hükümlerinden en çok tartışma konusu olacaklar arasında, her iki Yasama Meclisinin yetkileri ile ilgili hükümlerin de yer alması tabiidir. Çünkü kuruluşları ve yetkileri bir hayli farklı olan bu iki Yasama Meclisi arasında, daha ilk gündenberi «bir itibar çarpışması» kendini göstermiştir. Millet Meclisinin - daha doğrusu onun ileri gelen bazı üyelerinin- İkinci Meclisi, yetki bakımından (Parlâmento teamülleri vasıtasıyla) daha da zayıflatma çabasına kapılmasına karşılık, Cumhuriyet Senato-

4) Bu hususta bkuz.: *Muammer Aksoy*, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçimi konusundaki tartışma, Ankara, 1962, s. 45-47, 193-200.

sunun bazı üyeleri de, İkinci Meclisin yetkilerini artırmak için Anayasa hükümlerini zorlamak yoluna gitmişlerdir. İşte bu çabalardan biri de, inceleme konumuzu teşkil eden hükmü yorumlama alanında kendisini göstermiştir:

Bizim Anayasamızda, kanunların yapılması görevi bakımından Cumhuriyet Senatosunun Millet Meclisine eşit bir yetkiye sahip olmadığı, son sözün Millet Meclisine ait bulunduğu açıktır. İkinci Meclis üyelerinden bazıları istemişlerdir ki, Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisinin sür'atle kabul ettiği bir kanunu **muhakkak surette bekletsin**, böylece varlığını daha bâriz bir şekilde hissettirsin. Bunun için de, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasındaki hükmü, (hangi maksatla konulduğunu, tarihçesini, gerekçesini ve diğer hükümlerle olan münasebetini bir tarafa bırakarak) aksak olan formülünden faydalanmak suretiyle, yanlış istikamette mânalandırmak yoluna gitmişlerdir. Onlara göre, «mademki 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasında, «**bu süre üç ayı geçemez ve ivedilik hallerinde 15 günden, ivedi olmayan hallerde bir aydan kısa olamaz**» denilmiştir, o halde Millet Meclisinde kabul edilip Senatoya gönderilen bir kanun tasarısı, hiç bir şart altında Senatodan 15 günden önce çıkarılamıyacaktır.»

Bu suretle, «Senatonun varlığını hissettirmesi yolu» bulunmuştur. Amma, müsbet olarak değil, menfi olarak kendisini hissettirme yolu...

Mesele, Cumhuriyet Senatosu Başkanlık Divanında tartışılmış (5) Cumhuriyet **Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonundan** istişarî bir rapor istenmiş (5); bu rapora (6) ve onun genel kurul-

(5) Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Kanunlar Müdürlüğü Nö. 296 işaretini taşıyan 16.1.1962 günlü yazı aynen şöyledir:

«Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanlığına,

Senatomuza intikal eden kanunların tetkik sürelerinden bahseden Anayasa'nın 92 nci maddesinin yorumlanmasında, *Millet Meclisi ile Senatamız arasındaki fikir ayrılıkları* malûmlardır. Millet Meclisinin noktai nazarı, ekli olarak sunulan makalede dermeyan edilen hukukî teze tamamen uygun görülmektedir. Herhangi yanlış bir gelenek kurmamak için bu konunun yüksek Komisyonca tetkik buyurularak mütalâalarının âcilen iş'arını saygı ile rica ederim.

Suat Hayri Ürgüplü (Cumhuriyet Senatosu Başkanı)»

(6) Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunun 17.1.1962 tarih ve Esas No. 17, Karar No. 2 sayılı istişarî raporundan şu cümleleri naklediyoruz:

da kabul edilmiş olmasına rağmen (7), hükmün mânası ikinci defa yine tartışma konusu olmuştur (8). Bunun üzerine Anayasa ve Adalet Komisyonu ikinci defa meseleyi incelemiş ve hükmü, mükemmel bir raporda oybirliği ile doğru olarak yorumlamıştır (9). Genel Kurulun bilgisine sunulan bu rapora karşı hiçbir itiraz yapılmamıştır (9a).

«...Bir metnin Millet Meclisindeki (Komisyonlarda ve Genel Kurulda) görüşülme süresi üç aydan fazla olduğu takdirde Cumhuriyet Senatosundaki (Komisyonlarda ve Genel Kurulda) görüşülme süresi üç ayı aşamaz.

Şayet o metnin, Millet Meclisindeki görüşülme süresi üç aydan eksik ise, Cumhuriyet Senatosundaki görüşülme süresi Millet Meclisindeki süreye kaideten müsavi olmak gerekir. Ancak; bu süre müsavatının biri ivedi olmıyan ve biri de ivedi olan hale munhasır olmak üzere iki istisnası vardır.

Bir metin, Millet Meclisinde ivedi olmıyan halde bir aydan kısa bir zaman içinde görüşülmüş ise; aynı metnin Cumhuriyet Senatosunda görüşülmesi için kabul edilen süre, bir aydan kısa olamaz. Yani, Millet Meclisindeki görüşülme süresi ister bir gün, ister otuz gün olsun, Cumhuriyet Senatosu bu metni 1 - 30 gün içinde görüşüp karara bağlamak selâhiyetine sahiptir.

Eğer metin, Millet Meclisinde ivedi olan halde, 15 günden kısa bir zaman içinde görüşülmüş ise, aynı metnin, Cumhuriyet Senatosunda görüşülmesi için kabul edilen süre, on beş günden kısa olamaz. Yani, Millet Meclisindeki görüşme süresi ister bir gün ister on beş gün olsun, Cumhuriyet Senatosu bu metni 1 - 15 gün içinde görüşüp karara bağlamak salâhiyetine sahiptir.

Esasen 92 nci maddenin konu ile ilgili fıkrası dikkatle okunulduğu takdirde, ivedi olmıyan hallerdeki, bir aylık ve ivedi olan hallerdeki on beş günlük sürenin Cumhuriyet Senatosunda görüşülmeye başlama süresi olmayıp, görüşmeyi bitirme süresi olduğu vuzuhla anlaşılmaktadır. Aksi mülâhaza, kanunkoyucusunun, işleri mümkün ola süratle neticelere bağlama yolundaki maksadına aykırı düşer.

Netice:

92 nci maddenin ilgili fıkrasındaki bir aylık ve on beş günlük süreleri, Millet Meclisinin, bir tasarıyı ivedilik olmıyan halde bir aydan az ivedilik olan halde de on beş günden az bir süre içinde görüşüp kanunlaştırması halinde, Cumhuriyet Senatosunu aynı süreler içerisinde görüşüp neticeye bağlama mecburiyeti ile karşı karşıya bırakmamak maksadiyle verilmiş süreler olduğunda ve Cumhuriyet Senatosunun bu süreler içerisinde tasarıları görüşüp neticelere bağlama mecburiyetinde bulunduğu ve görüşüp neticeye bağlama işini bu süreler içerisinde bitiremediği takdirde metinlerin Millet Meclisinden gelen şekilleriyle kabul etmiş sayılacağına komisyon, ittifaka varmıştır.

Başkan: Ş. Kayalar, Sözcü: Z. Betil, Kâtip: H. Ağar, Tabî Üye: R. Aksoylu, Cumhurbaşkanlığınca seçilen üye: A. Artus, İ. Birant, Ö. L. Bozçalı,

F. Başak, Z. Kumrulu.»

(7) Anayasa Komisyonunun mütalâası, Cumhuriyet Senatosunun 18.1.1962 günlü 23 üncü birleşiminde genel kurula arzedilmiştir. Bu rapora, sadece Eşref Ayhan şu sözlerle itiraz etmiştir:

Ne yazık ki, ihtilâf bizzat Senatoda bile, hâlâ sona ermiş değildir. Forum'da bu konuda çıkan iki incelememizden sonra dahi (9b), bazı Cumhuriyet Senatosu üyeleri, meselenin başka türlü halledilmesi lâzımgeldiğine, bu hükümle güdülmek istenilen gayenin «ekspres kanunlar çıkmasına manî olmak bulunduğu» na hâlâ kanidirler (10).

«Eşref Ayhan (Ordu) — Efendim. Komisyon raporu meseleyi kararlaştırmış durumdadır. Halbuki Anayasanın bu fıkrası çok sarih ve bu kadar araştırmaya lüzum dahi yoktur.

Şimdi birinci durum şu, gayet sarih: «Cumhuriyet Senatosu, kendisine gönderilen bir metni, Millet Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresini aşmayan bir süre içinde karara bağlar;». Bu, noktalı virgül olan kısma kadar gayet sarih. Şimdi ondan sonra ikinci kısım geliyor. Şayet Millet Meclisindeki görüşme, üç aydan fazla ise, Senatoda bu zaman üç ay olacak demektir. Sonunda ise bütün bu hallerin hepsini beraberce derpiş etmiştir. Bir karara bağlanması acele olmıyan hallerde bir ay, ivedilik hallerinde on beş günden eksik olamaz. Bunun mânası yoktur.

Evvelâ izah etmiş, sonunda eksik olamaz diye bir karara bağlamıştır. *Bu kadar sarih bir karara bağladıktan sonra zorlanarak biz Millet Meclisindeki bir süre içinde de burada karara bağlarız, denirse ,diyeceğim yoktur. Amma Anayasanın şu ifadesine göre karara bağlanmaması lâzımgelir. Ama takdir yüksek heyetinizindir.»*

(*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, dönem 1, toplantı 1, cilt 1 s. 378).

Komisyon Sözcüsü Zihni Betil'in buna karşı (Komisyon raporuna uygun olarak) verdiği cevaptan sonra - bknz.: s. 378-379 -, Genel Kurul, raporu kabul etmiştir:

«Başkan — Anayasa ve Adalet Komisyonunun mütalâasını dinlediniz. Bu raporu tasvibinize arzedeceğim. Tasvip edildiği takdirde ivedilik hallerinde on beş günü beklemeden, ivedi olmıyan hallerde bir ayı beklemeden Senatoya gelen işleri karara bağlamak mümkün olabilecektir. Onun için Komisyonun mazbatasını reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Bu, kabul edildiğine göre, demin maddelerini kabul ettiğiniz ödenekler hakkındaki kanunun 15 gün beklemesine lüzum kalmıyor.» (*Tutanak s. 379*)

- (8) «Cumhuriyet Senatosu Başkanlığından gelen ve Anayasamızın 92 nci maddesinin, Millet Meclisince görüşülüp kabul, değiştirilerek kabul veya reddedilen kanun tasarı ve tekliflerinin C. Senatosundaki görüşülme süreleri bakımından, komisyonumuzca yeniden tetkik edilmesinin Bütçe Komisyonu Başkanlığı tarafından istenildiğini ve bu isteğin C. Senatosu Başkanlık Divanının 27/4/1962 tarihli toplantısında uygun görüldüğünü bildiren 28.4.1962 tarih ve 617/925 sayılı yazısı üzerine, Komisyonumuz; Anayasamızın konu ile ilgili 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasını, 92 nci maddesinin diğer fıkraları ve Anayasamızın diğer hükümleriyle birlikte ve hukukun genel prensiplerini de gözönünde tutarak, incelemiştir. Ayrıca, 92 nci maddenin Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu ta-

2. Mahkemelerde ve basında

92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına yanlış mâna verme çabası, daha sonra mahkemeler huzurunda ve basında, tamamen başka bir maksatla yeniden kendisini göstermiştir.

Huzur Tedbirleri Kanununun Anayasa hükümlerine aykırı surette kabul edildiğini, yani sakat olduğunu ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi lâzım geldiğini iddia edebilmek için, yalnız «Millet Meclisinin kabul ettiği kanun tasarıları, 15 günden önce Senatoda kabul edilemez» tezi savunulmakla yetinilmemiş, «bu hükme aykırı hareket edilerek kabul edilen kanunların, Anayasa Mahkemesince iptal edileceği» de ileri sürülmüştür:

Huzur Tedbirleri Kanununa aykırı hareket iddiasıyla mahkemeye verilmiş olan bazı **gazetecilerin** muhakemesi sırasında müdafileri tarafından savunulan bu görüş (11), ne yazık ki, bir Anayasa Hukuku Profesörü tarafından da desteklenmiştir. Bazı gazete-

rafından kaleme alınan metni ile gerekçesini, bu metin üzerinde Temsilciler Meclisinde cereyan eden görüşmeleri ve Temsilciler Meclisi tarafından yapılan değişikliği de mütalâa etmiştir...

Komisyonumuz; bu incelemelerden sonra, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığından vâki 16.1.1962 tarih ve 296 sayılı istek üzerine verdiği 17/1/1962 tarih ve Esas 17, Karar 2 sayılı istişarî mütalâanın isabetine bir kere daha kaani olmuş ve konuyu, (Millet Meclisince görüşülüp kabul, değiştirilerek kabul veya reddedilen kanun tasarı ve tekliflerinin C. Senatosundaki görüşülme süreleri) adı altında ve aşağıda yazılı olduğu üzere daha etraflı ve açık bir şekilde izah etmeyi uygun görmüştür...» (Cumhuriyet Senatosu ve Adalet Komisyonunun 21/5/1962 tarihli raporundan).

- (9) Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunun 21/5/1962 gün ve Esas No. S. 55, No. 617 sayılı raporuna bakınız. Bu rapor, 8, 21, 22 ve 30 sayılı dipnotlarında kısım kısım nakledilmiştir.
- (9a) Bakınız: *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem: 1 Toplantı: 1, Birleşim: 67 (31.5.1962), cilt 4, s. 229, 234 - 237.
- (9b) *Muammer Aksoy*, Anayasa Hukuku alanında yeni bir mugalata (Forum, No. 204 (1.10.1962), *Muammer Aksoy*, Cumhuriyet Senatosu hiçbir kanun tasarısını 15 gün geçmeden kabul edemezmiş (Forum No. 206, 1.11.1962)
- (10) Çeşitli kategorilere giren senatörlerle yaptığımız şahsî temaslar ve tartışmalar sonunda bu hükme varmış bulunuyoruz.

- (11) Meselâ *Ankara İkinci Ağır Ceza Mahkemesinde* 1962/185 dosya sayısı ile görülen dâvada Huzur Tedbirleri Kanununun Anayasanın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına aykırı olarak kabul edildiği için hüküm ifade etmeyeceği ileri sürülmüştür. Keza 12 No.lu dipnotunda bildirilen...

ler, Profesör **Bülent Nuri Esen**'in bu beyanatını ilk sahifelerinde büyük puntolarla yayınlamışlardır (12).

Bunun üzerine **Forum** dergisinde iki inceleme yayınlayarak, savunulmak istenen yanlış yorumun, hükmün tarihçesine, ruhuna, maksat ve gayesine aykırı olduğunu ve ne derece abes sonuçlara ulaştırdığını göstermiş bulunuyoruz. Yalnız görüşün savunulması sona ermemiştir. Bazı gazeteler aynı istikamette yayınlarına devam etmektedirler (13).

(12) «Tedbirler Kanununun Cumhuriyet Senatosundan *Anayasaya riayet edilmeden* çıkarıldığı ve bu sebepten *kanun vasfının olmadığı* yolunda dün ortaya atılan iddia alâka ile karşılanmıştır. Mevzu ile ilgili olarak Ankara Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Profesörü Doktor **Bülent Nuri Esen** dün suallerimize şu cevapları vermiştir:

S: 1 — Cumhuriyet Senatosu; Millet Meclisinde kabul edildikten sonra kendisine gelen bir kanunu ne müddet içinde çıkarmak görevindedir. Bunun hakkında bir hüküm var mıdır?

S: 2 — Böyle bir hüküm mevcut olduğuna göre buna riayet edilmemesi takdirinde ne yapmak lâzım gelir?

C: 1 — Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının kanunların yapılması hakkındaki hükümleri gayet açıktır.

Millet Meclisinden kabulü müteakip, Cumhuriyet Senatosuna gönderilen metinlerin *en az belirli bir takım müddetlerde incelemeye tabi tutulması* zaruRIDIR. Bu süre Senato için ivedilik hallerinde 15 günden ve âdi hallerde bir aydan *daha kısa* olamaz.

C: 2 — Anayasanın koyduğu zabıtaya riayet edilmemiş olması halinde yine Anayasanın, *Anayasa Mahkemesi hakkında koymuş bulunduğu hükümlere uygun olarak işin bu yüksek mahkemede incelenip karara varılması lâzım gelir.* Gerçekten kanun yapılması işlerinde dahi, Anayasaya uygun hareket edilmiş olup olmadığını denetleme görevi Anayasa Mahkemesine aittir. Ve Türk Parlâmento hayatının tâbi olması lâzım gelen Anayasaya uygunluk kaidelerini tespit edecek olan bu yüksek mahkememizdir.» (22.9.1962 günlü *Son Havadis, Zafer, Kudret ve Tasvir* gazeteleri, s. 1 ve 5).

(13) Zafer gazetesinin 7.10.1962, 8.10.1962, 9.10.1962 günlü nüshalarında «Günün Meseleleri sütununda, «K.H.» rumuzu ile «Cumhuriyet Senatosu müzakereleri ve Tedbirler Kanunu» başlıklı üç makalede bu yanlış görüş savunulduğu gibi, aynı mahiyette başka yayınların yapıldığını da Profesör Necip Bilge'nin makalesinden öğreniyoruz: «...Bazı gazeteler, bu kanunun bilhassa kabul süresi bakımından Anayasaya aykırı olup olmadığı konusunda *anketler* yapmakta, hukukçuların beyanlarını yayınlamaktadırlar. Hattâ *bir kısım gazeteler*, hukuk otoritelerinin, Anayasaya aykırılık fikrini teyid ettiklerini beyan etmekle beraber, *ancak «günün şartları içinde bu otoritelerin isimlerinin açıklanmasından imtina* eylediklerini belirtmek suretiyle, bu hukukî meseleyle âdeta siyasi bir hava da

3. İçtüzük tasarısında

Son olarak belirtmek isteriz ki, Cumhuriyet Senatosu İçtüzük tasarısının 81. maddesi, meseleyi doğru yorumlama istikametinde açıklıyan bir hükümle çözümlenmek yoluna gitmiyerek, çekingen bir yol tutmuştur (14). Anayasanın 92 nci maddesinin 10 ncu fıkrasındaki hüküm, İçtüzüğe kelime ve kelime aktarılmıştır. Halbuki İstanbul Anayasa Komisyonu öntasarısının 90 nci maddesinin 2 nci fıkrasındaki açık ifade tercih edilebilir veya yanlış anlamayı önleyecek başka bir formül kullanılabilirdi. Bu dahi göstermektedir ki, meselenin münakaşası henüz bitmemiştir ve bu tartışmalaride yine zaman zaman ortaya çıkacaktır. Temenni ederiz ki, Cumhuriyet Senatosu, İçtüzüğüne, kendi Anayasa ve Adalet Komisyonunun ittifakla kabul ettiği rapora uygun bir formül yerleştirmek suretiyle, bu konudaki lüzumsuz ve faydasız tartışmaya son vermek yolunu tutsun.

Yukarıdaki misaller göstermektedir ki, gerek Cumhuriyet Senatosunda, gerek avukatlar ve gazeteciler, gerekse Anayasa Hukuku Profesörleri arasında hâlâ mümessilleri bulunan bu yanlış görüş üzerinde biraz daha durmak, onu mukayeseli hukuk açısından da incelemek, yalnız teorik bakımdan değil, pratik bakımdan da faydalı olacaktır.

III — HÜKME VERİLEBİLECEK MANTIKİ MÂNA

(Doğru yorumlama)

Yeni Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına, doğru yorumlama metodlarına göre nasıl bir mâna verilmesi lâzımgeldiğini, Forum Dergisinin 204 ve 206 sayılı (1 Ekim ve 1 Kasım tarihli) nüshalarında yayınlanan iki incelememizde mufassalan belirtmiş bulunuyoruz. Aynı sözleri tekrarlamamak için, prensip itibarıyla bu incelemelere atıfta bulunmakla yetiniyoruz. Burada, görüşlerimizin izahına girişmeksizin, onları sadece sıralıyacağız:

Gazetelerde çıkan beyanlar arasında, Tedbirler Kanununun Senatoca iki gün içerisinde kabulünün Anayasaya aykırı olduğunu belirtenler bulunduğu gibi, aksi görüşü savunanlar da bulunmaktadır.» (Necip Bilge, Tedbirler Kanunu, Forum, sayı 207 [15.1.1962] s. 11-12).

14) Cumhuriyet Senatosu S. Sayısı: 65. e ek (Cumhuriyet Senatosu içtüzük teklifi ve Cumhuriyet Senatosu İçtüzük Komisyonu raporu [2/15]) Madde 81.

1 — Hükümün tarihçesi yanlış yorumlamaya karşıdır.

Hükümün tarihçesi göstermektedir ki, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrası, münhasıran «İkinci Meclisin, Birinci Meclisten gelen kanun tasarılarını en çok ne kadar bekletebileceği» meselesi çözümlenmek için sevk edilmiş bir hükümdür; yoksa «kanunların erken çıkmasına mani olmak maksadı» asla gözönünde bulundurulmamıştır :

a) **İstanbul Anayasa Komisyonu** öntasarısının 90 ıncı maddesinin 2 nci fıkrası, çok açık bir ifadeye sahiptir; ve hiç bir suretle, kanun tasarılarının Cumhuriyet Senatosunda 15 günden önce kabul edilemeyeceği anlamına da gelemez. Öntasarının bu hükmü ise, prensip itibariyle Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiş, sadece redaksiyon bakımından kısaltılmak istenmiştir (15).

b) **Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunun «yasama ve yürütme organları alt komisyonu»**, İstanbul Anayasa Komisyonu öntasarısındaki hükmü benimser ve bugünkü formülünü getirirken, hükümün gerekçesini de açıkça belirtmiştir. Bu gerekçe, maksadın neden ibaret olduğunu (yani Cumhuriyet Senatosunun kanunları geciktirmesine mani olunmak istendiğini, yoksa sür'atle kanun çıkarılmasını önlemek amacının güdülmediğini) açıkça göstermektedir (16).

c) Keza **CHP. nin Anayasa Komisyonu Anketine verdiği cevap ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Anayasa tasarisının ilgili hükümleri de, yanlış yorumu savunanların görüşüne karşıdır** (17).

d) Nihayet bizzat **Anayasa tasarisının gerekçesi dahi, yanlış yorumun bahis konusu olamayacağını açıkça göstermektedir** (18).

2 — Doğru yorumlama kaideleri, inceleme konusu hükümün yanlış yorumlanmasına, çeşitli bakımlardan imkân bırakmamaktadır.

(15) *Forum*'da bir kelime yanlış basıldığı için, hükmü aynen naklediyoruz. «Bu süre altı ayı geçemez ve Senato, ivedilik hallerinde onbeş günden ve diğer hallerde bir aydan kısa süre içinde görüşmelerini bitirmek zorunda bırakılamaz.» (Madde 90, fıkra 2, cümle 2).

(16) Baknz.: *Forum* sayı 206, s. 12, II, 2 ve s. 15 dipnotu 12.

(17) *Forum*, sayı 206, s. 12, 13, II, 3, a ve b ye ve s. 15 dipnotu 14 ve 15 e bakınız.

(18) Baknz.: *Forum*, sayı 206, s. 13, II, 4, s. 15 dipnotu 15.

a) **Gayeci yorumlama bakımından:** Hükmün tarihçesini bir tarafa bırakarak, onu sadece «gayeci yorumlama metodları» na göre mânalandırırsak dahi, ona, «İkinci Meclisin, kendisine gelen kanun tasarılarını, ancak belli bir süre içinde reddetmek yetkisine sahip bulunduğu» anlamından başka bir mâna vermenin mümkün olmadığını kolayca tesbit ederiz. Bu husus dahi, daha önceki incelemelerimizde mufassalan belirtilmiştir (19). Hükümlerin ise lâfızcı değil, gayeci yorumlama metodu ile yorumlanması gerektiği, bugün artık genel olarak kabul edilen görüşü teşkil etmektedir (20).

Bundan önceki incelemelerimizi kaleme aldığımız zaman henüz görmemiş bulunduğumuz **Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunun** 21/5/1962 tarih ve Esas No. S. 55 No. 617 işaretli raporu da, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasının, Anayasanın sistemi içinde mantikî olarak nasıl mânalandırılabilceğini başarı ile göstermiştir (21). Hattâ Komisyon bu izahla da yetinmiyerek,

(19) Bknz.: *Forum* No. 204 s. 18, 19, II No. 1 ve 2 ve *Forum* No. 206 s. 13, III, 1.

(20) Bknz.: bilhassa *August Egger*, *Einleitung - Das Personenrecht*, Zürich 1930, s. 47-53, *Fritz Fleiner* (bearbeit von *Z. Giacometti*) *Schweizerisches Bundes-Staatsrecht*, Zürich, 1949, s. 76-77, *Siddık Sami Onar*, *İdare Hukukunun Umumî Esasları*, İstanbul, 1952 s. 189-190, *Yargıtay* kararlarına bir misal olarak 9.3.1953 gün E. 22, K. 2 sayılı *İçtihadı Birleştirme kararı*.

(21) Komisyonun raporundan şu cümleleri aynen naklediyoruz:

«...Bu fıkranın ilk cümlesi, kaideyi koymaktadır. Bu kaide, bir kanun tasarı ve teklifinin Cumhuriyet Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşülme süresinin, M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşülme süresini aşamayacağı, yani ona müsavi olacağı şeklindedir. Ancak kanun tasarı ve teklifleri 97 nci maddenin ilk fıkrasına göre önce Millet Meclisinde görüşüleceği için, Anayasa yapıcısı; ilk görüşmelerin, *hazırlık çalışmalarını da ihtiva etmesi hasebiyle*, bazan uzunca zamanlar alabileceğini ve C. Senatosundaki görüşmelere, Millet Meclisindeki hazırlık çalışmalarını da içine alan görüşmelerden sonra başlanılacağını gözönünde bulundurarak, görüşme bakımından C. Senatosuna uzunca zamanlar ayırmayı doğru bulmamış ve fıkranın ilk cümlesindeki kaideye, C. Senatosundaki âzami görüşme süresinin 3 ayı geçemeyeceği, yani 3 ay olabileceği şeklinde bir istisna koymuştur. Kaide ve bu istisna birlikte mütalâa edildiği takdirde, hâsıl olan netice şudur: Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda tam üç ay tutan bir zaman içinde görüşülmüş ise, Cumhuriyet Senatosunda da tam üç ay tutan bir zaman içinde görüşülebilir. Şayet kanun tasarı ve teklifinin M. Meclisinin komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşülme müddeti 3 ayı aşmış, meselâ 4 ayı, 8 ayı, 1 yılı bulmuş ise, C. Senatosundaki görüşülme müddeti, 4 ay, 8 ay, 1 yıl *olamaz, âzami üç aydır*.

bütün halleri teker teker ele almak suretiyle, her hal için nasıl bir sonuca varılacağını da belirtmektedir (22).

Keza başka hukukçular da, aynı görüşü savunmuşlar ve gayeci bir yorumun başka bir sonuca ulaştıramıyacağı gerçeği üzerinde durmuşlardır (23).

b) Hükümlerin abese sevkedecek surette yorumlanmaması bakımından: «Cumhuriyet Senatosunun, istese bile 15 günden önce hiç bir kanun tasarısını kabul edemeyeceği» yolundaki görüş, abes sonuçlara ulaştırır :

Anayasa yapıcısı; bir kanun tasarı ve teklifinin M. Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulunda, bir aydan, 15 günden az, hattâ 3 gün, 5 gün gibi kısa müddetler içinde görüşülebilmesi ihtimalini de gözönünde bulundurarak, görüşme süresi bakımından, *C. Senatosunu böyle 3 gün, 5 gün gibi çok kısa zamanlarla bağlamayı da mahzurlu görmüş* ve sözü edilen fıkranın ilk cümlesindeki kaideye, C. Senatosu Komisyonlarında ve Genel Kurulundaki asgari görüşme süresinin ivedilik hallerinde 15 günden az olmayacağı, yani *15 gün olabileceği* ve ivedili olmayan hallerde de bir aydan az olmayacağı, yani bir ay olabileceği şeklinde ikinci bir istisna koymuştur. Kaide ve bu ikinci istisna birlikte mütalâa edildiği takdirde, hasıl olan netice şudur: Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olarak tam 15 günde görüşülmüş ise, C. Senatosunda da tam 15 günde görüşülebilir. Şayet kanun tasarı ve teklifinin M. Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulundaki ivedili olarak görüşülme müddeti 15 günden az ise, *yani 1 ilâ 14 günden ibaret ise, C. Senatosundaki görüşülme müddeti 1 ilâ 14 gün değildir, âzami 15 gündür.* Bir kanun tasarı ve teklifinin Millet Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulundaki ivedili olmaksızın cereyan eden görüşülme müddeti bir aydan az ise, *yani 1 ilâ 29 günden ibaret ise, C. Senatosundaki görüşülme müddeti 1 ilâ 29 gün değildir, âzami 1 aydır.»* (sah. 2).

(22) Konuyu aydınlatan bu raporun aldığı misalleri de burada nakletmeği faydalı buluyoruz:

«...Yukarda zikredilen kaide gene yukarda zikrolunan iki istisnasiyle birlikte mütalâa edildiği takdirde, aklen varit ihtimallere göre hâsıl olabilecek neticeler şöyledir:

I - Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olarak veya ivedili olmaksızın tam üç ayda görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami tam üç aydır, 1 gün ilâ 3 ay olabilir, 3 aydan asla fazla olamaz.*

II - Bir kanun tasarısı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olarak veya ivedili olmaksızın 3 aydan fazla bir zaman zarfında görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami 3 aydır, 1 gün ilâ 3 ay olabilir, 3 aydan asla fazla olamaz.*

III - Bir kanun tasarısı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel

aa) İhtiyaçlar derhal bir kanunun kabulünü gerektirdiği hat-arurî kıldığı halde, muhakkak surette 15 gün beklemek gibi atıksız ve ihtiyaçları hiçe sayan bir çözümün kabulü, Anayasa-ucusundan beklenemez (24), (25).

Kurulunda ivedili olarak tam 15 günde görüşülmüştür. C. Senatosu komisyon-larında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami 15 gündür, 1 ilâ 15 gün olabilir, 15 günden asla fazla olamaz.*

IV - Bir kanun tasarısı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olarak 15 günden az bir zaman zarfında görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami 15 gündür. 1 ilâ 15 gün olabilir, 15 günden asla fazla olamaz.*

V - Bir kanun tasarısı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Ku-urulunda ivedili olarak 15 gün ilâ 3 ay zarfında görüşülmüştür. C. Senatosu ko-misyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: M. Mecli-sindeki görüşme süresi ne kadar ise C. Senatosundaki görüşme süresi de o ka-dardır. Bilfarz, M. Meclisindeki görüşme süresi 16 gün, 28 gün, 1 ay, 29 gün, 2 ay 29 gün ise, C. Senatosundaki görüşme süresi de 16 gün, 28 gün, 1 ay 29 gün, 2 ay 29 gündür.» (sah. 2-3).

VI - Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Ku-urulunda ivedili olmaksızın tam 1 ayda görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonların-da ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami 1 aydır, 1 ilâ 30 gün olabilir, 1 aydan asla fazla olamaz.*

VII - Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Ku-urulunda ivedili olmaksızın 1 aydan az bir zaman zarfında görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: *Âzami 1 aydır, 1 ilâ 30 gün olabilir, 1 aydan asla fazla olamaz.*

VIII - Bir kanun tasarı ve teklifi M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olmaksızın 1 ilâ 3 ay zarfında görüşülmüştür. C. Senatosu komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi nedir? Cevap: M. Mec-lisindeki görüşme süresi ne kadar ise, C. Senatosundaki görüşme süresi de o ka-dardır. Bilfarz, M. Meclisindeki görüşme süresi 16 gün, 28 gün, 1 ay 29 gün, 2 ay 29 gün ise, C. Senatosundaki görüşme süresi de 16 gün, 28 gün, 1 ay 29 gün, 2 ay 29 gündür.» (sah. 2-3).

Profesör *Necip Bilge* yukarıda sözü geçen makalesinde, Cumhuriyet Senatosu-nun 15 günden önce bir kanun tasarısı kabul edemeyeceği görüşünü savunan nütalâalar hakkında «...derhal işaret etmek isterim ki, Anayasaya aykırılık fikrinin galip gözüklüğü bu beyanlar, telefonla yöneltmiş sorulara verilmiş cevaplar mahiyetinde oldukları için kandırıcı bir gerekçeye dayanmamaktadırlar» hükmünü verdikten sonra, fıkranın, lâfızca tefsir bakımından bile aksi gö-rüşe ulaştıracağını belirtmekte, fakat gayeci yorum bakımından da şöyle demektedir:

«Gaî bakımdan da, kanunkoyucunun maksadı araştırılırsa, bunun, Millet Meclisinden gelen bir tasarıyı *kısa bir süre içinde Cumhuriyet Senatosunu ka-bule zorlamayı önlemek olduğu, yoksa Senatonun hareket serbestliğine engel*

bb) Hükme yalnız mâna verenlerin görüşü kabul edilirse, bir kanunun görüşülmesine başlandıktan sonra görüşmeler çok kısa sürünce, «bunu sun'i olarak uzatmak» gibi, akla ve hukuka sığmayan pek gayri ciddî bir sonuca ulaşmak zorunluğunda kalınacaktır. Forum'daki incelememizde misallerle belirttiğimiz bu görüşü (26), **Cumhuriyet Senatosu Komisyonunun** da, başka delillerle ifade ettiğini görmekteyiz. (27). Başka hukukçular da, bu abes sonuçlara, farklı kelimelerle de olsa işaret etmektedirler (28).

koymak olmadığı anlaşılır. Bu itibarla, Cumhuriyet Senatosunun Millet Meclisinden gelen bir metni, bir iki gün gibi kısa bir süre içinde veya üç ayı geçmemek üzere Millet Meclisindeki görüşme süresi içerisinde kabul etmesi pekâlâ mümkündür.

Netice olarak diyebiliriz ki, Tedbirler Kanununun Millet Meclisinde kabulünden iki gün sonra Senatoda da kabul edilmiş bulunmasında, Anayasanın 92 nci maddesinin 10 ncu fıkrasına aykırılık teşkil edecek bir cihet yoktur. *Böyle bir aykırılığın mevcudiyetini iddia etmek, Cumhuriyet Senatosunu Yasama görevini yerine getirmekten alakoyacak bir sonuc doğurur.* (Forum, No. 207, s. 12, 13).

Keza mesele hakkında çok daha önce bir makale yayınlamış olan -Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Kâtibi ve Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü *Coşkun Kırca*'nın meseleyi tam bir başarı ile aydınlatan - ve Forum'daki yazılarımızdan sonra gördüğümüz - makalesinde de Anayasakoyucusunun maksadı mükemmelen belirtilmiştir. Bknz.: *Coşkun Kırca*, Ulus Gazetesi No. 13785 (15.1.1962) Düşünceler sütunu: «Kanunların Cumhuriyet Senatosunda âzami görüşme süresi», s. 5 ve 2.

(24) Bu izahat hakkında bknz.: Forum, No. 206, s. 13 III, b.

(25) Keza Profesör *Necip Bilge* de tartışma konusu olan yanlış yorumlamanın ihtiyaçlara tamamen sırt çeviren bir görüş olduğunu şu suretle belirtmektedir: «...Böylece, 10 ncu fıkranın birinci cümlesindeki bir ifade zaafından istifade edilerek yapılan *bu yorum tarzı, kanunkoyucunun gerçek maksadına uymadığı gibi, işin icaplarına ve memleket menfaatlerine de uygun düşmemektedir.* Öyle haller olabilir ki, bir kanun tasarısının Millet Meclisinde kabulünden sonra, Cumhuriyet Senatosunda da 15 gün veya bir ay bekletilmesi, memleketin yüksek menfaatleri bakımından zararlı sonuçlar doğurabilir. O halde, fıkra metnindeki «bu süre... ivedilik hallerinde 15 günden, ivedilik olmayan hallerde bir aydan *kısa olamaz.*» şeklindeki ifadeyi, başka bir tarzda yorumlamak ve meselâ ibareyi, bu sürelerden daha kısa bir zamanda tasarıyı karara bağlaması «Senatodan istenemez» şeklinde mânâlandırmak, daha doğru ve hattâ zarurî olur. Böylece, fıkradaki sürelerin kesin mahiyette birer engel olmadıkları, lâfzî yoruma dayanarak da meydana çıkmış olur.» (Forum, No. 207, s. 12) Keza *Coşkun Kırca*'nın 23 numaralı dipnotunda adını kaydettiğimiz makalesine bakınız.

(26) Bknz.: Forum No. 206 s. 13, III, 2, a.

(27) «Bu anlayışa aykırı anlayış, *sağduyuya da uymaz.* Zira, aykırı anlayıştan, bek-

3 — Hükümler arasında bulunması gerekli ahenk bakımından:

«Cumhuriyet Senatosunun, Birinci Meclisten gelen kanun tasarılarını görüşmeğe, ivedi hallerde 15 ve ivedi olmıyan hallerde

leterek iş görmede isabet etme ihtimalinin daha fazla olacağını kabul etmek gibi bir netice doğar ki, bu neticenin, işleri isabetle olduğu kadar süratle de görmek gerektiği hakkındaki lâzime ile asla bağdaşamıyacağı âşikârdır. 15 günlük bir süre içinde görülebilecek işi, dosyasını masada ve dolapta 14 gün belettikten sonra ele alma yerine, şartlar elveriyorsa, ilk günü ele almanın daha uygun olacağı münakaşa kabul etmiyen bir gerçektir. Geldiği gün ele alınan bir dosyanın, o gün veya ertesi gün isabetli olduğu kanaatiyle bir neticeye bağlanmasına rağmen, sırf, (süre dolmamıştır) diye süre sonuna kadar askıda bırakılmasındaki mânasızlık ve zarar da âşikârdır.» (sah. 3)

(28) Necip Bilge de, 92 nci maddenin 10 ncu fıkrasının bir cümlesine verilmeğe kalkışılan yanlış mânanın, fıkranın diğer cümlelerindeki hükümlerle çelişeceğini ve mantıksız (abes) neticelere ulaştıracağını şu sözlerle göstermeğe çalışmaktadır:

«Bir ân için birinci cümledeki ifade tarzına uyarak, bir tasarı metninin Cumhuriyet Senatosunda kabulü için ivedi hallerde 15 günlük ve diğer hallerde bir aylık sürenin mutlâk surette geçmesi lâzımgeldiğini, bu süreler geçmeden önce karar vermenin Anayasaya aykırı olacağını düşünelim. Fıkranın ikinci cümlesi, bu süreler içinde karara bağlanmayan metinlerin Millet Meclisinden gelen şekli ile ve otomatik olarak kabul edilmiş sayılacağını öngördüğüne göre, hemen hiçbir kanun tasarisının Senatoda müzakere edilip karara bağlanmasına imkân kalmıyacaktır. Öyle ya, ivediliği olan bir kanun tasarı, fıkranın birinci cümlesi uyarınca 15 gün geçmeden, yani 16 güne atlamadan karara bağlanamıyacak, fakat ikinci cümle uyarınca da 16 nci günü kendiliğinden, yani müzakere imkânı kalmadan kanunlaşmış sayılacaktır.

Görülüyor ki, bu yorum tarzına göre, aynı fıkranın iki cümlesini mâkul bir şekilde birbirine bağlamak imkânsız hale gelmektedir. Çünkü, cümlelerin bir bütün olarak mütalâası halinde, hem 15 gün (bir ay) içinde bir metni karara bağlamaktan menetmek, hem de bu süre içinde karara bağlanmayan metni otomatik olarak kabul edilmiş saymak suretiyle, Anayasanın Cumhuriyet Senatosunu yasama bakımından işlemez bir müessese olarak kurduğu sonucuna varmak gerekir ki, böyle garip bir sonucu benimsemeye imkân yoktur. Gerçekten, iyi ifade edilmiş olmayan bir metni dahi yorumlarken, kanunkoyucuyu kendi kendisi ile çelişme halinde bulundurmaya hakkımız olduğu iddia edilemez.» (Forum No. 207, s. 12).

Ancak şu noktayı belirtmek isteriz ki, Profesör Necip Bilge'nin genel olarak ileri sürdüğü bu mantıksızlık, yâni yanlış yorumda bulunanların görüşü kabul edilince, iki cümlelerin bir araya gelmesi halinde ortaya çıkan garip mâna, -sayın Bilge'nin görüşü hilâfına- bütün haller için değil, sadece Millet Meclisindeki görüşmelerin ivedi olan hallerde 1 - 15 gün ve ivedi olmıyan hallerde 1 - 30 gün sürmesi halinde bahis konusu olabilecektir. Zira meselâ ivedi hallerde, tasarının Millet Meclisindeki görüşmesi 20 gün sürmüştü, Cumhuriyet Senatosunda 15 gün geçmeden kabul edilemeyeceğini savunan görüşe nazaran bi-

30 gün geçmedikçe başyamıyacağı» yolundaki bir görüşe ise, bizzat Anayasanın başarılı olmayan formülü dahi müsaade etmemektedir (29), (30).

Anayasanın çeşitli hükümleri arasında bulunması gerekli olan **ahenk** dahi, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasındaki hükmün, ona yanlış mâna verenlerin anladığı istikamette yorumlanmasına (hele 15 gün geçmedikçe müzakerelere başlanamıyacağı tezinin savunulmasına) imkân bırakmaz (31).

le, 16 ncı günü tasarı kendiliğinden kabul edilmiş sayılmıyacaktır. Zira «Bu süreler içinde karara bağlanmayan metinler» ibaresindeki «süre» tâbirinden maksat, yalnız 15 gün (veya 30 gün değil), yukarıki cümlede tüm olarak düzenlenmiş olan süredir. Bu ise kaide olarak «Millet Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulundaki görüşme süresi» dir. Fakat bu süre, hiçbir zaman 3 ayı geçemeyecektir. Amma, ivedi hallerde dahi 3 aya kadar çıkabilir. Meselâ kanun tasarısının Millet Meclisindeki görüşülmesi ivedilik kararına rağmen 3 ay devam etmişse, Cumhuriyet Senatosu da, bunun görüşülmesini, 1 gün ile 3 ay arasında olmak üzere herhangi bir süre uzatabilir. Şu halde, tasarı, Cumhuriyet Senatosunda «15 gün geçmeden kabul edilemiyor, 16 ncı gün ise kendiliğinden kabul ediliyor» demeye, yukarıda dokunduğumuz özel hal dışında imkân yoktur. Hükmün böyle anlaşılması lâzımgelseceği hususunda, dipnotu 22 de naklettiğimiz *Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporuna* da bakınız.

(29) *Forum* No. 206, III, 2 a daki izahlara bakınız.

(30) Keza *Cumhuriyet Senatosunun Anayasa ve Adalet Komisyonu* da, sözü geçen değerli raporunda, görüşmelerin ancak belli bir süre geçtikten sonra başlayabileceği yolundaki görüşün, Anayasanın sözüne dahi aykırı olduğunu belirtmiştir:

«...Komisyonumuz; bâzılarının, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 ncü fıkrasının ilk cümlesindeki, (*kısa*) sözü üzerinde durarak,

I - M. Meclisi Komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olarak görüşülen kanun tasarı ve tekliflerinin C. Senatosunda 15 gün geçmeksizin görüşülemeyeceği, yani 15 gün geçtikten sonra görüşülebileceği,

II - M. Meclisi komisyonlarında ve Genel Kurulunda ivedili olmaksızın görüşülen kanun tasarı ve tekliflerinin de C. Senatosunda 1 ay geçmeksizin görüşülemeyeceği, yani 1 ay geçtikten sonra görüşüleceği,

düşüncesinde olduklarını da gözönünde bulundurmuş ve konuyu, bu açıdan da incelemiştir. Fıkroda, (süre) sözü kullanılmıştır. (*Süre*), *başlangıcı ve sonu olan bir zamanı kapsar*. Görüşme süresi denilince, görüşmeye ancak bu sürenin bitiminde başlanabileceği değil görüşmenin ne kadar zaman içinde yapıp bitirilmesi gerektiği anlaşılır.

«Süre», diğer kanunlarımızda yer almış, anlamı ve tatbikatı, daima bu şekilde olmuştur. Bir misal arzedelim: Ceza mahkemelerinden verilen hükümlerin Temyiz süresi, hükmün tefhim veya tebliğinden itibaren bir haftadır. Hükmü Temyiz etmek istiyen ilgilinin, bu hakkını kullanması için bir hafta

4 — Yanlış yorumu savunanlar, kendi mantıkları ile de çelişmezliğe düşmektedirler.

«Cumhuriyet Senatosunun, 15 gün geçmeden önce hiç bir kanun tasarısını kabul edemiyeceği» görüşünü savunanlar, bu garip iddialarını sadece kelime oyununa dayandırma durumundan kurtulabilmek için «böylece, ekspres kanunların çıkmasının önüne geçilmek istendiği» gerekçesini icat etmektedirler. Fakat aynı hukukçular, Anayasakoyucusunun bu muhakemeyi Birinci Meclis bakımından da benimsiyerek,, «Millet Meclisinin hiç bir kanun tasarısını, 15 günden önce kabul edemiyeceği» hükmünü niçin koymadığını düşünmemekte, ve kendi mantıkları ile tezada düşmektedirler (32).

IV. MUKAYESLİ HUKUK BAKIMINDAN

(BAŞKA MEMLEKETLERİN HUKUKUNDA DAHI, «SENATONUN KANUN TASARILARINI BELLİ BİR SÜREDEN ÖNCE KABUL EDEMEMESİ» DİYE BİR MESELE VE ÇÖZÜM YOKTUR)

Bu yazımızda, esas itibariyle, meseleyi mukayeseli hukuk açısından ele almak istiyoruz. İkinci Meclisin kanun koyma görevine katılmasını düzenliyen hükümleri çeşitli anayasalarda inceliyerek, bunları sistemli olarak gruplara ayırırsak, (Senatolar için belli bir görüşme süresi konulup konulmamış olması bakımından) şu kategorileri tesbit etmek mümkündür :

A. İKİNCİ MECLİSİN KANUN TASARILARINI GÖRÜŞMESİNİ, HİÇBİR SÜREYE BAĞLAMAMIŞ OLAN ANAYASALAR.

İkinci Meclise, kanun koyma görevi bakımından Millet Meclislerine eşit yetkiler tanımış olan anayasaların, senatoları belli bir süre içinde kanun tasarılarını kabul etmeğe zorlamaması, normal bir çözümdür. Mademki İkinci Meclis, Birinci Meclisten gelen bir

---

beklemesine asla ihtiyaç yoktur, ilk günü de, yedinci günü de, temyiz edebilir. Şayet, temyiz için sekizinci günü beklerse, temyiz hakkı düşmüş sayılır.»

(31) Anayasanın 89, 104, 103 üncü maddelerindeki formüllerle ilgili izahat ve bunlardan meselemizle ilgili olarak çıkarılan sonuçlar bakımından, *Forum* sayı 206, sahife 14, III, 4 e ve sahife 15 dipnotu 20 ve 21 e bakınız.

(32) Bu hususta bknz.: *Forum* sayı 206, sahife 13, III, 3 ve sahife 15 dipnotu 17, 18.

kanun tasarısını, isterse reddederek onun kanunlaşmasına engel olabilmektedir, bu yetkiye sahip olan bir İkinci Meclisin, kanun tasarılarını, açıkca reddedecek yerde sürüncemede bırakmak suretiyle akamete uğratmasını dahi kabul etmek gerekir. Keza mademki Birinci Meclis bir kanun tasarısını gerektiği (istediği) kadar görüşebilir, ona eşit haklara sahip olan İkinci Meclisin de, kendisine gelen tasarıyı komisyonlarda veya genel kurulda istediği kadar alıkoymasını kabul etmek, mantikî bir zaruret teşkil eder.

Nitekim İkinci Meclise, kanun koyma bakımından Millet Meclisine eşit haklar tanımış anayasalarda, Senatonun kanunları görüşme süresini öngören bir hükme rastlanmaz:

1. Eski İngiliz Hukukunda (1911 e kadar) :

1911 yılının **Parliament Act**'ına kadar, İngiltere'de Lordlar Kamarası (**House of Lords**) ile Avam Kamarası (**House of Commons**), kanun yapma bakımından eşit yetkilere sahip bulunmaktaydı. Avam Kamarasının kabul ettiği bir kanun tasarısı Lordlar Kamarasınca da kabul edilmedikçe kanunlaşamazdı. Bu sebeple Lordlar Kamarası, herhangi bir kanun tasarısını ya doğrudan doğruya reddederek yahut da uyutarak neticesiz bırakabilmekteydi. İlk defa Parliament Act ile Lordlar Kamarasının yetkileri geniş ölçüde daraltılmış ve kendisinin kanunları bekletme yetkisi de belli bir süreye bağlanmıştır (33).

2. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası :

Birleşik Amerika Devletlerinin 1787 tarihli Anayasasının birinci maddesinin birinci fıkrası, yasama yetkisinin bir (**Senate**) ve bir Temsilciler Meclisi (**House of Representatives**) den kurulu olan kongre (**Congress**) ye devredilmiş olduğunu öngörmekte ve Anayasanın hiçbir hükmünde bu iki yasama meclisinden birinin -kanun koyma bakımından- diğerine kaideten üstün bir yetkiye sahip bulunduğunu gösterir bir hüküm yer almamaktadır (34). Hattâ, Amerika Senatosu, bazı noktalarda hukukan ve bilhassa siyasi bakımdan daha kuvvetlidir (35).

(33) Bu hususta, C, 1 deki izahlara ve dipnotu 88 ve 88a ya bakınız.

(34) Ancak birinci maddenin 7 nci bendi, devlet gelirlerinin yükseltilmesini öngören bir kanun projesinin, Temsilciler Meclisinde teklif edilebileceğini, fakat

Böyle bir hukuk sisteminde, Birinci Meclisin kabul ettiği kanun tasarılarının, İkinci Meclis tarafından belli bir süre içerisinde görüşülmesi zorunluğunun öngörülmemesi, pek tabii bir sonuçtur.

3. Eski Fransız hukuku (1946 dan önceki)

1946 dan önceki Fransız Anayasa Hukukunda (1875 Anayasasında) da, kanunların konulmasında Senatoya (le Sénat) prensip itibariyle Millet Meclisine (la Chambre des Députés) eşit yetki tanınmıştı (36), (37). Buna uygun olarak, 1875 Fransız Anayasasının (37a) olduğu gibi ondan önceki Anayasalarda da, Birinci Meclisin (38) kabul ettiği kanunların İkinci Meclis (39) tarafından red veya kabul edilebilmesi için, belli bir süre konulmamıştır.

Sena'nın diğer kanunlarda olduğu gibi değişiklikler teklif edebileceğini ve ancak değişikliklerle kabul edebileceğini öngörmüştür.

(35) Bknz.: David C. Coyle, Le système politique des Etats - Unis en son fonctionnement (traduit par P. Messiaen) Paris, 1955 s. 102, Karl Loewenstein, Verfassungsrecht und Verfassungspraxis der Vereinigten Staaten, Berlin, 1959 s. 205 ve 215.

(36) Joseph Barthélemy, La Constitution et le régime politique (La vie Juridique des Peuples: France) Paris, 1933 s. 22, Léon Duguit, Traité de Droit Constitutionnel, Paris, 1911, cilt 2, s. 361, Maurice Hauriou, Précis de Droit Constitutionnel, Paris, 1923, s. 574, 578, A. Esmein (Henry Nézard), Eléments de Droits Constitutionnel français et comparé, Paris, 1932, s. 449. Bu hususta 25 Şubat 1875 günlü Anayasa mahiyetindeki kanunun (Loi du 25 Février 1875 relative à l'organisation des pouvoirs publics) 1 inci ve aynı mahiyetteki Sena'nın teşkilâtına dair kanunun (Loi du 24 Février 1875, relative à l'organisation du Sénat) 8 inci maddelerine bakınız.

(37) Ancak «malî kanunlar», önce Millet Meclisinde görüşülebilir. Bundan başka belirtmek gerekir ki, tatbikatta, siyasî hayatın merkezini, 3 üncü Cumhuriyette de Millet Meclisi teşkil etmekteydi; ve o, Devletin en önemli organı durumundaydı. Bknz.: Barthélemy s.g.e. s. 21.

(37a) Bu yazıda kısaca «1875 Anayasası» denilmekte ise de, gerçekte 1875 Anayasası (Anayasa rejimi) bir tek metin içinde ifadesini bulmamıştır. Anayasa mahiyetindeki üç kanun (Lois constitutionnelles de 1875), 1875 Anayasası sisteminde temel teşkil etmektedir. Dip notu 36 da zikrettiğimiz iki kanuna, «Loi constitutionnelle du 16 Juillet 1876 sur les rapports des pouvoirs publics» e ve «Loi du 14 Aout 1884 portant revision partielle des lois constitutionnelles» e bakınız.

(38) 22 Ağustos 1795 Anayasasında (Constitution du 5 Fructidor an III) «Conseil des Cinq Cents»,

(39) 22 Ağustos 1795 Anayasasında «Conseil des Anciens»,

4. İsviçre Anayasası

İsviçre hukukunda da Kantonlar Meclisi (**der Staenderat - le Conseil des Etats**), kanun koyma bakımından - ve diğer alanlarda - Millet Meclisine (**der Nationalrat - Le Conseil National**) tamamen eşit haklara sahiptir (40).

5. Belçika Anayasası

Durum, 1831 Belçika Anayasasında da, 1946 Anayasasından önceki Fransız hukukundan farklı düzenlenmemiştir. Yapılan birçok Anayasa değişikliklerinden sonra bugün dahi, **Senat**'nın kanunları belli bir süre içinde kabul etme zorunluğu öngörülmemiştir (41).

6. İskandinav Devletlerinin Anayasaları

a) İsveç Anayasası

Diğer hukuk çevrelerinden bir hayli farklı olan İsveç hukukunda da Yasama Meclisini (**Riksdag**) teşkil eden her iki Yasama Meclisi, birbirine eşit yetkilere sahiptir. Bu prensip, Anayasada açık bir hükümle de ifade edilmiştir (42). Ve ne Anayasada, ne

(40) *İsviçre Anayasası* madde 89 a ve *Giacometti-Fleiner* Schweizerisches Bundesstaatsrecht, Zürich, 1949, s. 558 e bakınız.

(41) *Belçika Anayasası*, madde 41 ve 42 ye ve *Maurice Vauthier*, La Constitution et régime Politique (La Vie Juridique des Peuples: Belgique) Paris, 1931, s. 15 ve 16 ya bakınız. Maamafih Belçika'da Temsilciler Meclisi hukuken Senato ile eşit olduğu halde, halk etkârında uzun zamandan beri yerleşmiş bir geleneğin etkisiyle, onun memleketin siyasî hayatında Senatoya nazaran fiilen daha ağır basan bir rolü bulunduğuna, Belçika Devlet ve ilim adamları işaret etmektedirler. Bknz.: *Vauthier*, s.g.e., s. 16.

(42) *İsveç Anayasası*, madde 49 ve 69 a bakınız: İki Meclisin her alanda eşit haklara sahip olduğu bu maddenin 4 üncü cümlesinde açıkça ifade edilmiştir. La Constitution de la Suède (Documents publics par le Ministère Royal des Affaires Etrangères) Stockholm 1954, s. 22, 26 7 ye ve *E. Menemencioglu* Avrupa - Amerika - Afrika - Asya - Okyanusya devletlerinin esas teşkilât kanunları, Hukuk İlmini Yayma Kurumu, Telif ve Tercüme Serisi: 5. Cilt 2, s. 79-80 e. ve *Boris Mirkine-Guéztévitch*, Les Constitutions Européennes, Paris 1951, cilt 2, s. 683, 685-686 ya bakınız. Keza Riksdag'ın teşkilât kanununun 65 inci maddesine bakınız.

İsveç Anayasasına ve Meclisin organik kanununa göre iki Meclis bir ka-

de Yasama Meclisinin organik kanununda (43), Yasama Meclislerinden birinin veya diğerinin, kanun tasarılarını belli bir süre içinde kabul etmesine ilişkin herhangi bir hüküm vardır (44).

b) Norveç Hukuku

Parlâmentoyu (Storting) teşkil eden Birinci Meclis (Odelsting) ve İkinci Meclis (Logthing), prensip itibariyle birbirine eşit yetkilere sahiptir (45). İkinci Meclis için bir kanunları görüşme süresi» de öngörülmemiştir (45a).

c) Eski Danimarka Anayasası

1920 Danimarka Anayasası da, Rigsdag'ı teşkil eden Halk Meclisine (Folketing) ve Yüksek Meclise (Lansting) prensip itibariyle (46) eşit haklar tanımıştır (47). Ancak yeni Danimarka Anayasası tek meclis esasını kabul etmektedir (48).

nun metni üzerinde anlaşmazlarsa, kabul edilen metinler her iki Mecliste ayrı ayrı oylanacak ve yekûn olarak en çok rey toplayan metin kabul edilmiş sayılacaktır. Bakınız: Anayasa madde 69 ve Rigsdag teşkilât kanunu madde 65.

(43) *Riksdagsordning*, (Loi organique du Riksdag, établie par le Roi et les Etats du Royaume à Stockholm le 22 juin 1866 (1953 senesine kadar yapılan değişikliklerle).

(44) Dip notu 42 deki atıflara bakınız.

(45) Bknz.: 17.5.1814 Anayasası madde 76, *Peaslee s.g.e.* cilt 2, s. 683-684. *Mirkine-Guetzévitch* cilt 2, s. 573, *Menemenciöglu* cilt III, s. 83.

(45a) Sadece bu iki Meclis arasında bir uzlaşmaya varılamazda, kararı verecek olan birleşik toplantıya gidebilmek için önce Birinci Meclisin kabul ettiği tasarıyı İkinci Meclise gönderilmesi ve İkinci Meclisin bu tasarıyı gerekçeli olarak reddetmesi, Birinci Meclisin bu mülâhazaları inceledikten sonra tasarıyı değişiklikle veya olduğu gibi tekrar Birinci Meclise göndermesi lâzımdır. Tasarı birinci Meclis tarafından İkinci Meclise iki defa gönderildiği ve ikinci defa kabul edilmiyerek geri çevrildiği takdirde, Parlâmento, birleşik oturum halinde toplanarak 2/3 çoğunlukla karar verecektir. İşte yukarıda kaydettiğimiz görüşmeler arasında *en az üç gün* geçmiş olmalıdır. (Bknz.: mad. 76, fık. 3). Fakat bu üç günlük fasılanın, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mânadaki «görüşme süresi» ile hiç bir benzerliği yoktur. Bu hususta, incelememizin IV numaralı bölümündeki izahlara bakınız.

(46) Küçük bir noktadaki istisnayı kaydediyoruz: «Malî kanun yahut geçici kredi veya ek kredi lâyihaları evvelâ Folketing'de görüşülür» (10.9.1920) tarihli Danimarka Krallığı Anayasası mad. 47, fık. 4. Bknz.: *Menemenciöglu* cilt I, s. 297.

d) İzlanda Anayasası

Yürürlükte olan İzlanda Anayasası da aynı çözümü kabul etmiştir (49).

7. İtalyan Anayasası

Yalnız eski İtalyan Anayasası değil, yeni İtalyan Anayasası da Parlâmentoyu (**il Parlamento**) teşkil eden iki Meclisten Cumhuriyet Senatosuna (**il Senato della Republica**) ve Millet Meclisine (**la Camera dei deputati**) eşit haklar tanımıştır (51); ve kanunların görüşülmesi ile ilgili olarak içtüzüklere direktif veren hükümleri de ihtiva ettiği halde (52), Yasama Meclislerinin veya Senatunun, kanun tasarılarını belli bir süre içinde görüşmesini öngören bir hüküm sevketmemiştir (53).

-
- (47) 1920 Danimarka Anayasası madde 45 ve 51 e bakınız. *Menemencioğlu* cilt 1, s. 296, 298.
- (48) 5.6.1953 tarihli Danimarka Anayasası tek Meclis esasını kabul etmiştir. Artık sadece Millet Meclisi Folketing mevcuttur. Baknz: madde 3, 41 ve devamı, s.g.e., *Lütem*, cilt IV s. 1630 ve devamı.
- (49) 17 Haziran 1944 tarihli *İzlanda* Anayasasına göre Yasama Meclisi (*Alting*) iki Meclisten kurulu olup 45 inci maddeye göre kanunların kabulü bakımından her iki Meclis de eşit yetkilere sahiptir. İki Meclis arasında bir anlaşmaya ulaşılamazsa iki Meclisin bir araya gelmesi ile kurulacak birleşik Mecliste oylama yapılacaktır. Bakınız. Madde 45, fıkra 2. *Mirkine-Guetzévitch* s.g.e. cilt 2, s. 501-502, Peaslee, *Constitutions of Nations* 1950 cilt 2 s. 175.
- (50) 4.3.1948 tarihli eski *İtalyan* Anayasası, mad. 55 ve 56 ya, *Menemencioğlu* s.g.e. cilt II, s. 252 ve dipnotu 51 de *Alberto* Anayasasına yapılan atıfa bakınız.
- (51) 27.12.1947 tarihli yeni *İtalyan Anayasasının*, iki Yasama Meclisine prensip itibariyle eşit haklar tanımış olduğu keyfiyetine profesör ve İtalyan Parlâmentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı *Ambrosini* de işaret etmektedir: «Yeni Anayasa, *Alberto* Anayasasının (10 uncu maddesinde), her vergi kanunu ve devlet bütçe ve hesaplarının evvelâ Mebuslar Meclisine arz edileceğini tesbit etmesine mukabil, her iki Meclise eşit haklar atfetmektedir.» *Gaspere Ambrosini*, yeni İtalyan Anayasasının tahlili (tercüme eden: *Akiş Erginay*), *Adalet Dergisi* cilt 45, sayı 9 (Eylül 1954) s. 1125.
- (52) «Bir Meclise verilen her kanun tasarısı, evvelâ o Meclisin içtüzüğü hükümlerine göre, bir komisyon tarafından tetkik edilir ve sonra bizzat Meclis tarafından madde madde görüşülüp tasvip edilerek nihaî oyla kabul olunur.
- İçtüzük, acele oldukları beyan edilen kanun tasarıları hakkında kısa usuller tesbit eder.» (İtalyan Anayasası* madde 72, fıkra 1 ve 2).
- (53) Bakınız: Yasama organlarının yetkilerini ve çalışmalarını düzenleyen 55-82 inci ve bilhassa kanunların yapılmasına ilişkin olan 70-82 inci maddelerine,

8. Bazı Avrupa Devletlerinin eski Anayasaları.

Senatolara, kanun yapma yetkisi bakımından, Millet Meclislerine eşit haklar tanıyan anayasalar, yukarıda saydıklarımızdan ibaret değildir. Başka Avrupa devletlerinin eski veya hâlâ yürürlükte olan Anayasalarında da aynı çözüme rastlanmaktadır:

a) Eski Romanya Anayasası

1923 Romanya Anayasasında iki Meclisin kanun yapma bakımından yetkileri eşitti (54); ve kanunların görüşülmesi bir süreye bağlanmamıştı (54a). Yeni rejim ve Anayasa ise tek Meclis sistemini kabul etmiştir (55).

b) Yugoslav hukuku

1931 Yugoslavya Anayasası da aynı çözümü öngörmüştü (56). Yeni Yugoslav rejimi ve Anayasası da çift Meclis sistemini kabul etmekte ise de, bu anayasanın çözümleri tamamen orijinaldir ve diğer memleketlerin hal suretlerine benzememektedir (57).

Mirkine-Guetzévitch (1951) cilt 2, s. 514-517, *Maurice Duverger*, *Constitutions et Documents politiques Paris*, 1957, s. 347-350, *Peaslee s.g.e.*, cilt II, s. 286-289, *Lütem s.g.e.*, cilt III, s. 919-923.

(54) Maamafih her yıl Bütçe ve Hesabat Kanununu (la loi des comptes) kabul etmek, sadece Millet Meclisinin yetkileri arasındadır. Yalnız bu bakımdan Millet Meclisi, Senatodan daha fazla yetkilere sahiptir. Bknz.: *Paul Negulesco*, *La constitution et le régime politique (La Vie Juridique des Peuples: Roumanie, Paris 1933, s. 18 ve Mirkine-Guetzévitch Les Constitutions de L'Europe Nouvelle, Paris, 1938, cilt 2, s. 514, Menemencioğlu s.g.e., cilt 3 s. 188.*

(54a) Romanya Anayasasının 51 inci maddesine, *Mirkine-Guetzévitch* cilt 2, s. 504 e, *Menemencioğlu-Sarıca*, cilt III, s. 176 ya bknz.

(55) 24.9.1953 tarihli yeni *Romanya Anayasasının* 22 ve 23 üncü maddelerine, *Lütem, s.g.e.* cilt IV, s. 1274 e bakınız.

13.4.1948 Anayasasında da çözüm böyle idi. Madde 37 ve 38 e, *Peaslee s.g.e.* cilt III, s. 40 a bknz.

(56) Bknz.: 3.9.1961 tarihli *Yugoslavya Anayasası* madde 64 (*Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 2, s. 616, *Menemencioğlu* cilt III, s. 315).

(57) 13.1.1953 günlü *Yugoslavya Anayasasında* yasama organı olan *Federal Halk Asamblesi*, Federal Meclis ve Müstahsiller Meclisinden kuruludur. Ancak bu iki Meclisin yetkileri birbirinden farklıdır. Birlikte yerine getirdikleri görevler bulunduğu gibi, ayrı ayrı gördükleri vazifeler de vardır (Bknz.: madde 24-37). Yapılmasına iki Meclisin de katıldığı bir kanun tasarısında ki her kanun bakımından çözüm böyle değildir! - iki Meclis ayrı ayrı metinler ka-

9. Bazı Güney Amerika Devletleri Anayasaları

a) Şili Anayasası

1925 Şili Anayasasında, Yasama Meclislerinin yetkileri, esas itibariyle eşit olduğundan, Yasama Meclislerinin - özellikle Senatonun - kanunları görüşmesi için, yine herhangi bir süreye rastlanmamaktadır (58).

b) Brezilya Anayasası

Eski (59) ve yeni (60) Brezilya Anayasalarında da, kanun koyma bakımından prensip itibariyle iki meclisin yetkileri eşit olduğundan, Senatonun belli bir süre içinde kanunları kabul zorunluğu öngörülmemiştir (61).

bul ederlerse, iki Meclisten eşit olarak seçilecek üyelerle bir karma komisyon kurulur. Bu komisyon bir sonuca varamaz veya onun çözümü her iki Meclisce kabul edilmezse, ihtilâflı meselenin görüşülmesi 7 gün geriye bırakılır. Bu süre sonunda, ihtilâflı noktalar üzerinde yine tartışılır. ve iki görüşme sonunda bir anlaşmaya varılamazsa, Federal Halk Asamblesi fesholunur ve yeni bir Asamble kurulması için seçimlere gidilir (madde 38). Bknz.: *Loi Constitutionnelle sur les fondements de l'organisation sociale et politique de la Republique Federative Populaire de Yougoslavie et les organes federaux du pouvoir* (Introduction: Edvard Kardely), Edité par l'Union des Associations des Yougoslavie, Beograd (1953 s. 69-75, bilhassa s. 74-75, *Lütem* a.g.e. cilt IV s. 1567-1571.

- (58) 1952 Şili Anayasası mad. 45-52 den anlaşılmaktadır ki, her iki Meclisin kanun koyma alanındaki yetkileri eşittir; ve Meclislerden birinin veya diğerinin kanun tasarılarını belli bir sürede kabul etmesi veya kabul etmemesi öngörülmemiştir.

1952 Şili Anayasasında 45 inci maddede son iki cümle olarak şu hükümler yer almaktadır: «Vergileri, kamu idaresi bütçelerini, memur alınmasını ilgilendiren kanunlar, münhasıran Milletvekilleri Meclisinde teklif edilir. Özel ve genel af teklifi münhasıran Senatoya aittir.

(Bknz.: *Peaslee* s.g.e. cilt 1, s. 422 *İlhan Lütem*, Yeni Anayasalar Ankara 1954 cilt IV s. 1386)

- (59) 24.2.1891 tarihli Brezilya Anayasasının 36 ve 39 uncu maddelerine bakınız.
 (60) Ancak Senato, silâhli kuvvetler kuran kanunlarla malî kanunları teklif etmek yetkisine sahip değildir. Bknz.: madde 67 § 1.
 (61) 1946 Brezilya Anayasası madde 67-72ye bakınız. *Peaslee* cilt 1, s. 192-193 e ve *Lütem* cilt 1, s. 222-223 e bknz. 1891 Anayasasının 36-40 inci maddelerine maddelerine bknz. *Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 54-55, *Menemencioglu* cilt IV, s. 85-86 ya bknz.

Burada bir özelliği belirtmek isteriz. Tasarıyı ikinci defa görüşen Mec

c) Arjantin Anayasası

Arjantin Anayasası da aynı çözüme yer vermiştir (62) .

d) Uruguvay Anayasası

Kanunların yapılması ve Yasama Organı ile yürütme organı arasındaki münasebetleri, **Amerika Birleşik Devletleri** Anayasasının prensiplerine bir hayli yakın çözümlere bağlamış olan 1952 **Uruguvay** Anayasasında da, iki Meclis birbirine yetki bakımından denk tutulmuş olduğu için, Birinci Meclisin kabul ettiği kanun tasarılarını, İkinci Meclisin belli bir süre içinde reddetmemesi halinde, kabul etmiş sayılacağını öngören bir hükme tesadüf edilmez (63).

e) Meksika Anayasası

Çeşitli bakımlardan orijinal hükümlerle dolu olan 1917 **Meksika** Anayasası da, kanunları koyma bakımından iki Meclisin eşit yetkilere sahip olmasını kabul etmiş ve Yasama Meclislerinin kanunları görüşmesi bakımından bir süre öngörmemiştir (64). Sonradan yapılan değişikliklerde de, bu çözümlere dokunulmamıştır (65).

f) Peru Anayasası

Gerek eski (66) gerek yeni (67) **Peru** Anayasaları da, iki Ya-

---

lis, yaptığı değişiklikleri 2/3 çoğunlukla kabul etmiş ise bu değişikliklerin reddedilmiş sayılabilmesi için Birinci Meclisin de 2/3 çoğunlukla reddetmesi lâzımdır. (Madde 39). Bu çözüme yalnız Brezilya'da değil Güney Amerika'nın birçok devletlerinin eski anayasalarında rastlamaktayız.

(62) 1930 a kadarki tadilleri ile 1853 *Arjantin* Anayasası madde 68-69, *Menemencioglu* cilt 1, s. 28, *Mirkine-Guetzévitch Les Constitutions des Nations Americaines*, s. 13-14, 1945 Anayasası mad. 69 ve 70. *Lütem* cilt 1, s. 97. *Peaslee* cilt 1 s. 66-67.

(63) Bknz.: 1952 *Uruguvay* Anayasası madde 133-135, *Eduardo J. Conture*, *La Constitution Uruguayenne de 1952*, Paris, s. 74.

(64) *Meksika* Birleşik Devletlerinin 1917 Anayasasının 71-72 inci maddelerine bakınız. (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines*, s. 324-326, *Menemencioglu* cilt IV, s. 277-280).

(65) *Peaslee* s.g.e. cilt 2, s. 434-435, *Lütem* s.g.e. cilt III, s. 1103-1105 e bakınız.

(66) *Peru* Cumhuriyetinin 27.1.1919 tarihli Anayasasının 91, 101, 102, 103 üncü

sama Meclisinin kanun koyma yetkisi bakımından eşitliği esasını benimsemişlerdir. Buna uygun olarak, Meclislerin kanunları görüşmeleri bir süreye bağlanmamıştır (68).

Venezuela Anayasası :

Eski (69) ve yeni (70) Venezuela Anayasaları da iki Meclisin eşitliği esasını kabul etmişlerdir; ve bu Anayasalarda Meclislerin kanunları belli bir süre içinde görüşmesi öngörülmemiştir (71), (72).

h) Kolumbiya Anayasası

Kolumbiya'nın 1886 Anayasasında da Meclislerin yetkileri eşittir ve kanunları görüşme süresi tesbit edilmemiştir (73). 1945 Anayasasında da iki Meclise bazı özel yetkiler tanınmış ise de, kanunların yapılması bakımından biri diğerine nazaran üstün yetkilere sahip değildir. Keza kanunların görüşülmesi için bir süre de konulmamıştır. (74).

maddelerine bakınız. (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines*) s. 399, 400, *Menemenciöglü* cilt IV, s. 364-366).

- (67) 9.4.1933 tarihli Peru Anayasasının 124-127 inci maddelerine bakınız. Meclisler anlaşamadıkları zaman Kongre karar verir, *Peaslee* s.g.e. cilt 2, s. 775-776. Lütem s.g.e. cilt IV, s. 1217.
- (68) Dip notu 66 ve 67 deki atıflara bakınız.
- (69) 9.7.1931 tarihli *Venezüella Birleşik Devletleri* Anayasasının 79-83 üncü maddelerine bakınız. (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 465, *Menemenciöglü* cilt cilt IV, s. 529).
- (70) 8.2.1935 *Filipinler* Anayasasının VI inci maddesinin 1 inci ve 20 inci kesimlerine bakınız. (*Peaslee* s.g.e. cilt 2, s. 295, 798 ve *Lütem* s.g.e. cilt II, s. 478 ve 482).
- (71) 69 ve 70 numaralı dip notlarındaki atıflara bakınız.
- (72) 1952-1958 seneleri arasında memleketi diktatörlükle idare eden ve daha önceki Anayasayı ortadan kaldıran *Pérez Jinémez*'in düşmesinden sonra tekrar hürriyetçi ve hukuk devleti esaslarına dayanan bir idare hâkim olmaktadır. Bugün yürürlükte olan 23.1.1961 Anayasası dahi iki Meclis esasını kabul etmiş ise de, bu Meclislerin birbirlerine karşı yetki durumlarını ve kanunları görüşme için bir müddet öngörüp görmediğini tesbite yarıyacak yazı ve vesikalara henüz sahip değiliz. Bknz.: *Herrmann Meyer-Lindberg*, Venezuela [Staat und Verfassung] (Staatslexikon cilt 7, 1962) s. 1205.
- (73) 5.8.1886 Anayasasının 79-92 inci maddelerine bakınız. *Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 143-144, *Menemenciöglü* cilt IV s. 193-195.
- (74) Bknz.: 16.2.1945 Anayasası madde 79-92, *Peaslee* s.g.e. cilt 1, s. 479-480.

i) Eski Bolivya Anayasası

Şili Anayasasındaki hükümlere, hemen aynen 1880 Bolivya Anayasasında da tesadüf edilmektedir. (75), (76).

j) Filipinler Anayasası

Nihayet bu hukuk çevresine giren Filipin Anayasasında da aynı çözümü görmekteyiz (77).

10. Başka hukuk çevrelerinde

İki Yasama Meclisinden her birinin prensip itibarıyla eşit etkilere sahip olması yolundaki çözüme ve buna uygun olarak İkinci Meclisin kanunları görüşmesi için bir sürenin öngörülmemiş bulunmasına, başka hukuk çevrelerinde de rastlanmaktadır :

a) İngiliz Hukukunun etkisi altında bulunan bazı Anayasalar**aa) Avustralya Anayasası**

Gerek «iki Meclisin yetki bakımından eşitliği», gerek «kanunun görüşülmesi bakımından herhangi bir sürenin öngörülmemiş olması» çözümlerini, bu çözümlerden bazı küçük ayrılmalar yapılmasına rağmen, esas itibarıyla kabul etmiş Anayasalar arasında Avustralya Anayasasını da zikredebiliriz (78).

5) 17.10.1880 *Bolivya Anayasasının* 65-70 inci maddelerine bakınız. (*Mirkine-Guetzévitch...Américaines* s. 34-25, *Menemencioğlu* cilt IV s. 57-59)

6) Yeni *Bolivya Anayasasının* çözümü hakkında bkz.: dip notu 82 ve 83.

7) Bknz.: 5.7.1947 Anayasası madde 166, 167, 168. (*Peaslee* cilt 3, s. 495-496) İki Meclis uzlaşmaya varamazsa kararı Kongre verir: Bknz.: madde 168.

8) 9.7.1900 tarihli *Avustralya Konfederasyonu Anayasasının* iki Meclis arasındaki ihtilâfın nasıl çözüleceğini düzenleyen 57 inci maddesi şu orijinal hükmü ihtiva etmektedir: Eğer Temsilciler Meclisi bir kanun tasarısını kabul eder ve Senato bunu reddeder veya reye koymaz yahut Temsilciler Meclisinin kabul etmek istemediği değişikliklerle kabul ederse, ve eğer üç ay fasıldan sonra, Temsilciler Meclisi aynı toplantı devresinde yahut onu takibeden devrede, tasarıyı Senatonun yaptığı değişikliklerle veya değişiklik teklifleri ile veya bu değişiklikleri veya değişiklik tekliflerini nazarı itibara almaksızın tekrar kabul ederse ve eğer Senato bu tasarıyı reddeder veya reye koymaz yahut Temsilciler Meclisinin kabul etmek istemediği değişikliklerle kabul ederse, Genel

bb) Malta Anayasası

Malta Anayasasında da, pek küçük bir farkla Avustralya Anayasasındaki hükme tesadüf edilmektedir (79).

b) Eski Çin Anayasası:

1923 Çin Anayasasını Uzak Doğu Anayasalarına bir misal olarak zikretmek isteriz (80). 1946 Anayasası ise, birbirinden tamamen farklı yetkilere sahip iki Meclis yaratmıştır (81).

B) HER İKİ MECLİSE EŞİT HAKLAR TANIDIĞI HALDE, KANUNLARIN KABULÜNÜ HIZLANDIRMAK İÇİN, GÖRÜŞMELERİ SÜREYE BAĞLAYAN ANAYASALAR.

Kanun yapma görevi bakımından her iki Yasama Meclisine

Vali Senatoyu ve Mümessiller Meclisini aynı zamanda feshedebilir; fakat bu fesih, Temsilciler Meclisi süresinin sona ermesi tarihinden önceki 6 ay içinde vukubulamıyacaktır. Eğer bu fesihten sonra Temsilciler Meclisi teklif edilen kanun tasarisını Senatonun değişiklikleri ile veya bu değişiklikleri nazarı itibara almaksızın tekrar kabul eder; veya Senato, tasariyi oylamaktan kaçınır veya Temsilciler Meclisinin kabul etmek istemediği değişikliklerle kabul ederse, Genel Vali Temsilciler Meclisi ve Senato üyelerini birleşik bir oturuma çağırabilir.

Birleşik oturuma katılan üyeler, Temsilciler Meclisi tarafından son olarak teklif edilmiş olan kanun tasarisının tümü ve mevcut olduğu takdirde Meclislerden biri tarafından yapıp diğeri tarafından kabul edilmemiş olan değişiklik hakkında görüşme ve oylama yaparlar. Senato ve Temsilciler Meclisleri üyelerinin mutlak çoğunluğunca kabul edilen değişiklikler kabul edilmiş sayılacak ve mevcut olduğu takdirde bu suretle kabul edilen değişikliklerle Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri mecmuunun çoğunluğu ile kabul edilen kanun, Parlâmentonun iki Meclisi tarafından kabul edilmiş sayılacak ve Kraliçenin tasdikine iktiran etmek üzere Genel Valiye sunulacaktır. Bknz.: *Ethem Menemenciöglü-Ragıp Sarıca* tarafından tercüme edilen (*P. Daresté - F. R. Daresté Esas Teşkilât Kanunları*) cilt V, s. 224.

- (79) Malta için 14.4.1921, 28.5.1927 ve 1.8.1928 Krallık ruhsatnameleri (Letters Patents Royales) Madde 42 ye (*Ethem Menemenciöglü-Ragıp Sarıca* cilt V, s. 105-106) e bakınız.
- (80) 10.10.1923 tarihli Çin Anayasası Madde 58 ve 103 e bakınız. (*James Woo, Le problème constitutionnel Chinois, la Constitution du 10 Octobre 1923, Paris, 1025 s. 129 ve 114*).
- (81) Bknz.: 25.12.1946 Çin Cumhuriyeti Anayasası (Millet Meclisi için) mad. 25-34 ve (Yasama Yuani için) mad. 62-76, *Franz s.g.e. s. 99-101 ve 104-105, Lütem s.g.e. cilt II, s. 383-385 ve 390-392*.

eşit yetkiler tanıyan Anayasalarda, İkinci Meclisin kanunları görüşmesi için bir süre öngörülmemiş ise de, İkinci Dünya Savaşından sonra kabul edilen bazı Anayasalarda, kanunların gecikmesini önlemek için, her iki Meclisi de bağliyan «görüşme süreleri»nin yer aldığına şahit olmaktayız. Meclislerden birinin kabul ettiği kanun tasarısını, diğerinin aylarca askıda bırakmasını önlemek maksadiyle şu yolda hükümler konulmuştur:

Meclislerden biri tarafından kabul edilmiş tasarı yahut değişiklik, diğeri tarafından belli bir süre içinde reddedilmezse, kabul edilmiş sayılır. Böylece tasarı - neşir ve ilân edilerek - kanunlaşmış olur.

Bu kategoriye giren çözüme, bugün tatbikatta pek az tesadüf edilmektedir. Çünkü kanunların görüşülmesinde bir süre öngörme yolu, bilhassa İkinci Dünya Savaşından sonraki Anayasalarca benimsenmiştir. Bu anayasalar ise, genel bir eyilime uygun olarak, **İkinci Meclisin yetkilerini** Birinci Meclise kıyasla **daraltmışlardır**. Onun için de bu Anayasalarda öngörülen görüşme süresi, sadece İkinci Meclis bakımından bahis konusudur ki, bu çözümü C bendinde ayrıca inceliyeceğiz.

1. Bolivya Anayasası:

Eski **Bolivya** Anayasasında her iki Meclisin kanun koyma bakımından eşit yetkilere sahip olduğu kabul edildiğinden (82), 1880 Anayasasının ilgili maddelerinde İkinci Meclis için, Birinci Meclisin kabul ettiği kanun tasarılarını belli bir süre içinde kabul zorunluğunu öngören bir hüküm yer almaktadır (83). Fakat 1945 Anayasası, eşitlik esasını kabul ettiği halde, her iki meclisten birinin kanunları bekletmek suretiyle sürüncemede bırakmasının önüne geçecek hüküm sevk etmiştir. Meclislerden birinin kabul ettiği kanun tasarısı konusunda, diğeri Meclis 20 gün içinde karara varmazsa, kanunu ilk kabul eden Meclis, yeni bir 10 gün içinde karar talep eder; bu sürenin sonunda birleşik toplantı yapılır (84).

(82) Senato, malî ve askerî kanunları teklif etme yetkisine sahip değildir. Bknz.: 1881 *Bolivya* Anayasası madde 2-5 bent 52, 59, 65, 1945 Anayasası Madde 73.

(83) Bknz.: 1881 *Bolivya* Anayasası madde 65-70, *Menemencioğlu*, cilt 4, s. 57-58, *Mirkine-Guetzévitch-Americaines*, s. 13-14.

(84) Bakınız: 1945 *Bolivya* Anayasası madde 77, *Peaslee s.g.e.* cilt 1, s. 163, *Lütem* cilt 1, s. 184.

2. Yeni Anayasamızın önçalışmalarında:

Bolivya Anayasasında olduğu gibi her iki Meclise eşit yetkiler tanınmamış olsa da, İstanbul Anayasa Komisyonunun öntasarısında, yalnız İkinci Meclisin değil, Birinci Meclisin de kanun tasarılarını bazı süreler içinde görüşmesi zorunluğu öngörülmüştür (85). Keza İstanbul Anayasa Komisyonuna **C.H.P. nin vermiş olduğu cevapta** da, aynı mahiyette bir çözüme rastlanmaktadır. (86).

C. İKİNCİ MECLİSE EŞİT YETKİLER TANIMIYAN VE ONUN KANUNLARI GÖRÜŞMESİNİ BELLİ BİR SÜREYE BAĞLAYAN HUKUK ÇEVRELERİ.

Konumuzu bilhassa ilgilendiren Anayasalar (ve Anayasa mahiyetindeki kanunlar) bu gruba girmektedirler. Bunlara daha ziyade İkinci Dünya Savaşından sonra yapılmış anayasalar arasında rastlanmakta ise de, aşağıdaki misaller gösterecektir ki, daha önce de bu çözümü kabul etmiş olup birbirinden uzak hukuk çevrelerine giren bir hayli Anayasa (ve Anayasa mahiyetinde kanun) mevcuttur.

(85) Millet Meclisine prensip itibarıyla üstün yetkiler tanındığından, Millet Meclisinin kabul ettiği tasarımı belli süre içinde reddetmeyen veya değiştirerek kabul etmiyen Cumhuriyet Senatosunun, Millet Meclisinden geçmiş olan tasarımı aynen kabul ettiği farzedilmektedir. Ancak kanunların yapılmasında lüzumsuz beklemeleri önlemek için şöyle bir hükme de yer verilmiştir: Cumhuriyet Senatosunun kabul ettiği değişikliği, Millet Meclisinin, «ivedilik hallerinde bir hafta ve diğer hallerde iki hafta içinde görüşüp bir karara bağlamaması» halinde, tasarı Karma Komisyona gönderilir. Bknz.: *Anayasa öntasarısı* madde 90 fıkra 3 ve 5; *Sever Feridun*, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul 1962 s. 184.

(86) Millet Meclisine, kanunların yapılmasında üstün yetkiler tanınmış ise de, kanunların süratle çıkmasını sağlama bakımından, onun da, Karma Komisyonun çözümünü belli bir süre içinde red veya kabul etmesi esası konulmuştur: «Millet Meclisinin, konuyu, Karma Komisyonun kabul ettiği metnin kendisine intikalinden itibaren (meselâ 15 gün içinde) gündemine almaması halinde, Milletvekilleri Meclisi, Karma Komisyonun metnini kabul etmiş sayılmalıdır. Konu hakkında daha önce Meclislerden birinde veya Karma Komisyonda acelelik kararı alınmışsa, bu süre (meselâ 7 güne) inmelidir.» (*C.H.P.'nin Anayasa Komisyonunun anketine cevabı* [C.H.P. Araştırma ve Yayın Bürosu yayını No. 15] s. 17).

1. İngiliz hukuku (1911 den sonra)

«İkinci Meclisin, Birinci Meclisten gelen kanunları ancak belli bir süre içinde alıkoymabilmesi ve bu süre içinde kabul etmemiş olsa dahi, onun geçmesiyle Birinci Meclisten gelen metni olduğu gibi kabul etmiş sayılacağı» yolundaki çözüm, bilhassa **İngiliz** hukukunda tanınmış olan bir yoldur. İkinci Meclisin yetkilerini daraltan ve ona sadece «kanunları belli bir süre içinde bekletme» yetkisi tanıyan 1911 yılı «**Parliament Act**» 1, (2 numaralı bendinde) şu esası koymuştur:

Genel mahiyetteki bir kanun tasarısı (87) (veya malî bir kanun yahut Parlâmento süresini 5 yıldan fazla uzatan bir kanun tasarısı), aynı veya farklı devrelerde birbirini takibeden 3 toplantı (session) içinde Avam Kamarasında kabul edilir ve Lordlar Kamarasına, toplantının bitmesinden önce sunulduğu halde, bu toplantıların her birinde reddedilirse, üçüncü defa Lordlar Kamarasında kabul edilmesinden sonra Avam Kamarası başkaca bir karar vermediği takdirde, Lordlar Kamarasının muvafakatini vermemesine rağmen, bu kanun Krala arzedilir; ve onun muvafakatı ile bir parlâmento kararı haline gelir. Bu hüküm ancak, kanunun Avam Kamarasında birinci toplantıda ikinci defa okunması ile üçüncü toplantıda kabul edilmesi arasında **2 senelik bir zaman** geçmiş olduğu takdirde uygulanır (88).

Malî kanunlarda ise, süre daha da kısaltılmıştır: Bir malî kanun tasarısı Avam Kamarası tarafından kabul edilir ve Lordlar Kamarasına toplantı devresinin sona ermesinden en az **bir ay** önce gönderilir ve Lordlar Kamarası tarafından - kendisine gönderilmesinden itibaren - **bir ay** içinde değişiksiz kabul edilmezse, Avam Kamarası başkaca bir karar vermezse, bu tasarı - Lordlar Kamarasının kabul etmemiş olmasına rağmen - Krala arzedilir ve Kralın muvafakatını istihlal ettikten sonra bir Parlâmento kanunu (**Act**) olur (88 a).

1949 yılının **Parliament Act**'i ise, iki senelik bekletme müdde-

(87) «Public Bill»

(88) Kanunun tam metni - İngilizcesi ve Almancası - için bkz.: Staatsverfassungen, Herausgegeben von Günther Franz, München, 1950, s. 272, 273. Bu kanundan sonra Lordlar Kamarasının vücut sebebi üzerinde tartışmaların nasıl devam ettiği hususunda bkz.: Carl J. Friedrich, Der Verfassungsstaat der Neuzeit, Berlin-Göttingen 1953, s. 351.

(88a) *Parliament Act*, bend 1.

tini **bir seneye** indirmiştir (89). Bu değişiklikte, bilhassa çelik sanayiini devletleştiren kanunun kabulünde Lordlar Kamarasının gösterdiği mukavemetin en büyük rolü oynadığı malûmdur (90).

Bu değişiklikten sonra, İngiliz hukukunda İkinci Meclisin kanunları görüşme süresi artık kayıtlı olduğu halde, Lordlar Kamarasının kanunları **belli bir süreden önce** kabul edemeyeceğini öngören herhangi bir hüküm mevcut değildir.

2. Alman ve Avusturya hukuk çevresi

a. Alman Anayasaları

aa) 1919 Alman Weimer Anayasası, İkinci Meclisin (**Reichsrat'ın**), Birinci Meclise (**Reichstag**) kabul edilmiş kanunlara karşı, Birinci Meclise kabul tarihinden itibaren ancak **iki hafta** içinde itiraz edilebileceğini öngörmüştür (91).

Buna karşılık, İmparatorluk Şûnasının (yani İkinci Meclisin), Birinci Meclise kabul edilen kanun metnine karşı, belli bir süreden önce itiraz edemeyeceğini yahut kanun tasarısını kabul edemeyeceğini gösteren herhangi bir kayıt Weimer Anayasasında da yoktur.

bb) **Yeni Alman** Anayasasında da, İkinci Meclise (kanun koyma görevi bakımından) Birinci Meclise nazaran daha hafif basan bir yetki tanınmıştır: Sonunda, Birinci Meclisin (**Bundestag'ın**) kabul ettiği metin kanunlaşmaktadır. İşte bu farklı duruma uygun olarak, şu çözüm öngörülmüştür: İkinci Meclis (**Bundesrat**), Birinci Meclise kabul edilmiş kanun tasarılarına karşı **iki hafta sükût** ettiği takdirde, Birinci Meclisin kabul ettiği metin kanunlaşır (92). Eğer İkinci Meclis, Birinci Meclisin kabul ettiği metinde değişiklik istiyorsa, **iki hafta** içinde Kanun Komisyonunun kurulmasını talep etmelidir.

(89) Baknz.: *Reinhold Aris*, Die verfassungsrechtliche Entwicklung in Grossbritannien seit 1933 (Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart, Neue Folge, Band 2, Tübingen 1953) s. 141-142, *Franz a.g.e.* s. 273 dip notu 2.

(90) *Reinhold Aris*, e.g.e., s. 140-142 ye bakınız.

(91) Weimar Anayasası Madde 74, fıkra 1. İtirazdan itibaren iki hafta içinde de gerekçenin verilmesi lâzımdır.

(92) 1949 *Alman* Anayasası Madde 77, bend 2 ve 3 ve madde 78. Keza bknz.: *Theodor Eschenburg*, Staat und Gesellschaft in Deutschland, Stuttgart 1956 s. 620.

İkinci Meclisin, Birinci Meclise kabul edilen kanun metnine karşı **en geç** iki hafta içinde cephe alması lâzımgeldiği belirtildiği halde, İkinci Meclisin bunu **belli bir süreden** önce yapamayacağını, **veya tasarıyı kabul edemeyeceğini**, yani görüşmeleri **belli bir süre uzatma veya görüşmelere belli bir süreden önce başlıyama** zorunluğunu ifade eden hiç bir kayıt yoktur. Tam aksine, en geç iki hafta içinde cephe alma, yani görüşmeleri bitirmiş olma zorunluğu yetmiyormuş gibi, İkinci Meclisin varlığı yüzünden kanun koyma işleminin **lüzumsuz yere uzamasını önlemek** için, 77 nci maddenin 1 inci fıkrasına şu hüküm yerleştirilmiştir: Kanun tasarıları Federal Meclis tarafından kabul edilirler; ve kabul edilmelerinden sonra Federal Meclis Başkanı tarafından **hiç vakit kaybetmeksizin (derhal - unverzüglich)** Federal Konseye (İkinci Meclise - Bundesrat'a) sevk edilirler.

Görülüyor ki, Birinci Meclisin kabul ettiği kanun metnlerinin bir süreden (15 günden) önce kabul edilmesine mani olmak şöyle dursun, hiç vakit kaybetmemek için, kabul edilen kanun tasarılarının **derhal** İkinci Meclise sevk edilmesinin Anayasaya açıkça kaydedilmesinde bile fayda görülmüştür.

b. Avusturya Anayasası

Bazı değişikliklerle bugün de yürürlükte olan **Avusturya** Anayasası da, Parlâmentoyu (Bundesversammlung) ı teşkil eden Meclislerden İkinci Meclise (Federasyon Meclisi - Bundesrat), Birinci Meclise (Millet Meclisi - Nationalrat) eşit yetkiler tanımamıştır. Buna uygun olarak, İkinci Meclisin kanunlara itiraz yetkisi, Anayasada bir süreye bağlanmıştır:

Millet Meclisi tarafından kabul edilen her kanun tasarısı, Anayasa hükmü gereğince «derhal» (unverzüglich) İkinci Meclise bildirilir. Federasyon Meclisinin itirazı, kanun tasarılarının kendisine gelmesinden itibaren **8 hafta içinde** yapılabilir. Bu müddet zarfında İkinci Meclis yazılı itirazda bulunmazsa, tasarı kanunlaşır. İkinci Meclisin yazılı itirazı üzerine, Millet Meclisi, üyelerinin yarısının hazır olduğu toplantıda eski metinde ısrar ederse, bu metin kanunlaşır (93).

(93) Avusturya Anayasası, Madde 42, bend 4.

c. Alman Land'ları Anayasaları

Alman Landlarında da, İkinci Meclisin yetkileri pek dardır. Meselâ Bavyera'nın 1946 Anayasasında, Millet Meclisinin kabul ettiği kanunlar, neşir ve ilân edilmmeden önce Senatoya gönderilir. Senatonun, normal hallerde **bir ay**, ivedi hallerde **bir hafta** içinde gerekçeli olarak itirazlarını bildirmesi lâzımdır. Millet Meclisi, bu itirazları gözönünde tutup tutmamak hususunda karar verir (94). Görülüyor ki, İkinci Meclis, tamamen bir istişarî organ durumuna düşmüş bulunmaktadır.

3. Fransız Anayasası

Millet Meclisine, Cumhuriyet Senatosuna nisbetle üstün yetkiler tanıdığı olan 1946 Fransız Anayasasında da, İkinci Meclisin Birinci Meclisten gelen kanun tasarılarını inceleme süresi, **yukarı haddi** bakımından sınırlanmıştır:

«Cumhuriyet Meclisi, düşüncesini bildirmek üzere Millî Meclisin birinci görüşme sonunda oyladığı kanun tasarı ve tekliflerini inceler.

Bu husustaki düşüncesini, **en geç** Millî Meclisin kendisine havalede bulunduğu tarihi takip eden **iki ay içinde** bildirir. Bütçe Kanunu bahis konusu olunca bu süre, icabında, **Millî Meclisin tasarıyı incelemesi ve oylaması için geçmiş olan zamanı aşmamak üzere kısaltılır.**

Millî Meclis ivedilik usulünün uygulanmasını kararlaştırdığında, Cumhuriyet Meclisi, **Millî Meclisin içtüzüğünde bu Meclisin görüşmeleri için öngörülen süre içinde** düşüncesini bildirir. Bu maddede gösterilen süreler, toplantıya ara verme sırasında işlemeyebilir. Bu süreler, Millî Meclisin kararı ile uzatılabilir.

Cumhuriyet Meclisinin düşüncesi, Millet Meclisinkine uygun ise veya **yukarıki fıkrada yazılı süreler içerisinde bildirilmemişse**, Millî Meclisce oylanmış bulunan metin, kanun olarak ilân edilir» (95).

(94) Bknz.: Bavyera Anayasası Madde 41.

(95) 1946 Fransız Anayasası, Madde 20.

Buna karşılık, İkinci Meclisin, belli bir süreden önce görüşünü bildiremeyeceğini öngören bir hüküm mevcut değildir (96).

1958 Anayasası kanunların görüşülmesini tamamen başka şekilde düzenlemiştir (97).

3. BAŞKA HUKUK ÇEVRELERİNDE

a. İrlanda Anayasası

Orijinal hükümlerle dolu olan 1937 İrlanda Anayasası, Parlâmentonun (**Oireachtas**) Birinci Meclisine (**Dail Eireann**), İkinci Meclisine (**Seanad Eireann**) nazaran daha ağır basan yetkiler tanımıştır. Bu Anayasa, kanunların görüşülmesini öylesine müddetlere bağlamıştır ki, bir bölümün başlığı «Kanunların incelenmesi süresi» dir.

Bu süreler İkinci Meclis bakımından bahis konusudur. Birinci Meclis tarafından kabul edildiği halde İkinci Meclisin - kanunların mahiyetine göre değişen - belli süreler içinde kabul etmediği kanun tasarıları, her iki Meclis tarafından kabul edilmiş farzedilerek kanun vasfını kazanmaktadırlar.

İnceleme süresi bakımından kanunlar iki gruba ayrılmaktadır:

a) Alelâde kanunlar.

İkinci Meclis tarafından **90 gün** içinde reddedilen veya Birinci Meclisin kabul etmediği değişikliklere tâbi tutulan, yahut bu süre içinde ne red ve ne de değişikliklerle yahut değişiksiz kabul edilen kanun tasarıları, bu sürenin bitmesinden itibaren **180 gün** içinde Birinci Meclisin karar vermesi halinde, bu kararın verildiği gün her iki Meclis tarafından kabul edilmiş sayılacaktır (98), (99).

(96) Bknz.: Madde 5 - 24.

(97) Dipnotu 273 ve 274 e bakınız.

(98) İrlanda Anayasası mad. 23 bent 1 ve 2 (*Peaslee* cilt 2 s. 249, *Mirkine-Guetzévitch*, *Les Constitutions Européennes* [1951] cilt 2 s. 479, *Menemencioglu*, cilt I, s. 631)

(99) Bu çözüm, önce İkinci Meclis tarafından teklif ve kabul edilip Birinci Meclis tarafından değiştirilen kanun tasarıları hakkında da uygulanır (Bknz.: Madde 23, bend 2, fıkra 1). Bu halde süre, İkinci Meclisin kabul ettiği tasa-

b) Senato tarafından incelenme süresi Anayasanın 24 üncü maddesine göre kısaltılmış olan kanun tasarıları.

Birinci Meclis tarafından kabul ânında, Başvekilin (Taoseach) İrlanda Başkanına ve her iki Yasama Meclisinin Başkanlarına yönelttiği yazılı bir mesaj ile bir kanun tasarısının kabulü, hükümetçe ivedi ve barış ve güvenliğin korunması bakımından kendisinden vazgeçilmez mahiyette olduğu bildirilirse, yahut iç veya milletlerarası bir tehlike bakımından zarurî sayılırsa, Birinci Meclis -Devlet Şûrasının mütalâasını aldıktan sonra- İrlanda Başkanı ile mutabakata vardığı takdirde, bu kanun tasarısının İkinci Mecliste konuşulma süresi, **kararda gösterilen süreye indirilebilir**. Bu suretle incelenme süresi kısaltılmış olan kanun tasarıları, **sözü geçen süre sona erince**, aşağıdaki şartlarla her iki Yasama Meclisi tarafından kabul edilmiş sayılırlar:

Eğer İkinci Meclis tarafından reddedilen veya onun tarafından Birinci Meclisce tasvip edilmiyen değişikliklerle kabul edilen yahut, tespit edilen süre içinde ne kabul ve ne de reddedilen bir kanun tasarısı bahis konusu ise (100).

Maamafih şurasını kaydedelim ki, İkinci Meclisin inceleme süresi kısaltılmak suretiyle kanunlaşan tasarı, kaide olarak ilândan itibaren 90 gün yürürlükte kalır (101).

b. Eski Çekoslovak Anayasası

Çekoslovakya Cumhuriyetinin 1920 senesi Anayasasında, Millet Meclisine, kanunların kabulü bakımından Senatoya nazaran bir üstünlük tanındığı halde (102), kanun koyma işleminin lüzumsuz uzamasına engel olmak için, «bir Meclisin, diğerinin kabul ettiği kanun tasarısını **belli bir süre içinde** kabul veya reddetmesi, **reddetmediği takdirde kabul etmiş sayılması** esası öngörülmüştür. Her iki Yasama Meclisinin eşitliğini kabul etmiş anayasalar-

---

rının Birinci Meclis tarafından değiştirilmiş olarak İkinci Meclise tevdi edildiği tarihte başlar (Bknz.: Madde 23, bent 2, fıkra 2).

(100) Madde 24, *Peaslee* cilt 2, s. 249-250, ve *Menemencioğlu* cilt I, s. 631-632, *Mir-kine-Guetzévitch*, s. 479-480.

(101) Madde 24 bend 3 e bakınız. Bu sürenin sona ermesinden önce, iki Meclis bu hususta birbirine uygun olarak karar verirlerse, kanunun yürürlük süresi uzatılabilir.

(102) Madde 44 bend 1 e göre son söz Millet Meclisindedir.

olduğu gibi, Çekoslovak Anayasasına göre de, kanunların görüşülmesine İkinci Meclisten de başlanabilmekte idi. Senato, Millet Meclisinin kabul etmiş olduğu kanun lâyhaları hakkında **6 hafta** içinde, bütçe ve askerî kanunlar hakkında ise **bir ay** içinde; Millet Meclisi ise, Senatoca kabul edilen kanunlar hakkında üç ay içinde reyini vermekle mükelleftir (103).

Belirtelim ki, kanunların görüşülmesi bakımından bir süre görmüş olan Çekoslovakya Anayasasında da, bir Meclisin kabul ettiği kanun tasarısının, diğer Meclis tarafından **belli bir süreden önce kabul edilemeyeceğini** ifade eden hiç bir kayıt yoktur.

c. Eski Macar Hukuku

Eski Macar hukukunda da Parlâmentonun (Diyet) İkinci Meclisi (Yüksek Meclis), Millî Meclise eşit haklara sahip değildi ve Meclislerin kanunları görüşmesi bir süreye bağlanmıştı.

Diyet'in iki Meclisinden her biri, diğer Meclis tarafından kendisine gönderilen kanun tasarısı hakkında **6 ay** içinde bir karar vermekle mükelleftir. Meclislerden biri diğeri tarafından kabul edilen bir kanun tasarısını reddeder veya bazı değişikliklerle geri gönderir ve bu değişiklikler de tasarıyı ilk inceleyen Meclisce kabul edilmezse, her iki Meclisin kanun tasarısının görüşülmesini hazırlayan Komisyonları, ihtilâfın çözülmesi maksadiyle genel kurul halinde toplanırlar. Bu komisyon, genel kurul halinde, her iki Meclisin anlaşmazlığına ilişkin bir rapor hazırlar; ve anlaşmazlığı giderecek bir teklif kaleme alır. Meclislerden her biri bu teklif üzerinde görüşme yapar.

(Diyetin Meclislerinden biri, diğerrinin kabul ettiği bir tasarıyı, değişiklikler yaparak ona geri gönderirse, arada yeni bir toplantı (içtima) devresi başladığı takdirde, bu Meclis sadece reddedilmiş veya değiştirilmiş teklifler üzerinde görüşme yapar.)

Eğer iki Meclis arasındaki -bir kanun tasarısına ilişkin- anlaşmazlık, yukarıda kaydedilen usul ile giderilemezse, veya İkinci Meclis (Yüksek Meclis) -Diyetin' toplantı halinde bulunmadığı zamanlar da dahil olmak üzere- 6 aylık süreye riayet etmezse, Bi-

(103) *Mirkine-Guetzévitch, Les Constitution de L'Europe nouvelle, Paris 1938 cilt 2 s. 527 ve Ethem Menemenciöglü, cilt I, s. 265 e bakınız.*

rinci Meclis (Millî Meclis), İkinci Meclisin (Yüksek Meclisin) katılmadığı bu kanun tasarısını, kabulünü takibeden ilk toplantı (içtima) devresinde Devlet Başkanına arzeder (104).

Görülüyor ki, İkinci Meclisin 6 ay içinde bir kanun tasarısını kabul etmemesi bir müeyyideye bağlanmıştır (Birinci Meclis için böyle bir müeyyide yoktur).

Bütçe ve malî kanunlar bakımından, İkinci Meclisin görüşme süresi daha da kısaltılmış ve yetkileri daha da daraltılmıştır: Yüksek Meclis, Bütçe ve malî kanunların kendisine gelmesinden itibaren **bir ay** içinde karar almakla görevlidir. İkinci Meclis bir ay içinde bir karar almazsa veya yukarıda kaydettiğimiz usule uyularak bir uzlaşmaya varılamazsa, Birinci Meclis - İkinci Meclisin katılmadığı - kendisinin kabul ettiği metni Devlet Başkanına sunar (105).

Yeni Macar rejimi ve Anayasası İkinci Meclisi tanımamaktadır (106).

d. Eski Polonya Hukuku

1935 Anayasası, Birinci Meclise (**Diyet**), İkinci Meclise (Sena) nazaran üstün yetkiler tanımıştır. Kanunların yapılmasında son söz onundur:

Kanun teklif etme hakkı Hükümete ve Diyet'e aittir (107).

Diyet tarafından kabul edilen her kanun tasarısı, Sena'nın incelemesine arz olunacaktır. Sena'nın bir kanun tasarısını reddeden veya değiştiren kararı, Diyet tarafından 5/3 çoğunlukla reddedilmezse kabul edilmiş sayılır (108). Ancak, Anayasada, kanunları görüşme müddeti, öngörülmemiştir. Sadece Bütçe bakımından, her iki Meclis için de ayrı ayrı süreler konulmuştur. Meclislerden

(104) Bknz.: *Diyet'in Yüksek Meclisine* dair 1928 senesinin 22 sayılı kanunu, madde 31, fıkra 1-4, *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 1, s. 318-319.

(105) 1928 senesinin 22 sayılı kanunu madde 31, fıkra 5.

(106) 18.8.1949 tarihli *Macaristan Halkı Cumhuriyetinin Anayasası* Yasama Meclisi olarak bir Meclisten kurulu Parlâmentoyu kabul etmiştir. Bknz. mad. 10-19. *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2, s. 458-459, *Lütem* s.g.e. cilt 3, s. 1084-1085.

(107) 23.4.1935 *Polonya Cumhuriyeti Anayasası* Madde 50, *Mirkine-Guetzévitch* cilt 2, s. 451, *Menemencioğlu* cilt III, s. 109 .

(108) Madde 53, *Mirkine-Guetzévitch* s. 451, *Menemencioğlu* s. 110.

biri kendi süresine riayet etmezse, Bütçe öteki Meclisin kabul ettiği şekilde ilân edilir (109).

Yeni Polonya Anayasası, tek Meclis sistemini kabul etmiştir (110).

e. Portekiz Anayasası

1933 Portekiz Anayasası da, kanun koyma bakımından İkinci Meclise (Korporasyon Meclisi), Millî Meclise nazaran -diğer Anayasalarla bile kıyaslanamıyacak kadar- önemsiz yetkiler tanımıştır. Buna uygun olarak, Korporasyon Meclisinin görüşmeleri bir süreye bağlanmıştır:

Korporasyon Meclisi, Millî Meclise sunulacak bütün kanun teklif ve tasarıları hakkında, bunların görüşülmesinden önce rapor ve mütalâa beyan etmek yetkisine sahiptir. Korporasyon Meclisi bu mütalâayı, **bir ay içinde** veya ivedilik bahis konusu ise, **Millî Meclisin tesbit edeceği süre içinde** verecektir. Eğer Korporasyon Meclisi, bu süre içinde Millî Meclise mütalâasını vermezse,

(109) Enteresan olan bu hususla ilgili metni aynen naklediyoruz:

«1. Bir kanun her sene devlet bütçesini tespit eder.

2. Hükümet, bütçe yılının sona ermesine en geç 4 ay kala bütçe tasarısını Diyet'e sunar.

3. Diyet, bütçenin kendisine hükümet tarafından tevdiinden itibaren, onu incelemek için 90 günlük bir süreye sahiptir. Sena ise, Diyet'in süresinin sona ermesinden itibaren inceleme için 20 günlük bir süreye sahiptir.

4. Diyet'e Sena'nın inceleme süresinin sona ermesinden itibaren, Sena'nın değişikliklerini incelemek için 10 günlük bir süre verilmiştir.

Cumhurbaşkanı bütçeyi aşağıdaki şekilde (metinde) neşir ve ilân eder:

a) Diyet ve Sena, bütçeyi yukarıdaki süreler içinde incelediği takdirde, Parlâmentonun kabul ettiği şekilde (metinde),

b) Sena, *belli süre içinde incelemesini bitirmemişse*, Diyet'in kabul ettiği şekilde,

c) Diyet, bütçenin veya Senaca yapılan değişikliklerin incelenmesini belli süre içinde bitirememişse, Sena'nın kabul ettiği şekilde,

d) Ne Diyet ve ne de Sena, bütçenin incelenmesini belli sürelerde bitirememişse, hükümetin getirdiği tasarı şeklinde.» (Polonya Anayasası Madde 58, *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt II, s. 453. *Menemenciöglü* cilt III, s. 111-112.

(110) Bknz.: 22.7.1952 tarihli Polonya Anayasası Madde 15-25, *Peaslee*, s.g.e., cilt 2, s. 819-821, *Lütem* s.g.e., cilt IV s. 1237-1239.

görüşmeler için artık bu mütalâa beklenmez. Korporasyon Meclisi teklif veya tasarıyı tüm olarak reddedip, bunun yerine bir başkasını verirse, Hükümet veya Milletvekillerinden biri, bu tasarıyı benimseyebilir. Bu takdirde -Korporasyon Meclisinin bir daha oyunun alınmasından müstakil olarak- bu yeni teklif eski teklif ile birlikte görüşülür (111).

f. Japon Hukuku

Yeni Japon Anayasası da, Diyet'i teşkil eden iki Meclisten birine (Temsilciler Meclisine), İkinci Meclise (Müşavirler Meclisi) nazaran üstün yetkiler tanımıştır. Buna uygun olarak, İkinci Meclisin kanunları görüşmesi bir süreye bağlanmıştır:

Müşavirler Meclisi, Temsilciler Meclisinden gelen bir kanun tasarısı hakkında, -tatil zamanları hariç- **60 gün içinde** bir karar vermezse, Temsilciler Meclisi, bu tasarının Müşavirler Meclisi tarafından **reddedilmiş** olduğuna karar verebilir (113).

Temsilciler Meclisinin kabul edip de Müşavirler Meclisinin reddettiği bir kanun tasarısı, Temsilciler Meclisinde ikinci defa ve mevcut üyenin 2/3 veya daha fazla çoğunluğu ile kabul edilirse, tasarı kanunlaşır (114).

Temsilciler Meclisinin üstlüğü Bütçe görüşmelerinde daha açık surette belirlemekte, İkinci Meclisin görüşme süresi daha da kısaltılmaktadır:

Bütçe önce Temsilciler Meclisine verilir. Bütçenin incelenmesinde Müşavirler Meclisi, Temsilciler Meclisine aykırı bir karar verdiği ve kanunla gösterilen şekilde kurulan Karma Komisyonun toplantısında da bir anlaşmaya varılamadığı, yahut Müşavirler Meclisi, Temsilciler Meclisinin kabul ettiği Bütçeye -tatil zamanları hariç- 30 gün içinde müsbet oy vermediği takdirde, Temsilciler Meclisinin kararı Diyet tarafından verilmiş sayılır (115).

(111) Bknz.: 19.3.1933 tarihli Portekiz Anayasası Madde 103, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2 s. 630, *Peaslee* cilt III, s. 20, *Menemenciöglü* cilt III, s. 149.

(113) 1947 Japon Anayasası madde 59, bent 4. *The Constitution of Japan and Criminal Statutes*, Ministry of Justice, Japan, 1957, s. 13, *Peaslee s.g.e.*, cilt 2, s. 312, *Lütem s.g.e.*, cilt 3 s. 967.

(114) Japon Anayasası mad. 59, bent 2.

(115) Japon Anayasası mad. 60.

Temsilciler Meclisinin üstünlüğü, kanun tasarıları bakımından iki Meclisin anlaşmazlığa düşmesi halinde son sözün Temsilciler Meclisinde olması yolundaki çözümle çok daha açık bir surette ortaya çıkmaktadır :

İki Meclis bir tasarı üzerinde anlaşmazlığa düşer ve kanunda gösterilen şekilde iki Meclis Karma Komisyonunda da bir anlaşmaya varılmaz veya Müşavirler Meclisi kendi adayını, Temsilciler Meclisinin adını gösterdiği günden itibaren -tatil zamanları hariç- **on gün içinde** göstermezse, Temsilciler Meclisinin kararı Diyet'in kararı sayılır (116).

S o n u ç :

Bu bölümde pek uzak hukuk çevrelerine kadar uzanarak misaller vermemizin amacı, mukayeseli hukukun ışığında, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen yanlış anlamı daha iyi değerlendirmektir:

Bundan sonraki bölümde dokunacağımız ve meselemizden tamamen farklı olan (başka mahiyetteki) «bekleme süreleri» bir tarafa bırakılırsa, hiç bir memleketin Anayasasında Birinci Meclisten gelen bir kanun tasarısının İkinci Mecliste **belli bir süreden önce** görüşülüp kabul edilemeyeceğine dair **bir tek hüküm bulunmaz**. İkinci Meclisin kanunları görüşmesiyle ilgili olarak konulan süreler, hep İkinci Meclisin bir tasarımı **en çok** ne kadar bekletebileceğini öngörmektedirler.

Demek oluyor ki, bizde böyle bir yorumlamayı savunanlar, yalnız Anayasamızı hazırlayanların ve kabul edenlerin akıllarından geçirmediikleri bir çözümü Anayasaya eklemekle kalmamakta, aynı zamanda başka hiçbir Anayasakoyucusunun da bugüne kadar düşünmediği, bir ihtiyaç olarak duymadığı bir meseleyi sun'î olarak icat etmektedirler.

V — KANUNLARIN YAPILMASINDA BEKLEME SÜRELERİ; VE BUNLARIN, YANLIŞ YORUMDAKİ SUN'İ BEKLEME SÜRESİNDEN FARKLARI

Anayasanın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına bazı şahısların verdiği tamamen yanlış mânaya dayanan çözümün hiç bir memleketin Anayasasında yer almadığını belirtmemiz üzerine, bu yanlış yorumu savunanların, Anayasa hukukunda yer alan kanunların görüşülmesine ilişkin bazı bekleme sürelerini kıyas maksadiyle ele almaları mümkündür. Sözü geçen şahıslar, bu sürelere işaret ederek «92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mânanın, pek de o kadar garip olmadığı» nı iddia edebilirler. Bu süreler bizce de malûmdur. Fakat bu sürelerle, yaratılmak istenilen sun'î bekleme süresi arasında mahiyet farkı vardır. Senatonun, -bütün hallerde- 15 gün beklemesi yolundaki yorumlama, garipliğini daima muhafaza edecektir; ve bu yanlış görüşü, mantıkî sebepleri bulunan ve mecburî mahiyette olmayan -aşağıda inceliyeceğimiz- kısa bazı bekleme müddetlerine (kıyas yoluyla) dayandıрмаğa da imkân yoktur. Şimdi bu süreleri gözden geçirelim:

A — KANUN TASARILARININ GÖRÜŞÜLMESİNE BAŞLIYABİLMEK İÇİN, TASARININ BASILIP DAĞITILMASI (VE DAĞITMANIN ÜSTÜNDEN BİRKAÇ GÜN GİBİ KISA BİR SÜRENİN GEÇMESİ) ŞARTI.

Demokrasilerde Yasama Meclisleri, kanunların hem muhtevasını tesbit ederler ve hem de onda kanunîlik iradesini izhar ederler (kanunîlik emrini verirler) (117). İşte bu muhtevanın gereği gibi tesbit edilebilmesi için, yalnız oylama ile yetinilmemekte; görüşme sayesinde fikir teşekkülü, irade teşekkülü sağlanmaktadır. Millet'in Mümessilleri, her hangi bir meselede, Anayasaya aykırı olmamak şartıyla, memleketin menfaatine uygun ve en iyi olduğuna kaani buldukları çözüme oylarını vereceklerdir. Bu kanaate ise, ancak görüşmeler sonunda varılır. Esasen kabul edilen çözümlere de, çok kere bu görüşmeler sayesinde ulaşılır. Hülâsa: Kanun me-

(117) Bknz.: *Heinrich Kipp*, *Gesetzgebung* (Staatslexikon Bd. 3 [1959]) s. 868, 869.

eri, yapılan çeşitli teklifler lehine sadece oy vermekle değil, masa görüşme ve tartışma ile yaratıldığı içindir ki, Millet Meclislerinin, bir taraftan yapılan teklifi (tasarıyı) kabul edip etmemeleri lüzumu üzerinde yeter derecede düşünebilmeleri, diğertaraftan da, yapacakları karşı teklifi veya değiştirme önergelemlerini hazırlayabilmeleri -bazen inceleme imkânına da sahip olabilmeleri- için, her şeyden önce tasarının (teklifin), Millet Müemesinin gözleri önüne yazılı olarak gelmesi lâzımdır. Sırf okunmuş bir metni dinlemek suretiyle (yani kulak hâfızasına dayanarak), kanun metinleri üzerinde görüşme ve tartışma yapmak hiç ciddî bir iş sayılamaz. İşte bunun içindir ki, Parlâmentoların içtüzüklerinde (117a) veya Parlâmento teamüllerinde, «tasarı bakılmadan dağıtılmadan, görüşmelerin başlamaması» esası kabul edilmiştir. Bununla da yetinilmemiş, kaide olarak bu dağıtmanın üstelâzım en 24 saat, 2 gün veya üç gün gibi kısa da olsa incelemeğe ve tartışmağa imkân verecek bir sürenin geçmesi de şart koşulmuştur. Amma bunların, inceleme konumuzu teşkil eden (ve Anayasa-

) Anayasalarda içtüzüklerin, kanunların görüşülmesiyle ilgili kaideleri düzenleyebileceğine dair hükümler yer almaktadır. Anayasalarda böyle hüküm bulunmasın veya bulunmasın, içtüzükler, kanunların komisyonlarda hazırlanmasını ve Meclislerin genel kurullarında görüşülmelerini düzenlemektedirler.

Meselâ 1953 *Danimarka* Anayasasının 48 inci maddesi, içtüzüklerin kanun tasarılarına ilişkin kaideleri tesbit edeceğini belirtmektedir. Eski *Peru* Anayasasının 91 inci maddesinde «İki Meclisten her biri... kendi içtüzüklerine göre kanun tasarılarını görüşür ve kabul eder» kaidesi yer almıştır.

Yeni Türk Anayasasının 85 inci maddesinin birinci fıkrasında da şöyle denilmektedir: «Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclisler, çalışmalarını, kendi yaptıkları içtüzükler hükümlerine göre yürütürler».

Yeni İtalyan Anayasasında bu konuda mufassal bir madde mevcuttur: «Bir Meclise verilen her kanun tasarısı, önce o Meclisin içtüzüğü hükümlerine göre bir komisyon tarafından incelenir ve sonra Meclis tarafından madde madde görüşülüp tasvip edilerek nihâi oyla kabul olunur. İchtüzük, acele oldukları beyan edilen kanun tasarıları hakkında kısa usuller tesbit eder. Bundan başka içtüzük, kanun tasarılarının hangi şekil ve hallerde.....» (Madde 72).

Bu münasebetle belirtmek isteriz ki, birçok memlekette meselâ *Fransa*'da ve *Amerika Birleşik Devletlerinde*, parlâmentoların çalışmaları büyük ölçüde içtüzüklerin kaidelerine göre şekil almaktadır. Bu içtüzüklerdeki değişiklik sayesinde, Parlâmento Anayasasının kendisine tanıdığı görevleri hakkıyla yerine getirebilir veya getiremez duruma düşmektedir. Bknz.: *Esmein* s.g.e. s. 405-406; ve yine belirtelim ki, birçok memlekette kanunların ne suretle yapılacağı, bir taraftan içtüzüklerle, bir taraftan da Parlâmento teamüllerini ile taayün etmiştir. *Esmein* s.g.e. s. 438.

mızın 92 inci maddesinin 10 uncu fıkrasına bazı şahısların tamamen yanlış bir mâna vermesi sonucunda yaratılan) «tasarıları Senatoda muhakkak surette 15 gün bekleme» yolundaki süre ile bir ilgisi yoktur; ve böyle bir süreden çeşitli bakımlardan farklıdır. Yukarıda dokunduğumuz bekleme süresi, makul ihtiyaçlara göre şekil alabilen, elâstikî bir karaktere sahip olduğu halde, icat edilen süre, yalnız sun'î değil, aynı zamanda hiç bir ihtiyaca cevap vermeyen, sert ve değişiklik kabul etmeyen (ihtiyaçları hiçe sayan) bir süredir:

a) Önce belirtelim ki, basılmış tasarıların dağıtılmasından sonra görüşmelere başlamadan önce geçmesi istenen bir iki günlük bekleme süresi, Anayasalara konulan bir süre değildir; İçtüzüklerle kabul edilmiştir. Bunun için de, her zaman **değiştirilebilir**. İhtiyaçlara cevap vermiyecek, hele karşı duracak olursa, bunu değiştirmek mesele teşkil etmez. Anayasaların değiştirilmesi ise çok zordur.

b) Tasarıların basılmasından ve dağıtılmasından sonra geçmesi gereken bekleme süresi, **birkaç günlük kısa bir süredir**:

Meselâ Avusturya Millet Meclisi İçtüzüğü «Komisyon raporunun dağıtılması üzerinden **24 saat** geçmedikçe, 2 nci okunmanın kaideten yapılamıyacağını» öngörmüştür(118).

Fransız Millet Meclisinin ve Senatosunun İçtüzüklerinde, dağıtmanın üstünden **48 saat** geçmesi şart koşulmuştur (119). Hatta bu hüküm vaktiyle bizzat Anayasada dahi yer almakta idi (120).

(118) *Geschaeftsordnung des Nationalrates* (beschlossen am- 9. November 1920) Wien 1928-Österreichische Staatsdruckerei) § 38, B.

(119) Bknz.: *Chambre des Députés - Règlement* du 16 juin 1876 mad. 26 ve *Sénat - Règlement* du 10 juin 1876 mad. 66 (Résolution 24.2.1877), *R. Bonnard* s.g.e. s. 442, 470. *Règlement de l'Assemblée Nationale* (1946) mad. 55.

Fransız Millet Meclisinin 1915 İçtüzüğü mad. 83 (27.5.1920 deki değişikliği), herhangi bir tasarının gündeme alınabilmesini, kaide olarak, komisyon raporunun basılıp dağıtılması şartına bağlamıştır. Ayrıca bunun ardından belli bir sürenin geçmesi de şart koşulmamıştır.

(120) 22.8.1795 tarihli eski Fransız Anayasasının 77 nci maddesinin 4 üncü fıkrası ve 91 inci maddesinin 3 üncü fıkrası, Beşyüzler Meclisi ve İhtiyarlar Meclisi için, «bütün tekliflerin, ikinci okunmadan iki gün önce basılmasını ve dağıtılmasını» öngörmüştü.

Hâlâ yürürlükte olan **T.B.M.M.** İçtüzüğü de, dağıtmanın üzerinden **48 saatın** geçmesini şart koşmuştur (121).

Alman Millet Meclisi İçtüzüğü dahi, kaide olarak, «görüşmelerin, en erken, basılmış tasarı veya teklifin dağıtılmasından sonraki üçüncü günde başlaması» esasını kabul etmiştir (122). Bu ise, genel olarak yine 48 saatın geçmesi demektir. **Eski Alman hukukunda da (Reichstag İçtüzüğünde)** tasarının dağıtılmasından sonraki üçüncü günde görüşmelere geçilebileceği öngörülmüştür (123).

Alman İkinci Meclisinin (Bundesrat) İçtüzüğü ise, kaide olarak kanun tasarılarının ve raporların üyelere en geç **5 gün** önce dağıtılmasını öngörmektedir (124), (125).

Hülâsa: 30 veya 15 gibi uzun bir bekleme süresi, herhangi bir İçtüzükte dahi öngörülmemiştir.

c) Basılmış tasarıların dağıtılması üstünden belli bir sürenin geçmesinden sonra görüşmelere başlanmasının, mantıkî **bir gerekçesi** vardır. 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mâna bakımından ise, «okuyup düşünebilmek için asgarî bir zamana sahip olma» gibi bir gerekçe bahis konusu değildir. Çünkü bunun için, 30 günlük ivedi hallerde 15 günlük bir süreye ihtiyaç olduğu tasavvur dahi edilemez. Tasarıların, Milletvekillerinin dolaplarında belli bir müddet beklemesinden bir takım kerametler te-

(121) «...Hiçbir kanun lâyihası veya teklifi, bastırılıp âzaya dağıtıldıktan en az 48 saat geçmeden müzakere edilemez» (*T.B.M.M. İçtüzüğü* mad. 101). Keza mad. 34, fıkra 7 ye bakınız. *Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü tasarısı* mad. 68: «Bir kanun tasarısı veya teklifi, bastırılarak üyelere dağıtılır. Dağıtımından itibaren... en az 48 geçmeden gündeme alınamaz».

(122) *Geschaefstordnung des Deutschen Bundestages* (in der Fassung der Bekanntmachung vom 28. Januar 1952), § 77, fıkra 2.

(123) Bknz.: *Geschaefstordnung für den Reichstag* (8.5.1912 § 18, fıkra 1, *Fr.W.v. Rauchhaupt*, Handbuch der Deutschen Wahlgesetze und Geschaefstordnungen, München - Leipzig, 1916 s. 24.

(124) *Geschaefstordnung des Bundesrates* (in der Fassung vom 31. Juli 1953), § 7, bent 2.

(125) *Maurice Hauriou*, Précis de droit Constitutionnel adlı eserinin [1923] (Paris) baskısının 74 üncü sahifesinde, Fransız Millet Meclisi İçtüzüğünün 95 inci maddesinin bu müddeti 6 gün (bütçe tasarıları bakımından da 10 gün) olarak kabul ettiğini belirtmekte ise de, böyle bir hükmü tesbit edebilmek mümkün olamamıştır. *Roger Bonnard*'ın İçtüzükler Külliyyatı'nda böyle bir değişiklik gösterilmemiştir.

vehhüm etmek ise, akıl ve ciddiyetle bağdaşamaz. Kanun tasarılarının (şarap veya turşu gibi) belli bir zaman bekledikten sonra kemale ulaşacağını tasavvur etmek, akılcı (rasyonalist) bir devrin hukuk anlayışına taban tabana zıd düşer. Kaldı ki yukarıda belirttiğimiz ve aşağıda da tekrar dokunacağımız üzere, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasından çıkarılabilecek yanlış mânaya göre dahi, görüşmelere başlayabilmek için, 15 veya 30 gün hattâ bir gün dahi bekleme mecburiyeti yoktur; lâfızcı tefsire göre dahi, sadece görüşmeleri **bu kadar süre devam ettirmek** bahis konusu olabilir.

d) Son olarak bilhassa belirtmek isteriz ki, basılmış tasarıların dağıtılması üzerinden bir kaç günlük bir zamanın geçmesi lüzumu, daha ağır basan ihtiyaçlar ve mülâhazalar karşısında bir köstek haline gelmemektedir.

Başka kelimelerle söylersek: dağıtmanın üzerinden bir kaç gün geçmesini «kaide olarak» kabul eden İçtüzükler, gerekirse bu kaideden vaz geçilebileceğini de öngörmüşlerdir.

Meselâ **T.B.M.M.** İçtüzüğünde, Genel Kurulun «aksine karar verebilmesi» esası öngörülmüştür (126), (127).

Yukarıda zikrettiğimiz **Avusturya** Millet Meclisi İçtüzüğü, Millet Meclisinin 2/3 çoğunlukla alacağı bir karara dayanarak, «komisyon raporunun basılması ve 24 saatin geçmesi şartları» ndan vazgeçilebileceğini kabul etmiştir (128).

Alman Millet Meclisinin İçtüzüğü de, 2 günlük bekleme müddetinin kısaltılması veya ortadan kaldırılabilmesi için, «itiraz halinde 2/3 çoğunlukla karar verilmesi» nin mümkün olduğunu belirtmektedir (129). Bu iki günlük sürenin kısaltılması veya giderilmesi, **eski Alman** hukukunda da (İçtüzüğün bir hükmü icabı), toplantıya katılmış 15 üyenin itiraz etmemesi halinde mümkündür (129a).

(126) «Hilâfına heyeti umumiyenin kararı olmadıkça...» (mad. 101).

(127) *Cumhuriyet Senatosu İçtüzük tasarılarının* 68 inci maddesinde de aynı kayıt mevcuttur: «Genel Kurulca aksine karar verilmedikçe...».

(128) *Avusturya* Millet Meclisi İçtüzüğü § 38, bend E. Keza bkz.: *Werner-Klecatsky*, s. 599.

(129) *Alman* Millet Meclisi İçtüzüğü, § 77, fıkra 2

(129a) Bknz.: *Geschaefstsrundung für den Reichstag* § 21, fıkra 1, *Rauchhaupt s.g.e.* s. 25.

Alman İkinci Meclisinin İçtüzüğü, «5 günlük bekleme müddetinde riayet mümkün olmazsa, basılmış tasarının birleşim ile birlikte dağıtılması»nın caiz olabileceğini belirtmiştir (130).

İtalyan Senatosunun İçtüzüğü de, 2/3 çoğunlukla karar verince, bir kanun tasarısının aynı gün görüşülebilmesini öngörmüştür (131).

Fransız Millet Meclisinin ve Senatosunun İçtüzüklerinde, ivedilik kararı verilince, 48 saatlik bekleme süresinin ortadan kalkacağı belirtilmiştir (132), (133).

Keza **Belçika** Senatosunun İçtüzüğü de, ivedilik halinde tasarrufların derhal görüşülmesine başlanabilmesini kabul etmiştir (134).

Hülâsa: kanun tasarılarının basılıp dağıtılmasının üzerinden belli bir süre geçmedikçe görüşmelere başlanamayacağını öngören hükümlerle, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına atılan yanlış mâna ve bu suretle yaratılmak istenilen «mecburî görüşme süresi» arasında, hiç bir benzerlik bulunamaz.

B — KANUN TASARILARININ 2 - 3 DEFA GÖRÜŞÜLMESİ VE GÖRÜŞMELER ARASINDA BELLİ BİR SÜRENİN GEÇMESİ HALİNDEKİ ÇÖZÜMÜN DE, «MECBURÎ GÖRÜŞME SÜRESİ»NE BENZERLİĞİ YOKTUR.

Parlâmento hukukunda ötedenberi genel olarak kabul edilmiş

0) *Alman Bundesrat'ı İçtüzüğü* § 7 bent 2.

1) Bknz.: *Reglemento del Senato della Repubblica*, mad. 53, *İtalyan Cumhuriyet Cumhuriyet Senatosu Tüzüğü* (2 Şubat 1950 de ve 17 Kasım 1950 de kabul edilen değişikliklerle beraber 18 Haziran 1948 de kabul edilen metin) (Türkçe tercümesi: T.B.M.M. Basımevi 1962).

2) Bknz.: *Fransız Millet Meclisi İçtüzüğü* mad. 26, (Résolution 30.7.1909), *Roger Bonnard* s.g.e. s. 470-471, *Léon Duguit*, *Traité* cilt 2, s. 353-354, *Fransız Senatosu İçtüzüğü* mad. 66 (Résolution 24.2.1877) *Règlement de l'Assemblée Nationale* (1946) mad. 55.

3) Her ne kadar ünlü Profesör *Léon Duguit* meşhur *Traité*'sinde (cilt 2, s. 354), Senato İçtüzüğü'nün bu süreden hiç vazgeçmediğini belirtmekte ise de, 1879-1926 ya kadar Fransız İçtüzüklerinde bütün değişiklikleri bir araya toplayan Profesör *Roger Bonnard*'ın kitabında yer alan Senato İçtüzüğü'nün 66 nci maddesinde «ivedilik hallerinde» bu 48 saatlik bekleme müddetinin bahis konusu olamayacağı kaydedilmiş bulunmaktadır. Bknz.: *Roger Bonnard Les Règlements des Assemblées Législatives de la France depuis 1789*, Paris 1926, s. 442.

4) Bknz.: *Règlement du Sénat de Belgique* (1945) mad. 42, fıkra 1.

bir çözüm, kanun tasarı ve tekliflerinin (135) kesin olarak kabul edilmeden önce, birden fazla görüşmeye veya okumaya tâbi tutulmasıdır. Eski İngiliz hukukundan menşei alan bu çözüm, yalnız Fransız, Alman, Avusturya hukukunda değil, Güney ve Kuzey Amerika hukuk çevrelerinde de benimsenmiştir. Ancak aşağıda belirtteceğimiz üzere, bu hükümler, inceleme konumuz olan «görüşme süresi» nden tamamen farklı mahiyettedirler:

1 — Kanun tasarılarını birden fazla defa okuma veya görüşme şartı.

a) Üç defa okuma:

İngiliz hukukunda çok eski zamandanberi kabul edilmiş olan «üç defa okuma» esası (136), bugün de hâlâ yürürlükte (137).

Eski Fransız Anayasalarında da, 3 defa okuma esası kabul edilmişti. 1791 Anayasası (138), 1795 Anayasası (139) ve 1848 Ana-

(135) Hükümet tarafından getirilen kanun tekliflerine tasarı (projet) adının verilmesi ve Milletvekilleri tarafından yapılan tekliflere ise sadece teklif (proposition) denilmesi ve her ikisinin farklı işleme tâbi tutulması, hukukumuzda kabul edilmemiştir. Her ne kadar eski Anayasamızda hiç değilse terim bakımından bu ayırdediş yapılmışsa da, yeni Anayasamızda terim olarak bile her ikisine aynı isim verilmekte (tasarı denilmekte) dir. Eski hukukumuzda da terim bakımından ayırdediş farklı bir hükme bağlanmamıştı. Eski Anayasamızın 15 inci maddesinde «kanun teklif etmek hakkı Meclis âzasına ve İcra Vekilleri Heyetine aittir» denilmek suretiyle, sadece «teklif» terimi kullanılmış ise de, 2 Mayıs 1927 tarihli Dahilî Nizamname (ve onu tekrar yürürlüğe koyan 12 Şubat 1954 tarihli Nizamname) nin 70 inci maddesi, Hükümetin yaptığı kanun teklifleri için «Kanun Lâyihası» tabirini ve Milletvekillerinin yaptığı teklifler için ise sadece «Kanun teklifi» terimini kullanmakta ve birçok maddesinde her iki hali ayrı ayrı belirtmek suretiyle, daima «kanun lâyiha ve teklifleri» ibaresi kullanılmaktadır. (Meselâ bkz.: mad. 99, 100, 101, 103, 107, 110). Keza Türkçeleştirilmiş olan İçtüzükte de «kanun tasarı ve kanun teklifi» tabirleri kullanılmıştır

(136) İngiltere'de 3 defa okuma, hiç değilse VI. Edouard'danberi bir teamül haline gelmiştir. Bknz.: Duguit s.g.e. cilt 2, s. 352.

(137) Bknz.: House of Commons, Manual of Procedure in the Public Business, London, 1959, No. 182, 189, 218.

(138) Bknz.: 1791 Anayasası Başlık (Tit.) III, Kesim (chap.) III, Bölüm (sect.) II, mad. 4. Duverger s.g.e. s. 18.

1793 Anayasasında 1814-1830 devresinde (Hükümet tasarıları bakımından) ve 1830 da bu esasın nasıl terkedildiği hakkında bkz.: Eugène Pierre, Traité de Droit Politique électoral et parlementaire, Paris 1910, s. 971.

(139) Bknz.: 22.8.1795 Anayasası mad. 77 ve 91, Duverger s.g.e., s. 47 ve 48.

yasası (140) bu yolu tuttuğu gibi, 1871 Meclisi de, İçtüzüğü ile aynı çözümü kabul etmiştir (141). Hülâsa bu çözüm, 1875 yılına kadar (bir gelenek halinde) uygulanmıştır (142).

Keza Amerika Birleşik Devletleri Senatosu İçtüzüğü de, 3 defa okumayı, kaide olarak kabul etmiştir (143).

Alman Hukukunda da eskiden (144) ve bugün (145) kabul edilen çözüm, üç defa okumadır. Ancak her okuma, baştan sona görüşme ve tartışma demek değildir (146).

Avusturya hukukunda da, kanun tasarılarının üç defa okunması esası kabul edilmiştir (147).

(140) Bknz.: 4.11.1848 Anayasası mad. 41, *Duverger* s.g.e. s. 94.

(141) 1871 Meclisi, 1489 İçtüzüğünü ve böylece «3 okuma» esasını benimsemişti. Bknz.: *Duguit* s.g.e. cilt 2, s. 352, *E. Pierre* s.g.e., 792.

(142) Bknz.: *Esmein*, s.g.e. cilt 2, s. 442.

(143) *Standing Rules for conducting Business in the Senate of the United States*, kaide (Rule) XIV No. 2 *Senate Manuel*, Washington, 1944 s. 18, Amerika Birleşik Devletleri Senatosu İçtüzüğü (Çeviren: *Uluğ Kızılkeçeli* T.B.M.M. Basımevi) s. 7.

(144) Meselâ Reichstag'ın 8.5.1912 tarihli İçtüzüğü (*Geschaefstordnung für den Reichstag*) § 18, 19 ve 20 de üç görüşme esasını koymuştur. Bknz.: *Rauchhaupt* s.g.e. s. 24-25.

(145) Bknz.: *Geschaefstordnung des Deutschen Bundestages* (in der Fassung der Bekanntmachung vom 28. Januar 1952) § 77, keza 78-87, *Theodor Eschenburg*, Staat und Gesellschaft in Deutschland, Stuttgart 1956, s. 564-566.

(146) Eschenburg bu üç okuma hakkında şu izahatı vermektedir: Birinci okunuşta kanunun yalnız prensipleri görüşülecek ve tasarı bir komisyona gönderilecektir. İkinci görüşme Komisyon görüşmelerinin sona ermesi üzerine vukubulur. İkinci okuma tasarının esas görüşme ve tartışma safhasıdır. Bunda yalnız kanun prensipleri üzerinde değil her madde üzerinde görüşme olur; ve her madde oya konur. Birçok değiştirge önermeleri verilir. Üçüncü okunuşta da değiştirge önermeleri verilebilir ve kanun tüm olarak oya konur. Üçüncü görüşme bilhassa 2 nci görüşmede yapılan değişikliklerin kanunun tümüne uygun düşüp düşmediğini kontrol bakımından lüzumludur. Bknz.: *Theodor Eschenburg* s.g.e. s. 564-565.

(147) *Autonome Geschaefstordnung des Nationalrates* (19 Kasım 1920 günlü İçtüzüğün bugüne kadarki değişiklikleri ile) § 36-45 (*Werner-Klecatsky*, Bundesverfassungsrecht, Wien, 1961 s. 568-572). § 39, ikinci okumanın, iki kısımdan olduğunu belirtmektedir: Genel görüşme ve tasarının her kısmı üzerindeki özel görüşme ve oylama. § 41 gereğince özel görüşme, genel görüşmeyi doğrudan doğruya takibeder. Kanun ikinci görüşmede münferit parçaları bakımından kabul edildikten sonra, üçüncü okunma -ki oylamadır- kaide olarak gelecek oturumun gündemine alınır. § 45 gereğince üçüncü okumada gö-

Danimarka (148) ve **İzlanda** (149) Anayasaları da, kanun tasarılarının üç defa okunduktan sonra kabul edilebileceğini açıkça belirtmişlerdir.

Bazı Güney Amerika Devletlerinin eski Anayasalarında da, kanunların üç defa okunması esası açıkça öngörülmüştü (150).

b) **İki defa okuma** (veya görüşme)

Profesör **Esmein**'in yerinde olarak belirttiği gibi, üç defa okuma veya görüşme esasına, ancak Tek Meclis Sistemini kabul etmiş Anayasaların sıkı surette bağlı kalması lâzımdır. Buna karşılık, Çift Meclis Sistemini kabul etmiş olan Parlâmentolar bakımından, tasarıların alelacele ve gereği gibi incelenmeden kanunlaşması tehlikesi bahis konusu değildir. Bu sebeple de, üç defa okuma geleneğinden kolayca vazgeçilmiş (151), (152) ve bazı memleketlerde iki defa okunma esası kabul edilmiştir (153).

rüşme olmaz ve artık değiştirge önerileri verilemez. Ancak münferit kısımlar arasında gelişmezlik varsa, sadece bunları gidermek maksadiyle teklifler yapılabilir.

İkinci Meclis daha kısa bir usul kabul etmiştir. Bknz.: *Geschaefstordnung* des Bundesrates (7.12.1920, 7.12.1928) § 31-35, *Werner-Klecatsky* s.g.e. s. 599-601.

- (148) Bknz.: *Danimarka* Anayasası mad. 51, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2, s. 382, *Menemencioğlu* s.g.e. cilt I, s. 298, 5.6.1953 tarihli yeni *Danimarka* Anayasası mad. 41, *Lütem* s.g.e. cilt IV s. 1637.
- (149) Bknz.: 28.2.1920 *İzlanda* Anayasası mad. 40, *Menemencioğlu* s.g.e. s. 319, 17.6.1944 tarihli yeni *İzlanda* Anayasası mad. 44, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2 s. 501, *Peaslee* s.g.e. cilt 2, s. 175.
- (150) Meselâ 9.7.1931 tarihli *Venezuela* Anayasası mad. 80, hem üç defa görüşmeyi ve hem de bu görüşmeler arasında en aşağı bir gün fasıla olması lüzumunu kabul etmiştir Bknz.: *Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 465, *Menemencioğlu* cilt IV, s. 529. Keza bknz.: 5.8.1886 tarihli *Kolumbiya* Anayasası mad. 82, *Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 144, *Menemencioğlu* cilt IV, s. 194. 16..21945 tarihli *Kolumbiya* Anayasasının 82 inci maddesi sadece iki defa okumadan bahsetmektedir, bknz.: *Peaslee* s.g.e. cilt 1, s. 479.
- (151) *Esmein* s.g.e. s. 442 ye bakınız.
- (152) «Çift Meclis esasını kabul etmiş bir memlekette, 3 defa okuma esasının lüzumsuz bir formalite» olduğu, *Duguit* tarafından da belirtilmiştir. Bknz.: *Duguit* s.g.e. cilt 2, s. 352.
- (153) Belirtmek gerekir ki, iki görüşme esasını kabul etmiş parlâmentolarda, bir kanun tasarısı, çok kere 3 defadan aşağı okunmamaktadır. Meselâ bizim senelerce yürürlükte kalan İktüzüğümüze göre, ilk görüşmede bile üç defa okuma vukubulabilmektedir: 102 nci madde şöyle diyor: «Bir kanun müzakere-

Meselâ Fransız Yasama Meclislerinin İçtüzükleri, daha sonra bir defa görüşme esasını kabul etmeden önce, -Duguit'in tabiri ile «daha derine giden tartışmalara imkân vermek için» (154) - iki defa görüşme esasını koymuştur (155).

Hâlâ yürürlükte olan T.B.M.M. İçtüzüğü de, iki defa okuma esasını öngörmüştür (156), (157).

Kanun tasarılarını iki defa görüşme esası, Avrupa'nın diğer bazı memleketlerinde de benimsenmiştir. Misal olarak eski Çekoslovakya (158) ve Yugoslavya (159) hukukunu kaydetmek isteriz.

c. Bir defa görüşme

Çift Meclisli parlâmentolarda, iki defa görüşmenin dahi lüzumsuz bir formalite olduğu hissedilerek, hemen daima ivedilik yoluna gidilmesinden dolayı, Fransız Millet Meclisi, İçtüzüğünde yaptığı 4 Şubat 1915 tarihli değişiklikten sonra, prensip olarak bir defa görüşme esasını kabul etmiştir. İkinci bir görüşmenin ya-

---

sine başlandıkta Reis, esbab-ı mucibe mazbatalarıyla maddeler heyeti umumiyesinin okunmasına lüzum olup olup olmadığını Heyete sorar. Buna lüzum görüldükte aynen okunur.»

Keza maddelere geçilmeden önce, kanunun tümü üzerinde görüşülecektir: «Lâyiha veya teklifin müzakereye başlanmasında Reis, heyeti umumiye hakkında mütalâa beyan etmek isteyenlere söz verir.» (mad. 103, fıkra 1).

Maddelere geçilebilmesi için müsbet oya ihtiyaç vardır: «Heyeti umumiye müzakeresi bittikten sonra maddelere geçilmesi reye konur.» (mad. 105 fıkra 1). Fransa'da da durum aynıdır. Bknz.: *Esmein* s.g.e. cilt II, s. 443.

(154) *Duguit* s.g.e. cilt 2, s. 352.

(155) Senatonun İçtüzüğü madde 65, 70 ve 77; *Millet Meclisi İçtüzüğü* mad. 50; keza bknz.: *Esmein* cilt 2, s. 443 ve *E. Pierre* s. 972.

(156) «Kanun lâyiha veya teklifleri ancak iki müzakereden sonra kati surette kabul edilmiş olur» (mad. 99).

(157) «Cumhuriyet Senatosunun ilgili komisyonlarınca incelendikten sonra Genel Kurula gelen kanun tasarı veya teklifleri iki defa görüşmek suretile sonuçlandırılır.» (*Cumhuriyet Senatosu İçtüzük tasarısı* mad. 67).

(158) Her iki Mecliste de kaide olarak iki defa okuma esası kabul edilmiştir. Bknz.: *F. Weyr*, *La constitution et le régime politique des peuples: Tchécoslovaquie*, Paris, 1932) s. 23.

(159) «Her kanun lâyihası kati kabulünden önce iki defa reye konacaktır.» (1931 *Yugoslavya Anayasası* mad. 72).

pılması, ancak bir üyenin teklifi üzerine Genel Kurulun bu hususa karar vermesine bağlıdır (160).

1946 senesinde **Assemblée National** için kabul edilmiş olan İçtüzük de, kaide olarak bir defa görüşme esasını muhafaza etmiştir (161). Keza **Belçika**'da da, bu yola daha önce gidildiğini görmekteyiz. (161a).

Üç veya iki defa okuma (veya görüşme) esasını benimseyen bir çok Parlâmentolarda, **malî kanunların** bir defa görüşülmesi çözümü kabul edilmiştir. Meselâ eski **Fransız** hukukunda durum böyle idi (162).

Bizde de yıllardanberi uygulanan ve bugün de hâlâ yürürlükte bulunan T.B.M.M. İçtüzüğü, **bütçe ile ilgili kanunlar** bahis konusu olunca, görüşmelerin sadece bir kere yapılacağını öngörmüştür (163), (163a).

2 — İki okuma veya (görüşme) arasında belli bir sürenin geçmesi şartı.

Tasarının iki görüşülmesi arasında belli bir sürenin geçmesi lüzumu, kaide olarak içtüzüklerde belirtilmiştir. Tam bir istisna olarak böyle bir hükme eski **Fransız** Anayasasında rastlanmaktadır (164).

(160) Bknz.: *Règlement du 4 Février 1915*, mad. 82, *Roger Bonnard s.g.e.* s. 518, keza *Esmein s.g.e.* s. 443, 444.; *Duguit s.g.e.* s. 362, *Hauriou s.g.e.* s. 578.

(161) *Règlement de l'Assemblée National* (1956 senesinde yürürlükte olan hali ile) mad. 57. Mad. 58 ikinci görüşmeye karar verilebileceğini öngörmektedir.

(161a) Hem Millet Meclisi ve hem de Senato bakımından; bknz.: *E. Pierre s.g.e.* 797.

(162) Bknz.: *Fransız Senatosu İçtüzüğü* mad. 71, *Fransız Millet Meclisi İçtüzüğü*, 60, *Duguit s.g.e.* cilt II, s. 352-353.

(163) «İki defa müzakere hakkındaki şerait, Varidat ve Masarifat Bütçesiyle Hesab-ı Kat'i Kanununa, munzam ve fevkalâde tahsisat ve bütçe fasıllarında münakale taleplerini muhtevi kanun lâyhalarına şâmil değildir.» (mad. 100).

(163a) Cumhuriyet Senatosu İçtüzük Tasarısı mad. 69: «Bir defa görüşülecek kanun tasarı ve teklifleri şunlardır: (b... gelir ve gider bütçesiyle kesin hesap kanununda, bütçe bölümlerinde aktarma veya olağanüstü ödenek isteklerine ait tasarılar».

(164) Dip notu 170 ve 171 deki atıflara bakınız.

İki görüşme arasında en aşağı 5 günlük bir fasıla olacağı, **ansız** Yasama Meclislerinin İçtüzüklerinde belirtilmiştir (165).

Keza bugün yürürlükte olan **T.B.M.M.** İçtüzüğünde de, iki görüşme arasında en aşağı **5 günlük** bir sürenin geçmesi öngörülmüştür (166), (167).

Alman Millet Meclisi İçtüzüğüne göre, ikinci görüşme, kaide olarak birinci görüşmenin bitmesinden **iki gün geçtikten sonra** eğer komisyon görüşmeleri takaddüm etmişse, komisyon raporunun dağıtılması üzerinden iki gün geçtikten sonra - başlar (168). Üçüncü görüşme ise, ikinci görüşmede karar altına alınan değişikliklerin dağıtılmasından **iki gün geçtikten sonra** (ve eğer kanun tasarısında hiç bir değişiklik yapılmadıysa ikinci görüşmenin ardından) yapılır (169).

Eski Alman hukukunda da, kanunun iki görüşülmesi (Beratung) arasında, **24 saat** geçmiş olması lâzımdır. Eğer tasarı komisyona gönderilmiş ise, Komisyon raporunun dağıtılması üzerinden **24 saatin** geçmesi şarttır (169a).

3 — «İki görüşme arasındaki bekleme süresi» ile «yanlış yorum vasıtasıyla yaratılmak istenilen sun'i bekleme veya görüşme süresi» arasındaki farklar.

Hemen bütün Yasama Meclislerinin İçtüzüklerinde öngörülen

5) *Chambre des Députés - Règlement du 16 Juin 1876* (2.2.1922 kadarki değişikliklerle) mad. 50 (*Roger Bonnard, Les Règlements des Assemblées Législatives de la France depuis 1789, Paris 1926 s. 474*).

Sénat-Règlement du 10 juin 1876 (14.12.1924 e kadarki değişikliklerle) mad. 67, *R. Bonnard s.g.e. s. 442*. Keza bknz.: *Esmein s.g.e. s. 442*.

6) «İkinci müzakere, birinci müzakereden ancak 5 gün geçtikten sonra ruznameye alınır» (mad. 106).

7) *Cumhuriyet Senatosu İçtüzük tasarısının* 74 üncü maddesi de aynı mahiyettedir: «Tasarı ve tekliflerin ikinci görüşmeleri, birinci görüşmeden en az beş gün sonra yapılır.»

8) *Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages* § 80. Kaide olarak genel görüşme vuku bulmaz. Fakat genel kurul buna karar verebilir.

9) *Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages* § 5.

10a) Bknz.: *Geschäftsordnung für den Reichstag* § 19, fık. 1, § 20, fı. 1. İçtüzükte kullanılan tabir 24 saatin geçmesi değil, buna yakın olan şu formüldür: «İkinci görüşmeye, en erken, birinci görüşmenin bitmesinden sonraki 2 ncı günde başlanabilir». *Rauchhaupt s.g.e. s. 24-25 e bakınız*.

bu «kanun tasarı ve tekliflerinin birden fazla defa okunması veya görüşülmesi ve iki görüşme arasında belli sürenin geçmesi şartı»nın dahi, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına bazı şahıslarca verilmek istenilen mâna ile (yani sun'î bekleme süreciyle) bir ilgisi yoktur. Aradaki mahiyet farklarına kısaca dokunuyoruz :

a) «İki veya üç defa okuma yahut görüşme» ve buna bağlı olarak «iki okuma veya görüşme arasında belli sürelerin geçmesi» yolundaki çözüm, kanun tasarılarını daha iyi tartışma amacına yönelmiş olup, **bir ihtiyaca** cevap vermektedir. Kanunların sadece bir kere görüşülmesi halinde, bir çok önemli noktalardaki aksamalar gözden kaçabilir, unutmalar olabilir ve çeşitli hükümler arasındaki ahenksizlikler fark edilmeyebilir. İşte ikinci (veya üçüncü görüşme) ve arada asgarî bir fasılının bulunması, bu **sakatlıkları farketme** gayesiyle **düşünme ve inceleme imânını sağlamak** içindir.

92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına -yanlış yorum vasıtasıyla- verilmek istenilen anlam bakımından ise, aynı gerekçe ileri sürülemez. Zira bu 15 veya 30 günlük sürenin gayesi de, zarurî ve asgarî düşünme zamanını garanti etmek olsa idi, yalnız Senatonun kanun tasarılarını incelemesi bakımından değil, **Millet Meclisinin görüşmeleri hakkında da**, aynı esasın Anayasamızca öngörülmüş olması gerekirdi. Hattâ Millet Meclisindeki görüşmelerin, Senatodakine nazaran daha uzun sürmesi, -tasarıyı ilk inceleyen meclis olması itibariyle- normal bir sonuçtur. Nitekim «görüşmeler arasında belli süreler» koyan eski Anayasalardan **1795 Fransız Anayasası**, bu süreyi, **İkinci Mecliste 5 gün** olarak kabul ettiği halde (170), **Birinci Meclis** bakımından 10 güne çıkarmıştır (171).

Esasen yeni Anayasamızın koyucusu, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasındaki hükümle açıkça göstermiştir ki, onun iradesi, Birinci Meclise **daha uzun görüşme zamanı** tanımak yolundadır. Aksi halde İkinci Meclisin görüşme süresini, Birinci Meclisin görüşme süresine mutlak surette denk olarak öngörür, bunu 3 aylık bir tavan ile sınırlamazdı. Bir kanunu, Millet Meclisi 6 ay veya daha fazla zaman inceleyebildiği halde, Cumhuriyet Senatosu her kanunu en geç üç ay içinde sonuçlandırmak zorundadır.

(170) 22.8.1795 Fransız Anayasası, (İhtiyarlar Meclisi için) mad. 91, fık. 1.

(171) Beşyüzler Meclisi için mad. 77, fık. 2.

Şu halde, 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına bazı şahıslarca ilmek istenilen mâna doğru olsa, ve bu çözüm - şimdi incelediniz «iki görüşme arasındaki fasıla» da olduğu gibi- Millet Mümeslerinin düşünbilmesi için lüzumlu zamanı sağlama amacına nelmış bulunsa idi, Anayasakoyucumuzun böyle bir süreyi Millet Meclisi bakımından öngörmemiş olmasını izah, imkânsız hale geldi. Halbuki Birinci Meclisin bir kanun tasarısını bir gün içinde kabul etmesine engel olacak herhangi bir Anayasa hükmü yoktur. Şlangıçtaki görüşme bakımından olduğu gibi, Senatonun değişiklikleri kendisine geldiği zaman yapacağı görüşmeler bakımından da, böyle bir bekleme süresi veya görüşmelerin en aşağı belki bir süre devam etmesi bahis konusu değildir. Ne gariptir ki, Anayasamıza göre, sonunda kanunlaşacak olan metin, Millet Meclisinin benimsediği metinden ibarettir. (172), (173).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasının yanlış yorumlanması vasıtasıyla yaratılmak istenen sun'î süre, bekleme müddeti olarak değil, ancak «görüşme süresi» olarak mânalandırılabilir. Bu suretle de, «görüşmeden önce belli bir süre düşünme imkânının sağlanması» bahis konusu olamayacaktır. Hükmün sözü, başka türlü yoruma müsaade edemez (174).

Nihayet Birinci Mecliste kanun tasarısını görüşmenin, 15 gün ya daha az sürmüş olması halinde karşılaşılabilecek çelişmezlik, bu «görüşme süresi» nin bir ihtiyacı karşılaması tezi ile asla bağdaşmaz. Gerçekten kanun tasarısının Millet Meclisindeki görüşülmesi 1 - 15 gün devam etmişse, garip yorumlamaya göre, Cumhuriyet Senatosu bu kanunun görüşülmesini 15 günden önce bitiremeyecek, fakat 15 inci gün sona erince Millet Meclisinin metni kanunlaşmış olacaktır (175). Böyle bir çıkmazın, «kanunları düşünmeye imkân verme» gibi aklî bir gerekçe ile izahına imkân yoktur. Hele 15 günlük müddet, «görüşme müddeti» değil de «bekleme müddeti» olarak izah edilmeğe kalkışılırsa, o zaman Millet Meclisinin 1 - 15 günde kabul ettiği kanunları, Cumhuriyet Senatasının hiç bir suretle incelemesine imkân kalmıyacaktır. Çünkü

2) Bknz.: *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası* mad. 92, fık. 5, 7, ve 9.

3) Keza III 2 ve 3 deki izahlara da bakınız.

4) III 3 ve dipnotu 29 ve 30 daki izah ve atıflara da bakınız.

5) Dipnotu 28 e bakınız.

bu tasarıların 15 günden önce görüşülmesine başlanamayacak, 15 gün bitince de, sözü geçen tasarıların Cumhuriyet Senatosunca kabul edildiği, Anayasa hükmü icabı farzedilecektir.

b) «Kanun tasarılarının birden fazla defa okunması veya görüşülmesi» ni, hele iki okuma veya görüşme arasında belli bir sürenin geçmesini öngören Anayasalar, ancak **eski Anayasalar**dır (176).

Yeni Anayasalarda böyle bir süre, hattâ görüşme yahut okuma sayısı dahi kaydedilmemiş, bu meselenin ihtiyaçlara göre çözümü, İçtüzüklere bırakılmıştır (177).

c) Çok nadir olarak Anayasalarda öngörülen bu sürelerin, hele birkaç günden fazla olması (meselâ 5 - 10 gün olması) ise, ancak **pek eski Anayasalarda** bahis konusudur. 18 inci yüzyıldaki veya 19 uncu Yüzyılın ilk yarısındaki anayasaların, böyle süreler öngördüğü günlerde, sür'at mefhumu başka idi; ve Devletlerin iç hayatında, bugün kendisini gösterebilen âni ve tehlikeli gelişmeler malûm değildi. Beşinci kollarin ve yabancı devletler hesabına çalışan kimselerin, her memlekette bulunduğu (hattâ bazı partilerin vücut sebebinin teşkil ettiği) ve iktisadî hayattaki tedbirlerin sür'atle alınmaması halinde iktisadî felâketlerin başgösterebileceği zamanımızda, kanun tasarılarını daha iyi inceleyebilmek için görüşmeler arasına konulacak 5 - 10 günlük mecburî süreler, çok uzun ve ihtiyaçlarla bağdaşamıyan süreler olarak gözükme zorundadır. İki görüşme arasında düşünübilme ve aksaklıkları görülebilmek için, bugün artık birkaç gün kâfi gelebilir.

d) Nihayet yaratılmak istenilen «sun'î bekleme veya görüşme süresi» ile «kanun tasarılarının ikinci görüşmesine başlayabilmek

(176) Meselâ 1791 Fransız Anayasasının III başlık, III üncü Kesim II bölümün 4 üncü maddesi, tasarıların 3 defa okunmasında her okunuş arasında en aşağı 8 günlük bir faslayı öngörmüştü (*Duverger-Constitutions s.g.e. s. 18*).

1795 Anayasasının 77 inci maddesi, Birinci Meclisteki (Beşyüzler Meclisi) her okunuş arasında 10 günlük ve 91 inci maddede de, İkinci Meclisteki iki okunuş arasında en aşağı 5 günlük bir fasıla bulunmasını öngörmüştür. Maa-fih derhal belirtelim ki 1791 Anayasasının yukarıda kaydedilen bölümünün 11 inci ve 1795 Anayasasının 81 ve 91 inci maddeleri, *ivediliğe karar* verilince, 3 defa okuma ve bekleme formalitelerinin ortadan kalkması esasını kabul etmiştir. 1848 Anayasası da üç görüşme arasında en aşağı 5 günlük bir faslayı öngörmüşse de, ivedilik halinde bu şartların bahis konusu olamayacağını belirtmiştir.

in geçmesi gereken düşünme süresi» arasındaki en önemli fark, Anayasaların ve bilhassa İçtüzüklerin öngördüğü «birden fazla defa görüşme ve bu görüşmeler arasında belli bir süre bekleme» **meccurî mahiyet arz etmemesidir**. Başka kelimelerle söylersek: Her ihtiyaçlar sür'atle hareket etmeyi gerektiriyorsa, **ivedilik** kararı verilebilmekte, bu takdirde sadece **bir kere görüşme ile yetinilmektedir**. Demek oluyor ki, «birden fazla defa görüşme» ve «iki görüşme arasında belli bir süre bekleme» yolundaki çözüm, ivedi olmayan (beklemenin herhangi bir mahzur doğurmayacağı) halde bahis konusudur:

Meselâ İngiltere'de, ivedi hallerde kanunun «üç okunması» da, aynı günde vukubulabilmesi kabul edilmiştir (178), (179).

Amerika Birleşik Devletleri Senatosu İçtüzüğünde, kaide olarak her okunuş - aksine ittifakla karar verilmediyse - ayrı günde okunur (180). Demek oluyor ki, arka arkaya üç gün içinde bu okunuşlar sona erebilecektir. Kaldı ki, ittifakla karar verilirse, bütün okunuşlar aynı günde de olabilir (180). Hakkında **öncelik** kararı alınmış veya Temsilciler Meclisinden gelmiş olan kanun tasarıları ise, **bir kere** okunur (181).

Fransız Meclislerinin 1875 tarihli İçtüzüklerinde, iki görüşme arasındaki **5 günlük** süre, ivedilik hallerinde kendiliğinden ortadan kalkmaktadır; Zira bu halde, görüşme sadece bir defa olacaktır (182).

T.B.M.M. İçtüzüğü de, iki görüşme arasındaki 5 günlük bekleme süresinin, ivedilik hallerinde ortadan kalkmasını öngörmüş - bu halde, bir defa görüşme ile yetinilecektir (183), (184).

) Bknz.: *House of Commons Manuel of Procedure* No. 227 fık. 1 (s. 147).

) Ancak incelenmesine Komitede başlanan tasarılar da, her bir safhanın (yani her okunuşun ayrı ayrı günlerde ele alınması teamüldür. Bknz.: *House of Commons of Procedure* No. 227 fık. 2.

) Amerika Birleşik Devletleri Senatosu İçtüzüğü, kaide 14, No. 1 ve 2 cümle 1.

) Bknz.: Amerika Birleşik Devletleri Senatosu İçtüzüğü, kaide 14, No. 3. Senate Manuel s. 18. Kızılkeçili s. 7.

) Bknz.: Millet Meclisi İçtüzüğü mad. 50, ve mad. 72, fık. 1. Roger Bonnard s.g.e. s. 474, 477; Senatonun İçtüzüğü mad. 67, fık. 1, Roger Bonnard s.g.e. s. 442.

) T.B.M.M. İçtüzüğü mad. 72 «müstaceliyetine karar verilen lâyiha veya teklifler bir defa müzakere olunur».

Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü tasarısı mad. 69: «Bir defa görüşülecek kanun tasarısı ve teklifleri şunlardır:

a) İvedilikle görüşülmesine karar verilen tasarı veya teklifler...»

Keza Hükümetin veya ilgili komisyonun talebi üzerine, ikinci görüşmenin 5 günden önce yapılmasına karar verilebilir (185).

Alman Millet Meclisi İçtüzüğü de, orijinal bir hüküm ile, gerekince iki görüşme arasındaki müddetin kısaltılması veya kaldırılması esasını kabul etmiştir (186).

Eski Alman hukukunda da **Reichstag**'ın İçtüzüğü, iki görüşme arasındaki sürelerin, Genel Kurulun çoğunlukla vereceği bir kararla kısaltılabileceğini, özellikle birinci ve ikinci görüşmenin aynı günde yapılmasına karar verilebileceğini belirtmişti (187).

Başka memleketlerin hukukunda da, bu yoldaki çözümlere genel olarak rastlanmaktadır (188).

Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mânada ise, ihtiyaçlara göre hareket etmek bahis konusu değildir. **İvedi hallerde dahi, 15 gün beklenecektir.** Bu sonuç, yalnız sözü geçen yorumlamanın, İçtüzüklerde (ve nadiren Anayasalarda) yer alan ve bir genekçeye dayanan bekleme süresi ile ilgisi olmadığını değil, aynı zamanda onun ne derece sun'i ve zoraki bir yorumlama olduğunu da isbat eder.

(185) «Bir kanun lâyihası veya teklifinin 5 günden evvel ikinci defa müzakere edilmesini esbabı mucibe serdi ile ancak Hükümet yahut ait olduğu encümen tahriren teklif edebilir.» (mad. 76).

(186) «Birinci ve ikinci görüşmeler arasındaki süreler, gündemin tesbitinde kısaltılabilir veya kaldırılabilir. Diğer süreler ise ancak mevcut üyelere on tanesi itiraz etmediği takdirde mümkündür.

Bir kanunun üç defa görüşülmesinin aynı güne konulması, ancak mevcut üyelere on tanesinin itiraz etmemesi halinde mümkündür.» (*Geschaefstordnung des Deutschen Bundestages* § 93). Görülüyor ki kanunların görüşülmesinin bir günde dahi yapılması mümkündür.

(187) Bkz.: *Geschaefstordnung für den Reichstag* § 21, fık. 1, *Rauchhaupt* s.g.e. s. 25.

(188) Eski *Çekoslovak* hukukunda da, *ivedilik* hallerinde, kanun tasarıları *en kısa müddet* içinde *her iki Meclisten* de geçmektedir. Bkz.: *F. Weyr, La constitution et le régime politique, (La vie juridique des peuples: Tchécoslovaquie, Paris 1932), s. 23.*

C. «ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİNE VEYA ORGANİK KANUNLARA İLİŞKİN TASARILARIN BELLİ BİR SÜRE BEKLETİLMESİ» İLE İNCELEME KONUMUZ OLAN SÜRENİN BİR BENZERLİĞİ YOKTUR.

İnceleme konumuz olan mesele, İkinci Meclislerin, **alelâde kanunların** yaratılmasında, belli bir süre «bekleme veya görüşmeleri uzatma zorunluğu» karşısında bulunup bulunmadıklarıdır. Bu konunun, büyük bir özelliği bulunduğu için kabulü de özel usule tâbi olan «Anayasanın veya Anayasa mahiyetindeki kanunların değiştirilmesi» veya «Anayasanın öngördüğü organik kanunların yapılması» konusu ile ilgisi yoktur. Devlet hayatını yakından ilgilendiren ve mevcut hukuk sisteminin çehresini değiştirebilecek mahiyette olan bu gibi olağanüstü yasama işlemleri (Anayasa değişiklikleri ve organik kanunların yapılması), birçok hukuk çevresinde özel usullere ve bir takım zorluklara tâbi tutulmuştur. Bu suretledir ki, «Anayasa düzeninin, her akla geldiği zaman kolayca değiştirilmesi» nin mahzurları önlenmek istenmiştir. Bu zorluklardan biri de, bu gibi kanun veya değişiklik tekliflerinin, yapıldıktan sonra bir süre görüşülmemesidir. Böylece, gerek halk efkârında (basında), gerek Parlâmento içinde yeter derece tartışmaya ve düşünmeye imkân yaratılmaktadır.

Keza belirtmek isteriz ki, **Amerika Birleşik Devletlerinin** Anayasası ve **Fransız** Anayasaları gibi örneklere dayanarak, «Anayasanın üstünlüğü prensibi» kabul edilince, «yazılı Anayasaların sertliği esası» nı (*) benimsemek de, mantikî bir zaruret olarak kendisini gösterir (188a).

İşte bunun içindir ki Anayasaların diğer kanunlara nazaran üstünlüğünü (**) kabul eden hukuk çevrelerinde, Anayasaların kolay kolay değiştirilemediğine, şekli bakımından bir takım engellere tâbi tutulduğuna şahit olmaktayız.

İşte bu özel kanunların (yani Anayasa veya Anayasa mahiyetindeki kanunların) yapılması bahis konusu olunca ortaya çıkan bekleme süresi ile, konumuzu teşkil eden sun'î bekleme veya görüşme süresi arasında bir yakınlık bulunmadığını da, bu bölümle belirtmek isteriz. Çünkü sözü geçen sunî bekleme süresinin kabul edilmesi gerektiği görüşünü savunanlar, başka memleketlerin

*) «La rigidité des constitutions écrites».

(188a) Bknz.: *Hauriou* s.g.e. s. 292-293.

**) «La superlegalité constitutionnelle».

Anayasalarında yer almış olan bu bekleme sürelerini emsal olarak ileri sürmek suretiyle, kendi tezlerini kuvvetlendirmeye çalışacaklardır. Meseleyi aşağıda her cephesinden incelediğimiz zaman görülecektir ki, Anayasaların değiştirilmesinde bahis konusu olan bekleme sürelerinin, alêlâde kanunların kabulünde ileri sürülen sunî bekleme süresi ile hiçbir benzerliği ve ilgisi yoktur.

Bir çok Anayasa, Anayasa metninde yapılacak değişiklik için, gerek teklif yapabilme, gerek değişikliği gerçekleştirme bakımından, alêlâde kanunlardaki ile kıyaslanamıyacak kadar zor bir takım formaliteler öngörmüştür. Meselâ teklif, Meclis veya Meclisler üyelerinin 1/3 (189), 1/4 (190) veya 1/5 i (191) tarafından teklif edilmiş olacaktır.

Anayasaların büyük çoğunluğu, değişikliğin 2/3 çoğunlukla kabulünü şart koşmuştur (192). Bazı Anayasalar ise, 2/3 veya

-
- (189) Meselâ 1924 *Türk Anayasasının* 102 nci maddesi, 1961 *Türk Anayasası* mad. 155, 1948 *Kore Anayasası* mad. 98, fıkra 1, 1928 eski *Arnavutluk Anayasası* mad. 225.
- (190) Meselâ 1891 *Brezilya Anayasası* mad. 90, No. 1, 24.9.1946 *Brezilya Anayasası* Anayasası mdd. 217, § 1.
- (191) Meselâ 1946 *Çin Anayasası*, Millet Meclisi üyelerinin 1/5 inin teklifi (fakat Yasama Yuan'ı üyelerinin 1/4 inin teklifi) mad. 174, No. 1 ve 2.
- (192) Meselâ *Türk Anayasası* mad. 102, 1961 *Türk Anayasası* mad. 155, 1949 *Alman Anayasası* mad. 79 No. 2.
Hollanda Anayasası, mad. 204.
Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, mad. V.
Lüksemburg Anayasası mad. 144,
 1952 *Yunanistan Anayasası* mad. 108,
 1947 *Japon Anayasası* mad. 49,
 1949 *İsrail Anayasası* mad. 75,
 1949 *Arjantin Anayasası* mad. 12,
 1945 *Bolivya Anayasası* mad. 174, 175.
 1946 *Brezilya Anayasası* mad. 90 § 3,
 1946 *Çin Anayasası* mad. 174 No. 1 ve 2. (Millet Meclisi üyelerinin 2/3 si fakat Yasama Yuen üyelerinin 3/4 çoğunluğu ile),
 1950 *El Salvador Anayasası* mad. 223.
 1945 *Guatemala Anayasası* mad. 206,
 Halen yürürlükte olan 1917 *Meksika Anayasası* mad. 135,
 1946 *Haiti Anayasası* mad. 147,
 1940 *Paraguay Anayasası* mad. 94, fıkra 1,
 Eski (1931) *İspanya Anayasası* mad. 125 (1931 den sonraki ilk 4 yıl içinde 2/3, daha sonra salt çoğunluk),
 Eski (1879) *Bulgaristan Anayasası* mad. 168, 169 (1893, 1911 değişiklikleri ile),

alt çoğunlukla kabulü dahi kâfi bulmamışlar, Meclisin yahut Meclislerin, değişiklik teklifini kabul etmesi halinde ayrıca referandumuna gidilmesi esasını koymuşlardır (193).

Nihayet bazı Anayasalar, daha da ileri giderek, referandum (veya referandumsuz olarak) **Meclislerin derhal feshedilmesi** ve değişikliğin **yeni seçilecek Meclisce** veya **Kurucu Meclisce** kabul edilmesini öngörmüşlerdir (194). Bazı Anayasalar ise, değişikliğin ancak gelecek seçim devresindeki yeni Meclisce kabul edilmesi halinde kesinleşebilmesi esasını benimsemişlerdir (195).

Demek oluyor ki, Anayasa değişikliği, genel olarak, bütün anayasakoyucuları tarafından özel bir surette zorlaştırılmıştır. Hatta bazı Anayasalar, kabullerinden itibaren belli bir süre hiç

Eski (1928) *Arnavutluk* Anayasası mad. 226, (ilk görüşmede 2/3, ikinci görüşmede 3/4 çoğunluk).

Eski (1931) *Yugoslavya* Anayasası mad. 115 (3/5 çoğunluk),

Eski (1891) *Brezilya* Anayasası mad. 90, bent 1 ve 2,

Eski (1870) *Paraguay* Anayasası mad. 123,

Eski (1904) *Panama* Anayasası bölüm XVI (1928 değişikliği ile),

Eski (1880) *Bolivya* Anayasası mad. 132, 133.

Eski (1879) *Guatemala* Anayasası mad. 99,

Eski (1924) *Honduras* Anayasası mad. 179,

1917 *Uruguay* Anayasası, mad. 177.

1942 *Uruguay* Anayasası mad. 281 (3/5 çoğunluk),

Eski (1928) *Panama* Anayasası bölüm XVI,

Eski (1853) *Arjantin* Anayasası mad. 30,

Eski (1927 değişikliği ile 1871) *Kosta Rika* Anayasası, başlık III, bölüm III,

Eski (1911) *Nikaragua* Anayasası mad. 160,

Eski (1886) *El Salvador* Anayasası mad. 148,

Eski (1871) *Kosta Rika* Anayasası kesim III, bölüm III,

Eski (1928) *Küba* Anayasası mad. 115,

Eski (1932) *Siyam* Anayasası mad. 63 No. 3 (3/4 çoğunluk),

Eski (1925) *Irak* Anayasası mad. 118, 119.

1946 *Fransız* Anayasası mad. 90 ve 1947 *İtalyan* Anayasası mad. 128, 2/3 çoğunlukla değişikliğe karar verilmesi halinde referandum yolunu kapamaktadır.

Komünist anayasalarda da 2/3 çoğunluk esası kabul edilmiştir. (Maama-fih diktatörlüklerde Anayasanın ifade ettiği değer ve mânanın son derece zayıflamış olduğu gözden uzak tutulmamalıdır): Meselâ 22.7.1952 tarihli *Polonya* Anayasası mad. 91 ve 24.9.1952 tarihli *Romanya* Anayasası mad 105.

193) Dipnotu 257 - 267 ye bakınız.

194) Dipnotu 231 - 246 ve 247 - 255 e bakınız.

195) Dipnotu 220 - 230 a bakınız.

bir suretle değiştirilmeme esasını koyacak kadar ileri gitmişlerdir (196).

1. ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TASARILARININ BELLİ BİR SÜRE BEKLEMESİ

Anayasanın değiştirilmesinde ve Anayasa mahiyetindeki kanunların yapılmasında öngörülen bu özel formalitelerden biri de, teklifin belli **bir süre beklemesi** ve ancak ondan sonra görüşme konusu olabilmesidir. Bu istikamette en ileri giden çözümler, değişiklik teklifinin birkaç hafta veya ay değil, bir veya birkaç toplantı, hattâ seçim devresi beklemesini öngörmüş olanlardır (196a). Ancak basitten mürekkebe doğru gideceğimizden, önce «gün veya ay ile ölçülen belli bir süre bir bekleme» esasını koyan Anayasaları ele alacağız :

1946 Fransız Anayasası, Anayasa değişikliği teklifinin Millî Meclisce ikinci defa görüşülebilmesi için, aradan en aşağı üç ay geçmesini öngörmüştür (197).

(196) Bu çözüm ya eski veya demokratik düzeni tam kabul etmemiş Anayasalarca öngörülmüştür. Meselâ bkz.: *İrak Anayasası* mad. 119, (ilk sene hiç bir değişiklik yapılamaz. 1933 *Portekiz Anayasasına* göre, Anayasa, her 10 senenin sonunda bir defa gözden geçirilebiliyor ve 5 seneden önce değişiklik, ancak Cumhurbaşkanının talebine bağlı (teferruat hakkında bkz.: mad. 134), 1870 *Paraguay Anayasası* da, 5 sene geçmeden ne tüm halinde ve ne de kısmen Anayasa değişikliğine müsaade etmemektedir. Bknz.: mad. 122 10.7.1940 *Paraguay Anayasası* da, 10 sene içinde tüm halinde değişikliği menetmektedir (mad. 94 fıkra 1).

Eski (1929) *Ekuador Anayasası*, ilk 4 sene içinde değiştirilememek esasını kabul etmiştir (mad. 164 cümle 1).

10.7.1911 *Yunan Anayasası*, 10 sene geçmeden Anayasa hükümlerinin değiştirilmemesi esasını koymuştur. Bknz.: mad. 108 fıkra 2.

Demokratik fakat eski olan Anayasalara misal olarak da, *en eski iki Anayasası* zikredebiliriz. 1787 *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası*, bazı hükümlerin 1808 senesine kadar değiştirilmemesini öngörmüştür (mad. V). Keza ilk Fransız (3.8.1791) Anayasasına göre de, ilk 2 seçim devresinde değişiklik teklif edilemez. Ondan sonra da yapılan değişiklik tekliflerinin 3 seçim devresinde arka arkaya tekrar edilmesi gerekmektedir. Bknz.: Başlık VII, mad. 2 ve 3, *Duguit s.g.e.* cilt II, s. 518.

(196a) Bu kesimin B bölümündeki izahlara ve misallere bakınız.

(197) 1946 Fransız Anayasası mad. 90, fıkra 4.

1947 İtalyan Anayasası, değişiklik teklifinin her iki Mecliste en az üç ay aralıkla iki defa görüşüldükten sonra kabul edileceğini belirtmiştir (198).

1949 İsrail Anayasası, iki oylama arasında en az altı aylık bir aralık olmasını şart koşturmuştur (199).

1952 Yunan Anayasası, Anayasa değişikliğinin en aşağı bir ay aralıkla iki defa oylanması esasını kabul etmiştir (200).

Kore Anayasasına göre, Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, yapılmak istenilen değişikliğin usulüne göre seçilmiş her iki Meclis tarafından (2/3 çoğunlukla) kabul edilmesinden önce, Cumhurbaşkanı tarafından en aşağı 30 gün süre ile halka bildirilmesi lâzımdır (201).

1946 Çin Anayasasına göre, değişikliğe karar verilebilmesi için, değişiklik teklifinin Millet Meclisi toplantısından 6 ay önce yapılması lâzımdır» (202).

1923 eski Romanya Anayasası, değişikliğe lüzum olup olmadığı hususunda teklifin önce her iki Mecliste oylanmasını, kabul edilmesi halinde, iki Meclisten bir karma komisyon seçilmesini, komisyonun hazırlıyacağı metnin ve raporun her iki Mecliste en aşağı 15 gün aralıkla iki defa okunduktan sonra iki Meclis üyelerinin, (2/3 çoğunlukla) maddelerin değişikliği hakkında karar vermesini öngörmüştür (203).

Eski Kosta Rika Anayasası, anayasa değişikliği bahis konusu olunca, teklifin 10 gün aralıkla üç görüşmeden sonra kabulü halinde, bir komisyon seçilmesini ve diğer formalitelerin bundan sonra takibetmesini şart koşturmuştur (204).

8) 1947 İtalyan Anayasası mad. 138, fıkra 1.

9) 1949 İsrail Anayasası mad. 75.

10) 1952 Yunan Anayasası mad. 108, fıkra 3.

11) 17.7.1948 Anayasası mad. 89, fıkra 3. *Peaslee*, s.g.e. cilt II, s. 347. Bu hüküm 15.6.1960 değişikliğinde de muafaza edilmiştir. Bknz.: United Nations Commission for the unification and rehabilitation of Korea - Committee of UNCURK, The Constitution of the Republic of Korea (amended on 15 June 1960) s. 17.

12) Bknz.: 1946 Çin Anayasası mad. 174 bent 2, «Ein Aenderungsvorschlung zur Verfassung soll sechs Monate vor Eröfnung der Nationalversammlung veröffentlicht werden» (*Franz* s.g.e. s. 116).

13) Bknz.: 1923 Romanya Anayasası mad. 129, *Paul Negulesco*, La Constitution

Eski **Nikaragua** Anayasası da, diğer formaliteler yanında bir de değişiklik teklifinin **4 ay aralıkla** iki defa okunmasını öngörmüştü (205). Teklif kabul edilirse bir komisyon kurulacak, onun 6 ay içinde hazırlıyacağı rapora göre tasarı (2/3 çoğunlukla) iki Mecliste kabul edilirse, basın vasıtasıyla yayınlanacak ve **gelecek yasama devresinde 2 sene sonra** (2/3 çoğunlukla) kabul edilirse kesinleşecektir. Cumhurbaşkanı'nın gelecek devrede seçilemeyeceğini öngören değişiklikler ise o devrede ve gelecek devrede hüküm ifade etmezler (206).

Eski **Şili** Anayasası bir anayasa değişikliği teklifinin gerçekleşebilmesi için bunun yalnız her iki Mecliste çoğunlukla kabul edilmesini kâfi görmemekte, Meclislerde ayrı ayrı kabulünden **70 gün sonra** (207) birleşik toplantıda da kabul edilmesini şart koşmaktaydı (208).

Eski **Siyam** Anayasası, yapılan Anayasa değişikliği teklifinin, Yasama Meclisi tarafından bir kere kabul edildikten sonra **1 ay** beklenmesini, bir ay sonra teklifin Meclise yeniden sunulmasını ve (3/4 çoğunlukla) kabul edildiği takdirde kesinleşmesini öngörmüştü (209).

Yeni **Tayland** Anayasası da, Anayasa değişikliği bahis konusu olunca, teklifin 3 defa görüşülmesini ve **2 nci görüşme ile üçüncü görüşme arasında 15 günün** geçmesini şart koşmaktadır (210).

et le régime politique (La Vie juridique des Peuples: *IV-Roumani*), s. 31.

Bu karar üzerine Meclisler kendiliğinden dağılır ve yeni Meclis tekrar 2/3 çoğunlukla kabul edince değişiklik kesinleşir. Bknz.: Mad. 130, *Negulesco* sge. s. 31.

(204) 30.5.1927 değişikliği ile 7.1.1871 tarihli *Kosta Rika* Anayasası, başlık III, bölüm III. *Mirkine-Guetzévitch-Americaines*. s. 171, *Menemencioglu*, s.g.e. s. 223. *Mirkinè-Guetzevitch* 6 gü narahtan bahsediyor.

(205) Bknz.: 10.11.1911 (15.4.1913 değişikliği ile) tarihli *Nikaragua* Anayasası mad. 106. «...La loi des revision... n'aura force de loi que, après avoir été sanctionnée par les deux tiers des votes de la législature prochaine, après un délai de deux ans» (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 367». Keza Bknz.: *Menemencioglu* s.g.e. cilt IV s. 321.

(206) Dip notu 205 deki atıflara bakınız.

(207) Bknz.: 18.9.1925 tarihli *Şili* Anayasası mad. 108, fıkra 3. «Les deux Chambres réunies en session publique... soixante-dix jours après l'approbation du projet» (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 132). *Menemencioglu*'nun tercümesi farklıdır: «Bu tâdil lâyihasının... tasvibinden itibaren altmış gün zarfında...» (cilt IV s. 417).

(208) Madde 108.

(209) 10.10.1932 *Siyam* Anayasası mad. 63.

Karşılaştırma

Bu bekleme müddetlerini, konumuz bakımından incelersek, bit ederiz ki, **Anayasanın değiştirilmesi** (ve Anayasa mahiyetindeki kanunların kabulü) için, böyle **uzun bir süre bekleme şartı** koşulması, ne Anayasa hukukunda ve tatbikatında hiç rastlanmamış bir çözümdür, ne de Anayasa değişikliğinde öngörülen diğer formalitelerle kıyaslanınca aşırı bir zorluk sayılabilir. Tam aksine, «değişiklik teklifi kabul edilince, Meclislerin feshedilmesi» ya bundan başka yahut başlı başına «referandum şartının koşulsuzluğu» yanında, «teklifin bir süre beklemesi» kaydı, pek hafif ve emsalsiz bir formalite olarak gözüktür.

Şu halde Anayasa düzenini mümkün mertebe değiştirmemek, mevcut hukuk düzeninin temelinde istikrarı sağlamak gayesiyle Anayasalarda öngörülmüş olan «Anayasa değişikliği teklifleri veya Anayasa mahiyetindeki kanun tasarılarının görüşülmesi için belli bir süre beklenmesi» ile, «alelâde kanun tasarılarının ivmelilerde ve memleket emniyeti bahis konusu olsa bile kabulünden önce en aşağı 15 gün beklenmesi» yolundaki çözüm (daha doğrusu yanlış yorumlama) arasında, hiç bir benzerlik yoktur. Birincinin makul sayılması ve **bir çok memleketlerde benimsenmesi**, ikincinin de ona kıyasla doğru sayılması sonucuna asla ulaştırılmaz.

İhtiyaçlar bakımından hiç bir benzerlik olmadığına yukarıda belirttik: Anayasa değişikliği için bahis konusu olan uzun müddet düşünme zorunluğu ve Anayasa düzenini mümkün mertebe safaza lüzumu, alelâde kanunlar için bahis konusu olamayacağı gibi, şu mülâhazayı da bilhassa gözden uzak tutmamak gerekir: **Cezada** bir değişiklik hemen gerçekleşemiyorsa, o memlekette **bir Anayasa mevcuttur** ve değişikliğin öngördüğü meseleler, değişiklikten önce de bir çözüme sahiptir. Yani Anayasa, Devletin ana meselelerini daima bir çözüme bağlamıştır. Boşlukla, yorumlama ile Anayasanın ruhuna uygun olarak doldurur.

Derhal kabul edilmek istenilen bir kanun, hele cezaî mahiyetli bir kanun ise, çok defa daha önceki hükümlerle karşılanamayan bir ihtiyaca cevap verecektir. **Cezada kıyas** yoluna da gidilemeyeceği için, bu alandaki gecikme, (hele yakında ilgili kanun hük-

23.3.1949 *Tayland Anayasası* mad. 173 No. 5. (*Peaslee s.g.e.* cilt III s. 184) Birinci görüşmede 1/3, ikinci görüşmede mutlak, üçüncü görüşmede 2/3 çoğunlukla kabul edilecektir.

münün kabul edileceği de malûm olduktan sonra) toplum için zararlı birçok fiillerin vukubulmasına sebep olabilir. Burada, «beklesek ne olur? Eski kanun yine meseleyi az veya çok halletmez mi?» diyemeyiz. Anayasa değişikliği bahis konusu olunca, bunu söylemek daima mümkündür. Eski Anayasa ihtiyaçları (hele kanunların yardımı ile) az veya çok karşılayacaktır.

Nihayet konumuz bakımından en önemli fark şuradadır: Anayasaların değiştirilmesinde veya Anayasa mahiyetindeki kanunların kabulünde, tekliften sonra belli bir süre bekleme, yalnız İkinci Meclis için değil, **her iki Meclis** için de bahis konusudur. 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mâna vasıtasıyla ise, **yalnız İkinci Meclis** için bir bekleme süresi yaratılmaktadır. Sadece Meclislerden biri için öngörülünce mantıksız ve sun'î olan böyle bir bekleme müddeti, her iki Meclis için de bahis konusu olunca, bir mantığa ve çelişmeden uzak bir gerekçeye dayanmaktadır.

2. ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN, BAŞKA BİR TOPLANTI DEVRESİNDE VEYA ANCAK YENİ SEÇİMLERDEN SONRA KABUL EDİLMESİ

Anayasa değişikliği tekliflerinin bir süre beklemesi yolundaki çözümden, alelâde kanunların görüşülmesinde de bir süre beklenmesi sonucuna varılamıyacağını çok daha açık bir surette belirtmek için, göstermek isteriz ki, Anayasa değişikliğinde yaratılan bazı zorluklar, birkaç hafta, hattâ birkaç ay beklemekle kıyaslanamayacak kadar ileri giden formalitelerdir. Değil birkaç ay, bir toplantı devresi, hattâ bir seçim devresi beklenilmeği öngören veya Meclislerin dağılmasını ve yeni seçilecek Meclisin değişiklik hususunda menfi veya müsbet bir sonuca varmasını öngören Anayasalar bile nadir değildir. Bazı Anayasalar ise, Anayasa değişikliğinin, ancak bir Kurucu Meclis tarafından yapılması esasını kabul etmişlerdir:

a. **Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, bir kere de gelecek toplantı devresinde görüşülüp kabul edilmesi.**

Bazı memleketlerin Anayasaları, Anayasa değişikliğinin bir veya üç görüşme sonunda kabul edilse bile, bir toplantı devresinde sonuca bağlanmasını doğru bulmamıştır, **iki ayrı toplantı devresinde görüşülüp iki defa kabul edilmesi** esasını benimsemişlerdir.

Eski **Brezilya** Anayasası da değişiklik teklifinin, kongre tarafından (2/3 çoğunlukla) kabul edilmesi ve bunun **ertesi sene içinde**

Kongrenin iki meclisince 3 görüşmeden sonra (3/2 çoğunlukla) tasvip edilmesi halinde kesinleşmesi esasını koymuştu (211). Yeni **Brezilya** Anayasası da, Yasama Meclislerinden veya federe devletler Meclislerinden gelen değişiklik teklifinin, ya her iki Yasama Meclisince salt çoğunlukla **iki olagan ve birbirini takibeden** toplantı devresinde iki görüşme sonunda kabul edilmesi veya her iki Meclisce 2/3 çoğunlukla iki görüşme sonunda kabul edilmesi hallerinde gerçekleşmesini öngörmüştür (212).

Peru Anayasası da, her Anayasa değişikliğinin, her iki Meclisce âdi toplantı devresinde bir kere kabul edildikten sonra, **başka bir toplantı devresinde** de tasvip edilmesi esasını koymuştur (213).

El Salvador Anayasası, Millî Meclisin 2/3 çoğunlukla kabul ettiği değişiklik teklifinin resmî gazetede yayınlanmasını ve **gelecek senenin toplantı devresinde** tasvip edilirse bir kurucu meclisin toplantıya çağırılmasını ve değişikliğin, Kurucu Meclisce kabul edilmesini öngörmüştür (214).

1886 eski **El Salvador** Anayasası da Millî Meclisin (2/3 çoğunlukla) kabul ettiği Anayasa değişikliğinin, resmî gazetede yayınlanmasını ve **ertesini senenin toplantı devresinde de**, tekrar görüşülüp aynı çoğunlukla kabul edilmesini öngörmüştü. Bununla dahi değişiklik kesinleşmiyecek, bir **Kurucu Meclis kurulacak** ve onun tasvibi ile kesin sonuca ulaşılabilecektir (214a).

(211) Bknz.: 24.2.1891 tarihli *Brezilya* Anayasası mad. 90, «...La proposition sera considérée comme approuvée si, ou cours de l'année suivante...» (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 70), «...Teklif, müteakip sene içinde Kongrenin iki Meclisi tarafından...» (*Menemencioğlu* cilt IV, s. 103).

(212) Bknz.: 24.9.1946 *Brezilya* Anayasası mad. 207 s.g.e. *Peaslee* cilt 1, s. 248 s.g.e. *Lütem* cilt 1 s. 263-264.

(213) 1936 ve 1940 değişiklikleri ile 9.4.1933 *Peru* Anayasası mad. 236. «...must be approved by the chambers in ordinary legislature and be ratified by both chambers in another ordinary legislature.» (*Peaslee*, s.g.e. cilt II, s. 786).

(214) Bugün yürürlükte olan Anayasa metninin 172 nci maddesine bakınız: «The resolution... shall be considered again in the session of the Assembly of the following year...» (*Peaslee*, s.g.e. cilt 1, s. 764)

(214a) Bknz.: 13.8.1886 *El Salvador* Anayasası mad. 148. «Cette résolution... sera examiné à nouveau par le législature de l'année suivante...» (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 419). Keza bknz.: *Menemencioğlu* cilt IV s. 385-386. Bazı hükümler ise, hiç değiştirilmeyecektir. Bknz.: mad. 148 son cümle.

Honduras Anayasası, anayasa değişikliklerinin normal bir toplantı devresinde kabul edilmesini ve onu takip eden normal bir toplantı devresinde tasvip edilmesini öngörmüştür (215).

Eski **Bolivya Anayasasında** da, Yasama Meclislerince kabul edilen anayasa değişikliğinin kesinleşmesi için, bu teklifin **Millet Meclisinin yeniden seçildiği yasama devresinin ilk birleşimlerinde** her iki Mecliste yeniden oya konması ve tekrar 2/3 çoğunlukla kabul edilmesi şartı yer almıştı (216).

Eski **Kolombiya Anayasası** da, anayasa değişikliği tekliflerinin, birinci görüşme ve kabulden sonra **gelecek senenin toplantısında** tekrar görüşülmesini ve 2 nci ve 3 üncü okunmadan sonra kabul edilmesini öngörmüştür (217).

Eski **Kosta Rika Anayasası**, diğer birçok formalitelerden ve on gün aralıkla 3 defa okunduktan sonra kabul edilme şartından başka, tasarının **gelecek olagan toplantı devresinde** Kongre tarafından ilk oturumda 2/3 çoğunlukla kabul edilme esasını da koymuştur (218).

Eski **Guatemala Anayasasında** da (bazı hallerde) değişikliğin birbirini takibeden iki devrede kabul edilmesini öngören hükümler mevcuttur (218a).

Eski **Yunan Anayasası**, değişiklik teklifinin **bir ay aralıkla iki birleşimde** görüşülmesi esasını kabul etmişti (219).

(215) 28.3.1936 *Honduras Anayasası* mad. 200, «...by a Congress in ordinary session,... the respective decree having to be ratified by the following ordinary legislature...» (Peaslee s.g.e. cilt II s. 157)

(216) Bknz.: 17.10.1880 *Anayasası* mad. 132 ve 133, «Dans les premières séances de la législature où a eu lieu le renouvellement de la Chambre des députés...» (Mirkine-Guetzévitch (1938) cilt 1 s. 44, *Menemencioglu* cilt IV s. 68-69.

(217) Bknz.: 5.8.1886 tarihli eski *Kolombiya Anayasası* mad. 209, (3 sayılı 1910 kanununun 70 inci maddesi), «...discuté et approuvé de la même façon au cours de la réunion annuelle suivante et approuvé lors de celle-ci par les deux Chambres en seconde et troisième lecture...» (Mirkine-Guetzévitch-Américaines s. 160). Keza bknz.: *Menemencioglu* cilt IV s. 210.

(218) Bknz.: 17.1.1871 *Anayasası* kesim II, bölüm III (30.5.1927 değişikliği ile). *Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 171, *Menemencioglu* cilt IV, s. 223.

(219) 1927 ye kadarki değişiklikleri ile 11.2.1879 tarihli eski *Guatemala Anayasa-*

Yeni Yunan Anayasası da, değişiklik teklifinin gerçekleşebilmesi için, diğer formaliteler arasında, bunun **bir ay aralıkla** iki oylamada kabul edilmesini öngörmüştür (219a).

b. Anayasa değişikliğinin, ancak gelecek yasama devresinde gerçekleşebilmesi.

Bazı Anayasalar ise, Anayasa değişikliğini öngören bir tasarı-
nın aynı yasama devresi içindeki iki ayrı toplantı devresinde gö-
rüşülmesini ve kabul edilmesini dahi yeter görmemişler, **birbirini**
takibeden iki ayrı Meclisin bu değişikliğe karar vermesini lüzumlu
saymışlardır: Bir Yasama Meclisi tarafından kabul edilen Anayasa
değişikliği teklifi, gelecek seçimler sonunda kurulan yeni Meclis
tarafından da tasvip edildikten sonradır ki gerçekleşebilecektir.

Anayasa değişikliği teklifinin gerçekleşebilmesi için, sadece
bir seçim devresinin Yasama organınca karar verilmesinin kâfi
görülmemesi, **birbirini takibeden 2 (veya 3) seçim devresinde** bu
değişikliğin istenmiş olması yolundaki çözüme, bilhassa Fransız
hukuk tarihinde tesadüf edilmektedir. Daha 1791 Anayasası, bu
görüşü en kesin ve sert bir surette ifade etmişti: Anayasa değişik-
liğinin gerçekleşebilmesi için, değişikliğin **birbirini takip eden üç**
seçim devresinde (législature) ifade edilmesi şarttır (220). Anaya-
sa değişikliğini yapacak olan Kurucu Meclis (l'Assemblée de Ré-
vision), **4 üncü seçim devresinde**, üye sayısının Anayasada yazılı
şekilde çoğaltılması suretiyle teşkil edilecektir (220a).

sası ise, Cumhurbaşkanı'nın görev ve süresi ile üç başkan yardımcısına iliş-
kin hükümlerin veya Anayasanın tüm olarak değiştirilmesi bahis konusu
olunca, *birbirini takibeden iki olağan* toplantı devresinde (2/3 çoğunlukla)
karar verilmesini ve bir *Kurucu Meclis toplanmasını* öngörmüştü. «...*en deux*
périodes distinctes et consécutives des sessions ordinaires de l'Assemblée
législative...» (Mirkin-Guetzévitch-Americaines s. 269). Keza bkz.: Mene-
mencioglu cilt IV s. 161. Bu halde Kurucu Meclis, değişiklik kararından iti-
baren 5 sene geçtikten sonra toplanacaktır.

(219a) Bknz.: 1952 Yunan Anayasası mad. 108, J. E. Godehot, Les Constitutions du Proche et du Moyen-Orient, Paris, 1957, s. 177.

(220) Bknz.: 3.8.1791 Anayasası başlık VII, mad. 2, Duverger-Constitutions s. 28.
Duguit, s.g.e. cilt II, s. 518.

(220a) Bknz.: 1791 Anayasası başlık VII, mad. 4. Üyelerin sayısı, her departmandan
seçilen 249 delege ile (halkın seçtiği miktar iki misline çıkarılmak suretiyle)

1795 Anayasası da, Anayasanın değiştirilebilmesi için, tekliften sonra pek uzun sürelerin geçmesini şart koşmuştu: İhtiyarlar Meclisinin yaptığı teklifin Beşyüzler Meclisi tarafından kabul edilmesi, bu teklifin **9 senelik bir süre** içinde birbirinden **3 senelik fasılalarla** ayrılan **3 devrede** (époque) tekrarlanması halinde, değişiklik yapacak bir Kurucu Meclisin (Assemblée de Révision) toplantıya çağırılması ve bu Meclisin üç ay içinde vereceği kararın halkoyuna sunulması gerekiyordu (220b).

Sonraları, diğer bazı hukuk çevrelerinde de, bu kadar uzun fasılalar değilse de, «değişiklik teklifini kabul eden Meclisten başka bir Meclisin kesin karar vermesi» esası benimsenmiştir:

Meselâ **Norveç** Anayasasına göre, Anayasa değişikliğine ancak **yeni Meclis** karar verebilmektedir (221). Yeni Meclis, yayınlanmış olan değişiklik teklifini 1 inci veya ikinci alelâde toplantısında kabul veya reddedecektir (221a).

1952 **Yunan** Anayasası da, Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, yalnız bunun bir ay aralıkla iki oturumda oylanıp

---

çoğaltılacak ve böylece «değişikliği yapacak Kurucu Meclis» teşkil edilecektir. Bknz.: Başlık VII, mad. 5. Değişikliği teklif eden üçüncü Meclis üyeleri, Kurucu Meclise üye olarak seçilemezler. Bknz.: Mad. 6, keza *Duguit*, s.g.e. cilt II, s. 518-519.

(220b) Bknz.: 22.8.1795 Anayasası mad. 336, 337, 338, 339, 343, 346, 347. *Duverger* s.g.e. s. 67, *Duguit* s.g.e. cilt II, s. 519.

(221) Bknz.: 17.5.1814 **Norveç** Anayasası mad. 112 (6.7.1907 değişikliğinden sonra aldığı şekil, *Peaslee* s.g.e. cilt 2 s. 687-688, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2 s. 577, *Menemencioğlu* cilt III s. 88.

(221a) *Peaslee* ve *Menemencioğlu* «ilk iki toplantı» dedikleri halde, *Mirkine-Guetzévitch* ilk üç toplantıda demektedir: «...the proposition therefore shall be submitted to the *first or second ordinary Storting after a new election*, and be published in print. But it is only the *first or second ordinary Storting after the next election* following which shall have power to decide whether the proposed alteration should be made or no.» (*Peaslee* s.g.e. cilt s s. 687).

«Teklif, Storting'in yeni bir intihabını takibeden birinci ve ikinci alelâde içtima devresinde yapılır... Teklif edilen tâdil gelecek intihabattan sonra birinci veya ikinci içtima devresinde kabul veya reddedilecektir» (*Menemencioğlu* cilt III, s. 88). «...toute proposition à cet effet sera soumise à la *première, deuxième ou troisième session* du Storting après les élec-

kabul edilmesini değil, aynı zamanda değişiklik teklifinin gelecek Meclis tarafından da ilk toplantı devresinde kabul edilmesini öngörmüştür (222).

Eski Panama Anayasası, Anayasa değişikliğine kesin olarak ancak gelecek Meclisin karar vermesi esasını kabul etmişti (223).

Yeni Panama Anayasası da, değişikliğin Millî Meclis tarafından kabul edilmesi halinde bu kararın, ancak Millî Meclisin yenilenmesi için yapılan seçimlerden sonraki ilk âdi toplantıda kabul edilmesi suretiyle kesinleşmesi yolundaki çözümü benimsemiştir (223a).

Eski Ekuador Anayasası, iki Meclis tarafından kabul edilen değişiklik tasarısının, Hükûmet tarafından yayınlanmasını ve Millî Meclisinin yenilenmesini takibeden ilk olağan toplantı devresinde görüşülüp (2/3 çoğunlukla) tasvip edilmesini öngörmüştür (224).

Yeni Ekuador Anayasası da aynı görüşü benimsemiştir (225).

Bolivya Anayasası da, değişiklik teklifinin, her iki Mecliste çoğunlukla kabul edildikten sonra, yürütme organı tarafından yayınlanması ve bundan sonra da Millet Meclisi üyelerinin yeniliği kongre toplantısının ilk oturumunda ele alınarak, önce

tions prochaines suivantes qui aura la compétence de décider si le changement devra être adopté ou non.» (Mirkine-Guetzévitch [1951] cilt 2, s. 577).

Yunan Anayasası mad. 108, fık. 4. Godchot s.g.e. s. 177.

13.2.1904 Anayasası (2.9.1928 değişikliği ile) bölüm XVI. Bknz.: Mirkine-Guetzévitch s. 376, Menemencioglu cilt IV s. 332.

Bknz.: 1.3.1946 tarihli yeni Panama Anayasası mad. 256, «...to the assembly in the first regular sessions following the elections for the renovation of the assembly...» Peaslee s.g.e. cilt 2, s. 739.

Bknz.: 26.3.1929 tarihli eski Ekuador Anayasası mad. 164, «...le projet de réforme sera examiné par la première législature ordinaire dès que la Chambre des députés aura été renouvelée.» (Mirkine-Guetzévitch Américaines s. 277).

«...Bu lâyiha, Mebusan Meclisinin teçdidini takibeden ilk alêlâde teşri devresinde müzakere edilecektir.» (Menemencioglu cilt IV, s. 145).

Bknz.: 31.12.1946 Ekuador Anayasası mad 190, «The next regular session of the Congress, after an election of deputies, shall approve the bill concerning constitutional amendment...» Peaslee s.g.e. cilt 1, s. 713).

teklifi yapan Meclisce sonra da diğeri tarafından (2/3 çoğunlukla) kabul edilmesi esasını koymuştur (226).

Yeni Haiti Anayasası da, Anayasa değişikliği teklifinin gelecek Meclis tarafından kabul edilmesi halinde gerçekleşebilmesi esasını benimsemiştir (227).

Eski Honduras Anayasası, Kongrenin 2/3 çoğunlukla karar verdiği Anayasa değişikliğinin kesinleşebilmesi için, **gelecek yasama devresinde** tekrar ve aynı şartlarla karar verilmesini öngörmüştü (228), (228a).

Eski Uruguvay Anayasası da, değişiklik teklifinin yalnız her iki Meclis üyeleri toplamının 2/3 üne eşit oy almış olmasını kâfi görmemiştir (229). Bu şekilde kabul edilen değişikliğin, Millî İdare Meclisi tarafından seçim kararnamesinde yayımlandıktan sonra **gelecek Yasama Meclisi tarafından** tasvip edilmesi lâzımdır (230).

c. Anayasa değişikliği maksadiyle Yasama Meclislerinin derhal dağılması ve ancak yeni seçilecek Meclisin bir sonuca ulaşması.

Bazı Anayasalar ise, Anayasa değişikliğini teklif ve kabul eden Yasama Meclisinin kesin sonuca ulaşmasını doğru bulmakla beraber, yeni seçime kadar bekliyerek Anayasa meselesini askıda bırakmayı da uygun görmemişler ve bu sebeple derhal yeni seçimlere gidilmesi esasını benimsemişlerdir:

(226) Bknz.: 23.11.1945 *Bolivya* Anayasası mad. 174, 175. *Peaslee s.g.e.* cilt 1, s. 175, *Lütem s.g.e.* cilt I, s. 197.

(227) 22.11.1946 *Haiti* Anayasası mad. 145-147 *Peaslee s.g.e.* cilt II s. 130.

(228) Bknz.: 10.9.1924 tarihli eski *Honduras* Anayasası mad. 179, «La revision est effectuée par le Congrès, en session ordinaire... et droit être ratifiée dans les mêmes conditions par la législature suivante» (*Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 302). Keza bknz.: *Menemenciöglü* cilt IV s. 179.

(228a) Cumhurbaşkanı veya yerine kaim olan şahsın tekrar seçilmesini menden, Başkanın yaşına ve Başkanlık müddetine ilişkin değişiklikler ise, ne o devre ve ne de takibeden devre hüküm ifade etmezler. Bknz.: mad. 180.

(229) Bknz.: 15.10.1917 tarihli *Uruguvay* Anayasası mad. 177.

(230) Bknz.: mad. 178, «Le modification... devront être ratifiées par la législature suivante» (*Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 445) «Tadilat,... müteakip teşrii heyet tarafından tasvip edilmelidir» (*Menemenciöglü* cilt IV s. 506).

Meselâ **Belçika** Anayasası, Yasama Meclisinin Anayasa değişikliği teklifini kabul etmesi üzerine her iki Yasama Meclisinin de kendiliğinden dağılmasını ve yeni seçimlerin yapılmasını öngörmüştür. Değişikliği bu yeni Meclisler gerçekleştirecektir (231).

Hollanda Anayasasına göre de, Anayasa değişikliği teklifinin nazarı itibare alındığının bir kanunla ilân edilmesi üzerine, her iki Yasama Meclisi dağılır. Yeni Meclisler teklifi inceliyerek (2/3 çoğunlukla) kabul ederse, teklif kesinleşir (232).

Halen yürürlükte olan 1874 **İsviçre** Anayasası, Anayasanın toptan değiştirilmesi bahis konusu olunca, Meclislerden biri buna karar verdiği halde diğeri kabul etmezse veya 50.000 seçmen toptan değişikliği talep ederse, bu hususta seçmenlerin oyuna başvurulmasını ve çoğunluk değişikliği isterse, Meclislerin **yeniden** seçilmesini öngörmüştür (233).

Eski **Danimarka** Anayasası, Anayasa değişikliğinin Yasama Meclislerince kabul edilmesi üzerine her **iki Meclisin de dağılması**, yeni seçimlere gidilmesi; ve bu değişiklik **yeni Rigsdag** tarafından kabul edilince, 6 ay içinde halk oyuna başvurulması esasını koymuştur (234).

Yeni **Danimarka** Anayasası da, (tek Meclis sistemi ile) aynı çözümlü kabul etmiştir: Anayasa değişikliği **Folketing** tarafından kabul edilince, Meclisin **yeniden seçilmesi** gerekir. Genel seçimler sonunda kurulan **yeni Meclis** değişiklik tasarisını kabul ederse, 6 ay içinde referanduma başvurulur (235).

İzlanda Anayasası da **Alting**'e arzedilen Anayasa değişikliği teklifinin her iki Meclis tarafından kabul edilmesi üzerine Mec-

231) Bknz.: 1893, 1920, 1921 değişiklikleri ile 7.2.1831 *Belçika* Anayasası mad. 131.

232) Bknz.: 1922 ve 1948 değişiklikleri ile birlikte 30.11.1887 *Hollanda* Anayasası mad. 204, (*Mirkine Guetzévitch* (1951) cilt 2, s. 63; *Peaslee* s.g.e. cilt 2, s. 538.

233) Bknz.: *İsviçre* Anayasası mad. 120 (29.7.1891 değişikliği ile). Keza Bknz.: *Giacometti-Fleiner*, *Schweizerisches Bunesstaatsrecht*, Zürich 1949 s. 706, 707, 711.

234) Bknz.: 5.6.1915 tarihli *Danimarka* Anayasası mad. 94, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 1, s. 376, *Menemencioğlu* cilt I, s. 304.

235) 5.6.1953 *Danimarka* Anayasası mad. 88. *Lütem* s.g.e. cilt IV s. 1646.

lislerin derhal dağılmasını ve yeni seçimlere gidilmesini öngörmüştür. Her iki Meclis de teklifi olduğu gibi kabul ederse, bu teklifler Anayasanın parçası haline gelirler (236).

Eski Yunan Anayasası da, değişiklik teklifinin iki defa kabul edilmesi üzerine Meclisin dağılmasını ve yeni Meclisin ilk toplantısında teklifi kabul etmesi halinde bunun kesinleşmesini öngörmüştü (237).

Lüksemburg Anayasası, değişiklik lüzumunun Yasama Meclisince ilân edilmesi üzerine Meclisin kendiliğinden dağılması, yeni bir Meclis seçilmesi ve bunun (2/3 çoğunlukla) değişiklik hakkında karar vermesi yolundaki çözümü benimsemiştir (238).

Eski İspanya Cumhuriyeti Anayasası da, değişiklik teklifinin (2/3 çoğunlukla) Parlâmento tarafından kabul edilmesi üzerine Meclisin kendiliğinden dağılmasını, 60 gün içinde yeni seçimlere gidilmesini ve Anayasa değişikliği teklifinin âkibeti hakkında bu yeni Meclisin karar vermesini öngörmüştür (240).

Eski Yugoslavya Anayasası, değişiklik teklifinin her iki Mecliste (3/5 çoğunlukla) kabulü üzerine, Millet Meclisinin feshedilmesini ve en geç 4 ay içinde seçilecek yeni Meclisin karar vermesi esasını öngörmüştür (241).

Eski Romanya Anayasası, Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için her iki Meclisin değişiklik teklifini kabul etmesinden sonra bir kararma komisyon kurulmasını ve bu komisyon raporu-

(236) Bknz.: 17.6.1944 İzlanda Anayasası mad. 79, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2, s. 504, *Peaslee s.g.e.* cilt II s. 178.

(237) Bknz.: 23.5.1911 tarihli Yunan Anayasası mad. 108, *Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2 s. 454, *Peaslee s.g.e.* cilt II s. 64.

(238) Bknz.: (15.5.1919 28.4.148, 6, 15 ve 21 Mayıs 1948 değişiklikleri ile) 17.10.1868 tarihli Lüksemburg Anayasası mad. 114, (*Mirkine-Guetzévitch* (1951) cilt 2 s. 557, *Menemenciöglü* cilt II s. 396.

(240) Bknz.: 9.112.1931 İspanya Cumhuriyeti Anayasası mad. 125, *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 1, s. 235, *Menemenciöglü* cilt III s. 47. Bu Meclis bir Kurucu Meclis olarak Anayasa hakkında vereceği karardan sonra normal bir Meclis olarak görevine devam edecektir. Bknz.: mad. 125 fıkra 4.

(241) 3.9.1931 tarihli eski Yugoslavya Anayasası mad. 115 Bknz.: *Mirkine-Guetzévitch* cilt 2 s. 628, *Menemenciöglü* cilt III s. 325-326.

nun 15 gün aralıkla 2 defa okunduktan sonra 2/3 çoğunlukla kabul edilmesini dahi kâfi görememiş, bu karar üzerine Meclislerin **kendiliğinden dağılmalarını** ve ancak **yeni Meclislerin** Anayasa değişikliğini kesin olarak kabul etmesini öngörmüştü (242).

Eski **Estonya** Cumhuriyeti Anayasası, değişiklik teklifinin Millî Meclis tarafından kabul edilmesi üzerine, Başkanın, **her iki Meclisin de yeniden seçilmesini ilân** etmesini; tasarının kabulünden itibaren 3 ay içinde seçilecek **yeni Millî Meclisin**, daha önceki Millî Meclisin kabul ettiği değişikliği kabul veya reddetmesini öngörmüştür (243).

Eski **Arnavutluk** Anayasası da değişiklik teklifinin Parlâmento tarafından (3/4 çoğunlukla) kabulü halinde Parlâmentonun **derhal kendiliğinden dağılmasını**, Kurucu Meclisin kurulmasını, bunun değişikliği kabul etmesinden sonra derhal ve kendiliğinden dağılmasını ve Parlâmento için tekrar seçimlere gidilmesini öngörmüştür (244).

Eski **Kosta Rika** Anayasası, Anayasanın kısmî değiştirilmesine karar verilince, bunun ancak gelecek Meclisin tasvibi ile gerçekleşebilmesi esasını koymuştur (245).

Eski **Irak** Anayasası da, değişiklik teklifinin kabul edilmesi halinde, her iki Meclisin de feshedilmesi, yeni seçimlere gidilme ve gelen **yeni Meclisin** (2/3 çoğunlukla) değişikliği kabul etmesi esasını benimsemişti (246).

(242) Bknz.: 29.5.1923 tarihli *Romanya* Anayasası mad. 129 ve 130, *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 2 s. 516, *Menemencioğlu* cilt III s. 190, Paul *Negulesco*, *La Constitution et le régime politique* (La Vie juridique des Peuples: IV-Roumaine), s. 31.

(243) Bknz.: 3.9.1937 tarihli eski *Estonya* Anayasası mad. 146, 147 *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 1 s. 271-272, *Menemencioğlu* cilt I s. 393-394.

(244) Bknz.: 1.12.1928 tarihli *Arnavutluk* Anayasası mad. 227, *Mirkine-Guetzévitch* (1938) cilt 1, s. 102. *Menemencioğlu* cilt I, s. 181-182.

(245) Bknz.: 1927 değişikliği ile 1871 *Kostarika* Anayasası kesim III, bölüm III. Anayasanın tüm halinde değiştirilmesi bahis konusu olunca, buna, bu maksatla seçilen bir Kurucu Meclis karar verebilecektir.

(246) Bknz.: 1925 ve 1943 değişiklikleri ile 10.7.1924 tarihli *Irak* Anayasası mad. 19, *Godhot*, s.g.e. s. 206.

3. ANAYASALARIN, ANCAK KURUCU MECLİSLER VEYA HALK TARAFINDAN DEĞİŞTİRİLEBİLMESİ.

Anayasaların değiştirilmesi bahis konusu olunca, birtakım bekleme sürelerine riayet etme zorunluğunun mevcut olmasına dayanma sayesinde, alelâde kanunların değiştirilmesinde de suni ve mecburî bekleme süreleri yaratmanın caiz cayılacağını daha iyi belirtmek için göstermek isteriz ki, Anayasa değişikliğinde öngörülen zorluklar ve formaliteler, alelâde kanunların yapılmasındaki formalitelerle kıyaslanmıyacak bir mahiyet taşımaktadırlar. Öyle usuller ki, bunları olagan kanunlar bakımından kabul etmek şöyle dursun, tasavvur etmeğe bile imkân yoktur:

a. Anayasaların, ancak Kurucu Meclisler tarafından değiştirilebilmesi.

Anayasanın Devlet hayatındaki büyük rolünü ve onun rejimin temelini teşkil ettiği gerçeğini gözönünde bulunduran bazı Anayasa koyucuları, Anayasanın, ne kadar sıkı formalitelere tâbi olursa olsun, alelâde kanunkoyucu tarafından değiştirilmesini dahi doğru bulmamışlardır.

Bu görüş, yazılı ilk Anayasa olan **Birleşik Amerika Devletleri Anayasasında** olduğu gibi (247), Fransız İhtilâlinde sonraki çeşitli **Fransız Anayasalarında** da, şu veya bu şekilde ifadesini bulmuştur (248), (249).

(247) Bir Anayasanın, Anayasa yapma veya değiştirme maksadiyle seçilmiş bir Meclis tarafından yapılması veya değiştirilmesi esasının menşei, bilhassa *Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasasıdır*. Bu Anayasa, Kongrenin Anayasada değişiklik yapılabilmesi için, iki Meclisce müşterek karar vasıtasıyla (Joint Resolution) değişiklik teklifinin 2/3 çoğunlukla kabul edilmesini veya birliğe dahil Devletlerden 2/3 sinin Yasama Meclislerinin bir Kurucu Meclisi toplantıya çağırmağa karar vermesini ve bu *Kurucu Meclisin* de lüzumlu gördüğü değişiklikleri kabul etmesini şart koşturmuştur. Ayrıca bu iki yolla kabul edilen değişiklik tekliflerinin, Anayasanın bir parçası olarak hüküm ifade edebilmesi için Birliğe dahil Devletlerin 3/4 ünün Yasama Meclislerince -yani 1958 ve 1959 da Alaska ve Havai'nin birliğe girmesine kadar 36 şimdi 38 Devlet tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

Bknz.: *Amerika Birleşik Devletleri Anayasası* mad. V, *Karl Loewenstein*, *Verfassungsrecht und Verfassungspraxis der Vereinigten Staaten*, Berlin, 1959 s. 38-45.

(248) Hattâ meşhur Fransız Hukukçusu *Siéyès*'in «bir Anayasayı yapmak yetkisine, münhasıran, Anayasa yapma hususundaki vekâletle seçilmiş bir Meclis (con-

19 uncu ve 20 nci Yüzyılların birçok Anayasaları da, bu yoldan gitmişlerdir.

Misal olarak, eski ve yeni **Arjantin** (250), yeni **Guatemala** (251), eski **Bulgaristan** (252), eski **Paraguvay** (253), eski **Kosta Rika** (254), eski **Küba** (255) Anayasalarını kaydedebiliriz.

vetion) sahiptir» yolundaki görüşü, 1789 yılı Milletvekillerinin çoğunluğu tarafından benimsenmiş bir fikirdi. Ve bu görüş, ilk Fransız Anayasasında da yer almıştır. Bknz.: *Duguit s.g.e.* cilt 2, s. 518. Keza 22.8.1795 Anayasası da, Anayasanın değiştirilmesi için, çok daha ağır formalitelerin yerine getirilmesi şartından başka sonunda bir Kurucu Meclisin (l'Assemblée de Revision) toplanıp değiştirilecek maddeleri ele almasını ve 3 ay içinde işini bitirmesini öngörmüştür. Bknz.: mad. 338, 336-350, *Duverger - Constitution s. 67, Duguit s.g.e.* cilt 2, s. 519.

(249) Eyaletler yarısından bir fazlasında seçmenler Meclislerin (les Assemblées primaires) 1/10 i değişikliği isterse, Yasama Meclisi (le corp législatif), bir Kurucu Meclis toplamak gerekip gerekmediği konusunda karar vermek üzere, bütün Seçmenler Meclislerini toplantıya çağırır. Cevabın müsbet olması halinde, bir Kurucu Meclis kurulur. Bu Meclis, Yasama gücüne ve kendisinin çağırılmasına sebep teşkil eden noktalarda Anayasanın değiştirilmesine karar verme yetkisine sahiptir. Bknz.: 1793 Anayasası mad. 115-117, *Duverger - Constitutions s. 38, Duguit s.g.e.* cilt 2, s. 519

(250) *Arjantin* Anayasaları, Kongrenin 2/3 çoğunlukla Anayasa değişikliğine karar vermesi üzerine, bu maksatla *Kurucu Meclisin* toplantıya çağırılmasını öngörmüşlerdir. Bknz.: (1860, 1866, 1898, 1930 değişiklikleri ile) 25/5/1853 25/5/1853 *Arjantin* Anayasası mad. 30, *Mirkine-Guetzévitch-Américaines*, s. 6. *Menemencioglu* cilt IV, s. 20. Keza bknz.: 16/3/1949 *Arjantin* Anayasası Anayasası mad. 21, *Peaslee s.g.e.* cilt 1, s. 65 *Lütem s.g.e.* cilt I, s. 84

(251) Yeni *Guatemala* Anayasası, Anayasa değişikliğine Kongrenin (2/3 çoğunlukla) karar vermesi halinde, Kongrenin, 60 gün içinde toplanacak bir *Kurucu Meclisi* toplantıya davet etmesi, Kurucu Meclisin Anayasa değişikliği hakkında karar verince dağılması (ve Kurucu Meclisin varlığının, Kongrenin çalışmasına mani olmaması) esasını kabul etmiştir. Bknz.: 11/3/1945 tarihli *Guatemala* Anayasası mad. 207, 208; *Peaslee s.g.e.* cilt II, s. 106, *Lütem s.g.e.* cilt II s. 577.

(253) 1893, 1911 değişiklikleri ile 1879 *Bulgaristan* Anayasası da, Millî Mecliste (2/3 çoğunlukla) kabul edilen Anayasa değişikliklerinin kesinleşmesi için, *Büyük Millî Meclisin* toplantıya çağırılmasını ve bu değişiklikleri 2/3 çoğunlukla kabul etmesini öngörmüştür. Bknz.: mad. 168 ve 169.

(253) 1870 *Paraguvay* Anayasasına göre de, Kongrenin (2/3 çoğunlukla) değişikliğe karar vermesi halinde, bu değişikliği kesin olarak tasvip etme yetkisi, seçilecek bir Kurucu Meclise aittir. Bknz.: mad. 124, *Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 386-387.

Karşılaştırma

Anayasaların değiştirilebilmesi için, Kurucu Meclislerin kurulması bile şart koşulduğuna göre, teslim etmek gerekir ki, Anayasa değişikliği bakımından öngörülmüş bazı usullerin varlığına (özellikle Anayasaların değiştirilmesindeki bekleme müddetlerine) işaret ederek, alelâde kanunların yapılması bakımından da aynı mahiyette bazı sonuçlara ulaşılması asla caiz değildir. Eğer Anayasa değişikliği bakımından öngörülen formalitenin böylece bekleme müddetinin, diğer kanunların yapılması için de uygulanması gerekse idi, kanunlarda yapılacak değişiklik için de, Kurucu Meclisleri toplantıya çağırarak gerekirdi.

b. Anayasanın ancak seçmenlerin kabulü ile değişebilmesi.

Anayasaların değiştirilmesini zorlaştırma alanında o kadar ileri gidilmiştir ki, bazı Anayasalar sadece Yasama Organlarının vasıflı bir çoğunlukla karar vermesini veya birkaç toplantı devresi, hattâ bir seçim devresi beklenmesini, yahut yeni Meclislerin veya Kurucu Meclislerin seçilmesini bile kâfi görmemişler, bizzat seçmenlerin da tasvibini aramışlardır. Bu çözüme, gerek Avrupa gerek Amerikan Devletlerinin Anayasalarında rastlanmaktadır.

Eski Fransız hukukunu (257), (258), İsviçre (259), Danimar-

-
- (254) 1871 *Kosta Rika* Anayasası, tüm halinde Anayasa değişikliği bahis konusu olunca, bunun bir Kurucu Meclis tarafından yapılması esasını kabul etmiştir. Bknz.: Kesif III, bölüm III.
- (255) Eski *Küba* Anayasası da, Anayasa değişikliği teklifinin her iki Meclise (2/3 çoğunlukla) kabul edilmesinden 6 ay sonra bir Kurucu Meclisin toplantıya çağırılmasını ve bunun Yasama Meclislerince kabul edilmiş değişikliği tasvip veya reddetmesi esasını öngörmüştür. Bknz.: 9/5/1928 tarihli *Küba* Anayasası mad. 115, *Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 195, *Menemencioğlu*, cilt IV, s. 248. (Yasama Meclisleri Kurucu Meclisten müstakil olarak görevlerine devam edecektir. Bknz.: mad. 115, fıkra 2).
- (257) Anayasa değişikliklerinin halkın oyuna sunulması yolundaki çözüm de, bilhassa *Fransız* hukuk tarihinde ilk misallerini bulmaktadır: XVI ncı Louis'yi idam eden 10/8/1792 nin Yasama Meclisi (l'Assemblée législative), bir Kurucu Meclisi (Convention nationale) davet etmişti. 21 Eylül 1792 de toplanan Kurucu Meclis, «aHlk tarafından tasdik edilmemiş hiç bir Anayasa olamayacağını» ilân etmiştir. 1793 senesinin Anayasası da, halkın tasvibine sunuldu ve bu Anayasa, Anayasa değişikliği teklifinin halktan gelmesi esasını koydu. Bknz.: 1793 Anayasası mad. 115. Keza 2.8.1795 Anayasası değişikliğin kesinleşmesini seçmenlerin kabulü şartına bağlamıştı. Bknz.: mad. 343, 364. *Duverger-Constitutions* s. 38, 67, *Duguit* s.g.e. cilt 2, s. 519.
- (258) 1946 *Fransız* Anayasasına göre de Anayasa değişikliği, ikinci okunuşta Millî Meclisi tarafından 2/3 çoğunlukla kabul yahut her iki Meclisten her birinde

(260), Avusturya (261), eski Almanya (262), Estonya (262a), İtalya (263), Litvanya (264), İrlanda (265), Japonya (266), Uruguay (267), eski Şili Anayasalarını misal olarak zikredebiliriz.

oyların 3/5 ini toplama hali dışında - referanduma sunulur. Bknz.: mad. 90, fıkra 6. 5.5.1946 da bir milyonluk oy farkı ile reddedilen 19.4.1946 *Franstz* Anayasa tasarısı, Anayasa değişikliklerinin bütün hallerde halkın oyuna sunulmasını şart koşmuştu. Bknz.: mad. 123, fıkra 7. *Duverger-Constitutions* s. 129.

) Halen yürürlükte olan 1874 *İsviçre* Anayasası, çeşitli haller için farklı şartlarla Anayasa değişikliğinin halkın tasvibine sunulmasını öngörmüştür. Bknz.: Mad.. 120-123 ve *Giacometti-Fleiner s.g.e.* s. 701-737.

) Yeni ve eski *Danimarka* Anayasaları da, değişiklik teklifinin kabul edilebilmesi için, hem Yasama Meclislerinin dağılıp yeniden seçilmesini ve hem de yeni Meclis tarafından kabul edilen değişikliğin 6 ay içinde halk oyuna sunulmasını öngörmüştür. Bknz.: 5/6/1915 Anayasası mad. 94 ve 5/6/1953 Anayasası mad. 88.

Halen yürürlükte olan *Avusturya* Anayasasına göre, tüm halindeki Anayasa değişiklikleri ve -Millet Meclisinin yahut İkinci Meclisin üyelerinin 1/3 ü istemek şartıyla- kısmî Anayasa değişiklikleri, halkoyuna sunulacaktır. Bknz.: *Avusturya Anayasası* mad. 44, bent 2, *Werner-Klecatsky* s. 145-146.

1919 *Weimar* Anayasasının 76 ncı maddesinin I inci fıkrası, halkın talebi ile Anayasa değişikliğine karar verme bahis konusu olunca, seçmenlerin çoğunluğunun muvafakatini şart koşmuştur. Keza Birinci Meclisin kabul ettiği bir Anayasa değişikliğine İkinci Meclis itiraz edecek olursa, İkinci Meclis iki hafta içinde bu değişikliğin halkoyuna sunulmasını talep edebilir (mad. 76 fıkra 2).

1937 *Estonya* Anayasası mad. 146-150 ye göre, bazı hallerde referanduma gidilecektir.

1947 *İtalyan* Anayasası, Anayasa değişikliğinin, Yasama Meclislerince kabul edilmesinden sonra Meclislerden birinin 1/5 i veya 500000 seçmen yahut 5 Bölge Meclisi tarafından istendiği takdirde referanduma sunulmasını öngörmüştür (mad. 138 fıkra 2). Ancak Anayasa değişikliği teklifi ikinci görüşmede Meclislerden her birinde 2/3 çoğunlukla kabul edilmişse, referanduma gerek yoktur (mad. 138 fıkra 3). Keza bknz.: *Emilio Crosa, La nouvelle Constitution ses Caractères (La Constitution Italienne de 1948, Paris 1950)* s. 49-50.

1928 değişikliği ile 12/10/1922 *Litvanya* Anayasasının 104 üncü maddesi de, Millet Meclisinin (Seimas) kabul veya reddettiği bir Anayasa değişikliğinin, halkın seçmenin talebi üzerine halkoyuna sunulması esasını koymuştur.

İrlanda Anayasası da, her iki Yasama Meclisi tarafından kabul edilen değişiklik tekliflerinin, kesinleşebilmek için halkoyuna sunulması esasını kabul etmiştir. Bknz.: 1/7/1937 *İrlanda* Anayasası mad. 46 - 47, *Mirkine-Guetzéh* (1951) cilt 2, s. 494-495, *Peaslee s.g.e.* cilt 2 s. 262, *Menemencioğlu* cilt 2 s. 650-651.

İrlanda Anayasası da, Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, Diyet'in

Referandumlar ise, aylarca beklemeyi gerektirmektedir. Sadece bu formalite bile, bir Anayasa değişikliğinin birkaç ay gecikmesine sebep olacak mahiyettedir. Amma Anayasaların değiştirilmesinde bu beklèmeler normal sayılmaktadır.

İşte Anayasaların değiştirilmesinde bahis konusu olan usullerle, alelâde kanunların yapılmasında öngörülen usulleri birbirine bağlamak imkânsızdır. Sert bir formalite teşkil eden bir çözümün, birincisi bakımından kabul edilmiş olması, onun ikinci için de uygun sayılmasını haklı göstermez. Bu bölümün başlangıcında belirttiğimiz üzere (268a) Anayasaların değiştirilmesinde riayet edilmesi istenilen bütün bu formaliteler bir ihtiyaca cevap vermektedir ki; bu ihtiyaç, alelâde kanunların yapılması veya değiştirilmesi bakımından bahis konusu olamamaktadır. Kaldı ki, Anayasaların değiştirilmesi için öngörülen bekleme müddetleri, meselemizde olduğu gibi sadece İkinci Meclisin görüşmeleri bakımından kabul edilmemiştir; her iki Meclisin (ve bilhassa Birinci Meclisin) görüşmelerinde de uygulanacaktır.

Son olarak şu noktaya da işaret etmek isteriz :

Türk Anayasakoyucusu, Anayasa değişikliği bahis konusu olduğunda bile -diğer bir çok memlekette kabul edilmiş olan- **bir süreden önce görüşmelerin yapılamaması** usulünü benimsememiş, İkinci Meclisin varlığını ve kabul için şart koşulan vasıflı çoğunluğu kâfi görmüştür. Demek oluyor ki, alelâde kanunların muhakkak surette 15 günlük bir bekleme süresine tâbi olması, Türk Anayasakoyucusunun mantığına ve sistemine bilhassa aykırı düşecektir.

Nitekim **İstanbul Anayasa Komisyonunun** Anayasa değişikliği bakımından kabul ettiği **bekletici** çözüm, Kurucu Meclisce reddedilmiştir (269).

kabulünden başka teklifin halkoyuna sunulmasını ve halkın çoğunluğu tarafından kabul edilmesini öngörmüştür. Bknz.: mad. 96, *Peaslee s.g.e.* cilt 2, s. 316, *Lütem s.g.e.* cilt III, s. 972.

(267) 1942 ve 1952 *Uruguay* Anayasaları da, hem Yasama Meclisleri ve hem de halkoyu vasıtasıyla Anayasanın değiştirilmesini öngörmüştür. Pek teferruatlı ve karışık olan bu sistem hakkında bknz.: (29/11/-942 plebisiti ile değiştirilen) 24/3/1934 Anayasası mad. 281, *Peaslee s.g.e.* cilt III s. 429-430; *Lütem s.g.e.* cilt IV s. 1511-1513; *Uruguay* Anayasası mad. 331, *Eduardo J. Couture*, *La Constitution Uruguayenne de 1952*, Paris, s. 113-115.

(268) Eski *Şili* Anayasası, değişiklik bakımından Meclislerle Cumhurbaşkanının bir anlaşmaya varamaması halinde, Cumhurbaşkanının değişikliği halkoyuna sunabilmesini öngörmüştü. Bknz.: 18/9/1925 Anayasası mad. 108, 109.

Şu halde bazı Anayasaların Anayasa değişikliği bakımından öngördükleri «teklifin bir süreden önce görüşülüp kabul edilemeyeceği» yolundaki hükümlerden, Anayasamızda alelâde kanunlar bakımından konulmuş 92 nci maddenin 10 uncu fıkrasını mânalandırırken, kıyas yoluyla faydalanmağa asla imkân yoktur.

4. ANAYASA BENZERİ KANUNLAR HAKKINDA ÖNGÖRÜLEN BEKLEME SÜRELERİ BAKIMINDAN.

Anayasaların değiştirilmesi bakımından bir çok Anayasanın öngördüğü özel bekleme süreleri, bazı Anayasalarca Anayasa benzeri kanunlara da teşmil edilmiştir.

«Anayasa mahiyetinde kanun» mefhumuna, ancak sayılı Anayasa metninde rastlanmaktadır. Bu hukuk çevreleri, ya «Anayasanın öngördüğü organların kurulumunu ve görevlerini yerine getirmesi usulünü düzenleyen kanunları» veya «Anayasanın temelini teşkil eden, demokratik rejimin en önemli unsurlarını düzenleyen kanunları», «organik kanun» yahut «Anayasa mahiyetinde kanun» adı ile ayrı bir statüye tâbi tutmuşlardır. Diğer kanunlardan farklı sayılan bu kanunların değiştirilmesini de, ya Anayasanın değiştirilmesindeki usule bağlamış, yahut bu kanunlar bakımından Anayasa değişikliğindeki kadar değilse de ona yakın (ve alelâde kanunların değiştirilmesindeki formalitelerden daha ileri giden) bir zorluk yaratmışlardır.

Meselâ 1809 İsveç Anayasası, Anayasa mahiyetindeki kanunların da, Anayasa değişikliğindeki usule tâbi olduğunu belirttiği gibi (270), diğer bir maddesinde de, hangi kanunların Anayasa mahiyetinde olduğunu açıkça göstermiştir. İsveç Anayasasına göre

(269) *İstanbul Anayasa Komisyonunun öntasarısında* şu hüküm mevcuttu: «Anayasada değişiklik yapılması aşağıdaki şekil ve şartlara bağlıdır: Gerekçeli değişiklik teklifinin Meclislerden herhangi birinin üye tam sayısının en az üçte biri tarafından imzalanması gerekir.

Bu teklif Meclislerin üç ay ara ile toplanarak yapacağı iki görüşme sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile uygun görülürse, *Meclisler kendiliğinden dağılır.*

Dağılmadan sonra *kurulan yeni Meclisler*, en geç onbeş gün içerisinde bir arada yapacakları toplantıda evvelce uygun görülen değişiklik teklifini görüşerek olduğu gibi kabul veya red şeklinde karara bağlar. Değişiklik teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekir.» (Madde 191 fıkra 1-4,).

(270) 6/6/1809 tarihli *İsveç Anayasasının* (Regeringsform) 81 inci maddesi, «Temel Kanunların» «les lois fondamentales» değiştirilmesinde, 83 üncü madde-

bu kanunlar şunlardan ibarettir: Anayasadan başka, Yasama Meclisinin Teşkilât Kanunu, Taht'a Veraset Kanunu ve Anayasa hükümlerine uygun olarak çıkarılmış olan Basın Hürriyeti Kanunu (270a).

Bu çözüme, bazı Güney Amerika Devletlerinde de rastlanmaktadır. Misal olarak Honduras (271) ve El Salvador (272) Anayasalarını zikredebiliriz. Ancak bu Anayasaların «Anayasa mahiyetindeki kanunlar» listesi başkadır.

si de tefsirinde Anayasanın değiştirilmesi ile ilgili hükümlerin uygulanacağını belirtmiştir. Bknz.: La Constitution de la Suède-Documents publiés par le Ministre Royal des Affaires Etrangères-Stockholm, 1954, s. 30 *Mirkine-Guetzévitch* (1951) in tercümesinde, bu mefhum için, «le lois constitutionnelles» ve «les status constitutionnels» tabirleri kullanılmıştır. Bknz.: s.g.e. cilt 2, s. 687-688. *Peaslee*, bu tabiri, «the constitutional Laws) olarak tercüme etmiştir. Bknz.: *Peaslee* s.g.e. cilt 3, s. 109-110. Profesör Ethem Menemencioğlu ise, «Esas Teşkilât Kanunları» tâbirini kullanmıştır. Bknz.: *Menemencioğlu* s.g.e. cilt 2, s. 83.

(270a) 6/6/-809 tarihli İsveç Anayasasının 85 inci maddesi aynen şöyledir: «Aşağıdaki kanunlar, Temel Kanunlar (Anayasa mahiyetindeki kanunlar) sayılırlar: Bu Anayasa (Regeringsform), Rigsdag'ın Organik Kanunu (*Rigsdag-sording*), Taht'a Veraset Kanunu (Successionsordning) Kral ve Rigsdag tarafından bu Anayasanın prensiplerine uygun olarak kabul edilmiş olan Basın Hürriyeti hakkında kanun (*Trycksfrihetsförordning*)». Nitekim 269 numaralı dip notunda kendisine atıfta bulunduğumuz ve İsveç Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan İsveç Anayasasının Fransızca metni içerisinde, sözü geçen 1809 Anayasasından başka, yalnız 22 Haziran 1866 tarihli *Rigsdag'ın Organik Kanunu* ve 26 Eylül 1810 tarihli *Taht'a Veraset Kanunu* değil, aynı zamanda 5 Nisan 1949 tarihli «*Basın Hürriyetine dair Kanun*» da yer almaktadır. Ve kanunun başında, bu kanunun Anayasa şeklinde kabul edildiği belirtilmektedir. Bknz.: s.g.e. s. 77.

(271) Eski Honduras Anayasası yalnız Anayasanın değil, aynı zamanda Anayasa mahiyetindeki kanunların değiştirilmesini de, aynı özel formalitelere tâbi tutmuştur. Bknz.: 10/9/1924 Anayasası mad. 179, «Esas Teşkilât Kanunu ile teşkilât kanunlarının...» (*Menemencioğlu* cilt IV, s. 179)

Anayasanın bir maddesi de, hangi kanunların Anayasa mahiyetinde kanunlar olduğunu açıkça belirtmiştir: Basın Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu, Seçim Kanunu, Toprak Mülkiyeti hakkında Kanun ve Amparo Kanunu, Anayasa mahiyetindeki kanunlardır («lois constitutives») (*Mirkine-Guetzévitch-Americaines* s. 302).

Yeni Honduras Anayasasında da, aynı mahiyette hükümlere yer verilmiştir. Bknz.: 28/3/1936 tarihli Honduras Anayasası mad. 200. «The Constitution and the constitutive Laws...» (*Peaslee* s.g.e. cilt 2 s. 157). Anayasa mahiyetindeki kanunlar da, 199 uncu maddede, aynen eski Anayasadaki gibi, Basın Kanunu, Toprak Mülkiyeti Kanunu, Seçim Kanunu, Amparo Kanunu ve Sıkıyönetim Kanunu olarak sayılmıştır.

(272) El Salvador Anayasası da, hem Anayasa mahiyetindeki Kanunların değişti-

Beşinci Fransız Cumhuriyetinin 1958 Anayasası da, organik kanunlar için özel bir bekleme süresi öngörmüştür. Bu Anayasa, «değişiklik yapma formaliteleri» bakımından kanunları üçe ayırmıştır: Alelâde Kanunlar, Organik Kanunlar ve Anayasa Kanunları. Organik Kanunlar (les lois organiques), kamu gücünü organize etmeleri itibariyle, maddî bakımdan Anayasanın mantikî bir devamını teşkil eden kanunlardır (273). İşte bunların değiştirilmesi bahis konusu olunca, Anayasa değişikliğindeki kadar olmasa da, alelâde kanunlardakinden farklı bir usul tesbit edilmiştir: «Anayasanın Organik bir Kanun vasfı izafe ettiği kanunlar, aşağıdaki şartlara göre kabul ve tâdil olunurlar. Bu kanun proje ve teklifleri Meclise tevdi olunduğları tarihten itibaren 15 gün geçmeksizin bir Mecliste müzakere ve reye vaz'olunamazlar» (274).

1947 İtalyan Anayasası da, «Anayasa mahiyetinde olan diğer kanunlar» ın (275) değiştirilmesini de, Anayasanın değiştirilmesindeki formalitelere bağlamıştır (276).

---

rilmesini özel formaliteye tâbi tutmuş, hem de bu Kanunların nelerden ibaret olduğunu Anayasada açıkça belirtmiştir. Bknz.: 13/8/1886 *El Salvador* Anayasası mad. 149, fıkra 2. Bu hükme göre, *Anayasa mahiyetindeki kanunlar*, ya *Kurucu Meclisce* yahut da Yasama Meclisinin 2/3 çoğunluğu ile değiştirilebilir. İkinci halde değişikliğin gelecek senenin olağan toplantısında 2/3 çoğunlukla tasdik edilmesi gerekir. Bknz.: *Mirkine-Guetzévitch-Américaines* s. 420, Menemencioğlu s.g.e. cilt IV, s. 386.) *Bugün yürürlükte olan Anayasanın* 172 nci maddesi de aynıdır. Bknz.: *Peaslee* s.g.e. cilt 1 s. 763-764.

Anayasa mahiyetindeki kanunlar («les lois constitutives», «constitutional Laws», «Constitutional stâtures») şunlardır: Basın hakkındaki Kanunlar, Sıkıyönetim hakkındaki Kanunlar, Seçimlere ve Amparo'ya ilişkin Kanunlar. Bknz.: *Salvador* Anayasası mad. 149. *Bugün yürürlükte olan Anayasa metninin* 172 nci maddesi aynıdır. Bknz.: *Peaslee* s.g.e. cilt 1, s. 764.

- (273) Bknz.: *Marcel Prélôt* *Institutions Politiques et Droit Constitutionnel*, Paris, 1961, s. 749. *Maurice Duverger* de, «Droit Public, (Paris 1961)» adlı eserinde, bu kanunların, Anayasanın belli hükümlerinin uygulanması gayesini güttüğünü belirtmektedir. Bknz.: s.g.e. s. 126.
- (274) Bknz.: 4/10/1958 *Fransız Anayasası* mad. 46 fıkra 1-2, *Bülent Daver*, *Yeni Fransız Anayasası (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayın No. A/25, Ankara 1959)* s. 46.
- (275) «Le leggi di revisione della Costituzione e le altre leggi costituzionale...» mad. 138, fıkra 1.
- (276) Nitekim birçok kanun, Anayasa mahiyetinde bir kanun olarak kabul edilmiştir. Başlıkları dahi Anayasa mahiyetinde olduklarını ifade etmektedir. Meselâ L. Cost. febbraio 1948 n. 1-Norme sui giudizi di legittimità costituzi-

Karşılaştırma

Bazı Anayasalarda «Anayasa değişikliği için öngörülmiş bekleme süreleri» nin alelâde kanunların kabulü bakımından bahis konusu olamayacağını belirtirken ileri sürdüğümüz bütün görüş ve mülâhazaları, organik kanunlar için öngörülmiş bekleme sürelerinin, meselemiz bakımından ele alınamayacağını belirtme konusunda da, aynen tekrarlamak mümkündür. Anayasalar gibi özel bir öneme sahip olan bu kanunların yapılmasında **uzun düşünme** zorunluğu, **süratle hareket** etmenin daha büyük bir ihtiyaç olarak kendisini gösterebileceği alelâde kanunlarda bahis konusu olamaz.

SONUÇ VE ALDATICI BİR MİSAL

100 den fazla Anayasa üzerinde yaptığımız bu incelemeden sonra tesbit etmiş bulunuyoruz ki, hiç bir memleketin ne eski ve ne de yeni Anayasasında, İkinci Meclisin «Birinci Meclisten gelen kanun tasarılarını, 15 gün gibi uzun bir bekleme süresi geçmedikçe kabul etmeğe mezun olmamasını veya görüşmeye başlayamamasını» öngören tek hüküm yoktur. Hattâ yalnız İkinci Meclisin değil, «genel olarak herhangi bir Yasama Meclisinin, alelâde kanun tasarılarını 15 gün bekletmesini,» eski veya yeni herhangi bir Anayasa öngörmemiştir.

«Kanun tasarılarının bastırılıp dağıtılmasından sonraki bekleme süreleri» nin, «iki görüşme arasındaki bekleme süreleri» nin, «Anayasaların değiştirilmesi ve organik kanunların kabulü bakımından öngörülen bekleme süreleri» nin ise, inceleme konumuzu teşkil eden «Senatonun alelâde kanunları belli bir süreden önce kabul edememesi» meselesinden, mahiyetçe tamamen farklı olduğunu belirtmiş bulunuyoruz. Şu halde Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasına verilmek istenilen mâna, hükmün tarihçesine, ruhuna ve sistemine (277) tamamen aykırı olduğu gibi, mukayeseli hukuk ışığında da tek misali bulunmıyan garip bir çözüm olarak gözükmektedir.

Vardığımız bu mutlak sonuç karşısında, **Fransız Anayasa Hukuku tarihini** inceliyen bazı şahısların, eski bir Anayasa hükmü-

---

onale e sulle garanzie d'indipendenza della Corte costituzionale; *L. Cost.* 11 11 Marzo 1953, n. 1-Norme integrative della Costituzione concernenti le Corte costituzionale. Bknz.: *G. Guarino, L. Elia, Codice Costituzionale della Repubblica Italiana, Milano, 1957, s. 1616 ve devamı.*

nü ele alarak, yanlış bir sonuca varmaları; ve bize karşı «eski Anayasalardan birinde benzer bir hüküm vardı; binaenaleyh mutlak konuşarak 'eski ve yeni hiç bir Anayasada böyle hüküm yoktur' demek suretiyle hata edilmektedir» yolunda bir fikir ileri sürmeleri mümkündür. İşte bu ihtimali dahi gözönünde bulundurarak, o misalin de meselemize uygun düşmiyeceğini belirtmek isteriz. Bununla, hiç yürürlüğe girmemiş olan (278) 24/6/1793 tarihli Anayasanın 57 inci maddesi hükmünü kastediyoruz. Gerçi 1793 Anayasasının 57 nci maddesinde, kanun tasarısı hakkındaki raporun verilmesinden itibaren 15 gün geçmedikçe tartışmalara başlanamayacağı kaydedilmiştir (278a). Fakat bu Anayasanın diğer hükümleri incelenirse görülür ki, onun mefhumları ve sistemi tamamen başkadır; ve ne bizim Anayasamızla ve ne de diğer Anayasalarla bir benzerliği yoktur. 58 inci madde hükmü, tasarının basılarak, Cumhuriyetin bütün Komünlerine «teklif edilmiş kanun» (loi proposée) adı ile gönderilmesini öngörmüştür. 59 uncu maddeye göre ise, «teklif edilmiş kanun» a, gönderilmesinden itibaren 40 gün içinde departmanlarını yarısından bir fazlasının Seçmenler Meclislerinin (les Assemblés primaires) 1/10 i tarafından itiraz edilmezse, tasarı kabul edilmiş sayılır ve kanunlaşır. Aksi halde Yasama Organı (le Corps législatif), Seçmenler Meclislerini toplantıya çağırır.

Görülüyor ki, bu Anayasada, **Duverger**'in de belirttiği üzere, doğrudan doğruya demokrasinin unsurları benimsenmiş (279), **Laferrière**'in tabiri ile, halkın vetosu kabul edilmiş (280) bulunmakta idi. Bu bekleme müddeti de, bütün doğrudan doğruya demokrasilerde kabul edilen mantığın icabıdır: Halkın tasarıdan haberdar olması için bir müddet beklenilecektir. Kaldı ki, bu Anayasada kabul edilen bütün süreler - o zamanın şartlarına uygun olarak - zamanımızın Anayasalarındaki sürelerle kıyaslanamayacak kadar uzundur. Meselâ Anayasa değişikliği için öngörülen formalitelerin en aşağı 9 sene süreceğini hatırlatırsak (280a), bu misale kıyas maksadiyle dayanılamıyacağı kolayca anlaşılır.

(278) Bknz.: *Maurice Duverger*, Les Institutions Françaises, Paris, 1962 s. 17, 18.

(278a) Bknz.: *Maurice Duverger-Constitutions* (1957) s. 35, *Eugène Pierre* s.g.e. s. 871.

(279) Bknz.: *Maurice Duverger-Les Institutions*, s. 18.

(280) Bknz.: *Julien Laferrière*, *Mannel de Droit Constitutionnel*, Paris, 1947 s. 94.

Hülâsa: Anayasamızın 92 nci maddesinin 10 uncu fıkrasını pek yanlış bir yorumlama ile «15 günlük bekleme zorunluğu» suretinde anlamağa çalışanlar, bu **15 günlük bekleme süresini**, 1793 yılının hiç yürürlüğe girmemiş olan Anayasasının bir hükmüne benzetmeğe çalışarak dahi bir örneğe kavuşturamazlar. Esasen bu süre, İkinci Meclis için öngörülmüş bir süre değildir.

Nihayet bu misale dayanmak isteyenler, 1793 Anayasasınca kabul edilmiş olan «kanunların 40 gün şarfında halk tarafından veto edilmesi yolu» nu da birlikte benimsemelidirler ki, tuttukları yolun bir mânası ve mantikî bir dayanağı olabilsin (281).

Demek oluyor ki, Anayasamızda, Cumhuriyet Senatosunun kanun tasarılarını görüşmesi için öngörülen (ivedi haller için 15, diğer haller için 30 günlük) asgarî süre, İkinci Meclisi zorlayan bir süre olmayıp ona tanınan bir imkânı ifade etmektedir. Amacı, kanunların sürüncemede bırakılmasına engel olmaktır (282), yoksa kanunları sürüncemede bırakmak değil. Aksi görüş, hukuk mantığına, Anayasakoyucusunun açık kaskına, hükmün ruhuna, Anayasanın sistemine, hukuk prensiplerine, doğru yorumlama kurallarına ve ihtiyaçlara aykırı düştüğü gibi, sayısız çeşitlilik gösteren mukayeseli hukuk alanında dahi tek benzeri bulunmayan garip bir çözüm teşkil etmektedir.

(281) Ayrıca işaret etmek isteriz ki, 1793 Anayasasında «Kanun» tâbiri bütün kanunlar için değil, önemli kanunlar için kullanılmıştır. Tâli önemdeki kanunlar «décret» olarak vasflandırılmıştı. Bknz.: mad. 55, *Duverger-Constitutions* s. 35.

(282) Kanunların Komisyonlarda inceleme ve Genel Kurulda Görüşmelerinin sürüncemede bırakılması, zamanımızın sür'at ihtiyacı karşısında giderilmesi o kadar önemli bir aksaklıktır ki, *İstanbul Anayasa Komisyonu*, hazırladığı Anayasa öntasarısında, açıkça şöyle bir hüküm sevk etmek lüzumu hissedilmiştir:

«...İçtüzükler, kanun tasarılarının askıda bırakılmasını veya dönem değişmesi yüzünden düşmesini önleyecek hükümleri... koyar.» (mad. 80).

Bu hükmü koyan bir tasarı, «kanunların sür'atle çıkmasını önleyecek» veya «kanun tasarılarının lüzumundan fazla sür'atle kanunlaşmasını önleyecek hükümleri koyar» diye de bir kayda yer vermemiştir. Çünkü hükümün lüzumu yoktur: hele sif. Meclis...

İÇİNDEKİLER

I — GİRİŞ	393
II — MESELENİN MEMLEKETİMİZDE ORTAYA ÇIKIŞI	395
1. Yasama Meclislerinde	395
2. Mahkemelerde ve basında	399
3. İktüzük tasarısında	401
III — HÜKME VERİLEBİLECEK MANTIKÎ MÂNA	401
1. Hükmün tarihçesi yanlış yorumlamaya karşıdır	
2. Doğru yorumlama kaideleri, inceleme konusu hükmün yanlış yorumlamasına, çeşitli bakımlardan imkân bırakmamaktadır	402
3. Hükümler arasında bulunması gerekli ahenk bakımından	407
4. Yanlış yorumu savunanlar, kendi mantıkları ile de çelişmezliğe düşmektedirler	409
IV — MUKAYESELİ HUKUK BAKIMINDAN:	
(Başka memleketlerin hukukunda dahi «Senatonun kanun tasarılarını belli bir süreden önce kabul edememesi» diye bir mesele ve çözüm yoktur)	409
A. İkinci Meclisin kanun tasarılarını görüşmesini, hiç bir süreye bağlamamış olan Anayasalar	409
(1. Eski İngiliz Hukuku s. 410, 2. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası s. 460, 3. Eski Fransız Hukuku s. 411, 4. İsviçre Anayasası s. 412, 5. Belçika Anayasası s. 412, 6. İskandinav Devletlerinin Anayasaları s. 412, 7. İtalyan Anayasası s. 414, Bazı Avrupa Devletlerinin eski Anayasaları s. 415, 9. bazı Güney Amerika Devletleri Anayasaları s. 416, 10. Başka hukuk çevrelerinde s. 419)	
B. Her iki Meclise eşit haklar tanıdığı halde, kanunların kabulünü sınırlandırmak için, görüşmeleri	

süreye bağlayan Anayasalar	420
(1. Bolivya Anayasası s. 421, 2. Yeni Anayasamızın önçalışmalarında s. 422)	
C. İkinci Meclise eşit yetkiler tanımıyan ve onun kanunları görüşmesini belli bir süreye bağlayan hukuk çevreleri	422
(1. İngiliz Hukuku (1911 den sonra) s. 432, 2. Alman ve Avusturya hukuk çevresi s. 424, 3. Fransız Anayasası s. 426, 4. Başka hukuk çevrelerinde).	
V — KANUNLARIN YAPILMASINDA BEKLEME SÜRELERİ; VE BUNLARIN, YANLIŞ YORUMDAKİ SUN'I BEKLEME SÜRESİNDEN FARKLARI	434
A. Kanun tasarılarının görüşülmesine başlayabilmek için, tasarının basılıp dağıtılması (ve dağıtmanın üstünden bir kaç gün gibi kısa bir sürenin geçmesi) şartı	434
B. Kanun tasarılarının 2-3 defa görüşülmesi ve görüşmeler arasında belli bir sürenin geçmesi yolundaki çözümün de, «mecburî görüşme süresi» ile benzerliği yoktur	439
1. Kanun tasarılarını birden fazla okuma veya görüşme şartı	440
2. İki okuma veya (görüşme) arasında belli bir sürenin geçmesi şartı	444
3. «İki görüşme arasındaki bekleme süresi» ile yanlış yorum vasıtasıyla yaratılmak istenilen sun'i bekleme veya görüşme süresi» arasındaki farklar	445
C. «Anayasa değişikliğine veya organik kanunlara ilişkin tasarıların belli bir süre bekletilmesi» ile incekonumuz olan sürenin bir benzerliği yoktur	451
1. Anayasa değişikliği tasarılarının belli bir süre bekletilmesi Karşılaştırma	257
2. Anayasa değişikliklerinin, başka bir toplantı devresinde veya yeni seçimlerden sonra kabul edilmesi	458
a) Anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, bir kere de gelecek toplantı devresinde görüşülüp kabul edilmesi	458-461
b) Anayasa değişikliğinin, ancak gelecek Yasama devresinde gerçekleşebilmesi	461-464

c) Anayasa değişikliği maksadiyle Yasama Meclislerinin derhal dağılması ve ancak yeni seçilecek Meclisin bir sonuca ulaşması	464-467
3. Anayasaların, ancak Kurucu Meclisler veya halk tarafından değiştirilebilmesi	468
a) Anayasaların, ancak Kurucu Meclisler tarafından değiştirilebilmesi	468
Karşılaştırma	470
b) Anayasanın ancak seçmenlerin kabulü ile değiştirilmesi	470
4. Anayasa benzeri kanunlar hakkında öngörülen bekleme süreleri bakımından karşılaştırma	473
Karşılaştırma	476
SONUÇ VE ALDATICI BİR MİSAL	476